

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**DİNİ SÜRELİ YAYINLARDA KADININ ÖRTÜNME
KONUSUNUN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN İNCELENMESİ
(1998-2010)**

HAZIRLAYAN:

Hümeyra SANCAR KAYA

2501111141

DANIŞMAN:

DR. ÖĞR. ÜYESİ Abdullah TIRABZON

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : HÜMEYRA SANCAR KAYA Numarası : 2501111141
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH
TIRABZON
Tez Savunma Tarihi : 27.12.2019 Saati : 15:00
Tez Başlığı : "DİNİ SÜRELİ YAYINLARDA KADININ ÖRTÜNME KONUSUNUN İSLAM HUKUKU
AÇISINDAN İNCELENMESİ (1998-2010)"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE ~~ÖYDİRİĞİ~~ YETİKLİ OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. AHMET HAMDİ FURAT		RED
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET EFE		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH TIRABZON		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. HALİL İBRAHİM KUTLAY		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET TEMEL		

ÖZ

DİNİ SÜRELİ YAYINLARDA KADININ ÖRTÜNME KONUSUNUN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN İNCELENMESİ (1998-2010)

Hümeysra SANCAR KAYA

İslam hukuk ve ahlak ilkelelerinin kapsamında bulunan mahremiyetin temel unsurlarından birisi de örtünmedir. Esasen bütün dinlerde var olan örtünme konusu, İslam hukukunda da Kur'an-ı Kerim ve sünnet ışığında ele alınmış, içtihadı açık olan yönleri İslam hukuk kaynaklarının genelde Kerahiye, Hazır ve İbaha bahislerinde incelenmiştir.

Modern dünyada cinsiyet ve buna bağlı olarak kadın-erkek ilişkileri, kadının değeri ve toplumdaki konumunun gündemi oluşturma yoğunluğuna paralel olarak tartışılan temel konulardan birisi de örtünme konusu olmuştur. Özellikle 1980'li yıllarda örtünme bağlamındaki başörtüsü yasağı ile başlayan bu tartışmalar 1990 ve 2000'li yıllarda daha da yoğunlaşarak devam etmiştir. İşte biz bu tezimizde başörtüsü yasağı tartışmalarının en yoğun olduğu dönemi kapsamı sebebiyle 1998-2010 yılları arasında dini süreli yayınlarda örtünme konusunu ele alan makaleleri bir araya getirerek, değerlendirmeye çalıştık. Toplam 28 makalenin teze konu edildiği bu çalışmada örtünmenin geçmişten günümüze tanımı ve mahiyeti açıklanmıştır. İlahi dinlere göre örtünme kuralları ve şekilleri belirtilmiş, İslam'ın temel kaynakları olan tefsir, hadis ve İslam hukuku bağlamında örtünmenin değerlendirilmesi yapılmış ve dönem içerisinde var olan başörtüsü yasağını konu edinen makaleler ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın, örtünme, tesettür, İslam hukuku, cilbab, türban, başörtüsü yasağı, hicab.

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF THE HIJAB IN ISLAMIC LAW THROUGH USE OF RELIGIOUS PERIODICALS (1998-2010)

Hümeyra SANCAR KAYA

To veil oneself is one of the most fundamental elements in Islamic Law and Islam Ethics. Veiling oneself which is found in all religions in essence is handled under the lights of Holy Quran and Sunnah in Islamic Law. While dealing with the veiling issue the open fields to bring forward opinions are in general mentioned as Kerahiye and Istihsan.

Veiling became a fundamental topic that is being discussed parallel to the value of women and women's position in society, and the capability and density of agenda setting in modern world over sex and female-male relations.

Debates started especially in 1980's after a ban on headscarf, and these debates intensified in 1990's and 2000's. In this thesis I will examine headscarf debates between 1998 and 2010. Headscarf debates were at their peak in the period between 1998 and 2010. Hence, I tried to analyse the period through use of articles published in religious periodicals. To be able to do this 28 articles made subject to explain the definition and essence of veiling from past to present. Thesis will start with defining rules and shapes of veiling which are decided according to divine religions are mentioned. Continues with, an analysis of veiling through use of fundamental sources of Islam such as hermeneutics, hadith and Islamic law. Finalises with, analysis of articles publish at the period of headscarf ban (1998-2010).

Keywords: Women, veiling, Islamic law, jilbab, turban, ban of headscarf, hijab.

ÖNSÖZ

Allah’a hamd, Rasulullah’a, onun âli ve ashabına Salat ve selam olsun. Genelde kadın, özelde ise kadının örtünmesi, tarihin derinliklerinden beri ilim, fikir ve siyaset erbabı arasında sürekli tartışma konusu olmuş, günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir. Özellikle örtünme yasağı Türkiye’nin gündemini uzun yıllar meşgul etmiş, bu konuda en fazla mağduriyeti üniversitede okuyan ve kamuda çalışan örtülü kadınlar yaşamıştır. Örtü yasağının yaşandığı ve yasağın kaldırıldığı dönemi kapsamı nedeniyle belirtilen dönemde yayınlanan makalelere baktığımızda ilahiyat kökenli yazarların genel olarak örtünmenin tarihi, hükmü, Kur’an ve sünnetteki yerini ifade ettikleri, ilahiyat alanı dışındaki yazarların ise örtünme yasağını yoğun bir şekilde ele aldıkları ve konuyu dini ve toplumsal boyutuyla tartışmaya açtıkları görülmüştür.

Bu çalışma bir giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve yönteminin yanı sıra örtünmenin tanımı, İslam kaynakları ışığında örtünme konusuna kısaca temas edilmiştir. Birinci bölümde 1998-2000’li yıllarda, örtünme konusuna yer veren süreli dini yayınlardan tespit edilebilenlerin tanıtımı yapılmış, bununla beraber konu hakkında değerlendirmelerine yer verilen yazarlar ile makaleleri hakkında kısa bilgi sunulmuştur. İkinci bölümde dinlerin örtünme anlayışı ve uygulamaları örneklendirilmiş, örtünme konusunu İslam kaynakları açısından tefsir, hadis ve İslam hukuku çerçevesinde ele alan makaleler incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise tezin kapsamı alanında bulunan yıllar içerisinde var olan örtünme yasağını, örtünmenin dönüşümünü ve kamusal alan ile örtünme ilişkisini yorumlayan makaleler değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise konu ile ilgili kanaatlerimiz ifade edilmiştir.

Dönem ve döneme ait dini süreli yayınların tespit ve tahlili elbette kendi içinde bazı zorlukları barındırıyordu. Yayınlara ulaşma konusunda kısıtlı ortamda sundukları imkândan dolayı İslam Araştırma Merkezi’ne (İSAM) teşekkür ederim. Çalışmanın oluşumunda gösterdiği çabalarından dolayı değerli danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TIRABZON hocama, teknik katkılarından dolayı değerli Büşra KAPLAN SANCAR ve Mahmut SANCAR’a, örtünme yasağının yaşandığı dönemde eğitim

hayatımı sürdürebilmem konusunda her türlü maddi manevi desteklerini esirgemeyen değerli annem Raziye SANCAR ve babam Abdullah SANCAR’a, anlayış ve sabrından dolayı kıymetli yol arkadaşım Cihat KAYA’ya ve nihayet varlığıyla annesine manevi destek sunan özel gereksinimli sevgili oğlum İbrahim Maruf’a en içten duygularla teşekkürlerimi arz ederim.

Gayret bizden, başarıya ulaştırmak ise Allah’tandır.

Hümeysra SANCAR KAYA

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1998/2010 DİNİ SÜRELİ YAYINLARDA KADININ ÖRTÜNME KONUSUNA YER VEREN MAKALELERİN KONULARI, YAZARLARI VE YAYINLARI

1.1. MAKALELER.....	7
1.2. YAZARLAR.....	14
1.3. YAYINLAR.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

TARİH, KUR'AN, HADİS ve FİKİH BAĞLAMINDA ÖRTÜNME

2.1. ÖRTÜNMENİN TARİHİ VE YAHUDİLİK - HRİSTİYANLIKTA ÖRTÜNME KONUSU.....	30
2.1.1 Yahudilik-Hristiyanlık Kaynaklarında Örtünme.....	35
2.2. İSLAM ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNDA ÖRTÜNMENİN YER ALDIĞI MAKALELER.....	40

2.3. ÖRTÜNME KONUSUNU TEFSİR BOYUTU İÇERİSİNDE ELE ALAN MAKALELER.....	43
2.3.1. Örtü Ayetlerinin Değerlendirilmesi.....	47
2.3.1.1. A'raf Suresi 20-22, 26. Ayetler.....	47
2.3.1.2. Nur Suresi 30 ve 31. Ayetler.....	49
2.3.1.3. Nur Suresi 60. Ayet.....	58
2.3.1.4. Ahzab Suresi 32. Ayet.....	61
2.3.1.5. Ahzab Suresi 33. Ayet.....	62
2.3.1.6 Ahzab Suresi 53. Ayet.....	66
2.3.1.7. Ahzab Suresi 59. Ayet.....	67
2.4. ÖRTÜNME KONUSUNU HADİS BOYUTU İÇERİSİNDE ELE ALAN MAKALELER.....	70
2.5. ÖRTÜNME KONUSUNU İSLAM HUKUKU BOYUTU İÇERİSİNDE ELE ALAN MAKALELER.....	73
2.5.1. Setr-i Avret.....	75
2.5.2. İbadetlerde Setr-i Avret.....	77
2.5.3. Örtünmenin Hükümü.....	77
2.5.4. Erkeklerin Örtünmesi.....	78
2.5.5. Örtünmenin İstisnaları.....	79
2.5.6. El, Ayak ve Yüzün Avretliği.....	79
2.5.7. Kadının Kölelerine Karşı Avreti.....	80

2.5.8. İhtilat.....	81
---------------------	----

2.5.9. Örtünmenin Şekli / Modası.....	83
---------------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1998/2010 TARİHLERİ ARASINDA ÖRTÜNMENİN DÖNÜŞÜMÜ BAŞÖRTÜSÜ SORUNU VE KAMUSAL ALAN TARTIŞMALARI

3.1. BAŞÖRTÜSÜ YASAĞI.....	92
----------------------------	----

3.2. KAMUSAL ALAN.....	94
------------------------	----

SONUÇ.....	97
------------	----

KAYNAKÇA.....	100
---------------	-----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.....	7
--------------	---

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.mk.	: Adı geçen makale
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
İSAM	: İslamAraştırma Merkezi
KUBA	: Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu

Tarih boyunca insanlar gerek mevsimsel etkilerden, gerekse dış etkenlerden gelebilecek her türlü sıkıntıdan korunmak adına çeşitli şekilde örtünmüşlerdir. Örtünme konusu tüm dini, ahlaki ve örfi sistemlerde farklı tezahürleriyle de olsa yaşamın içinde mutlaka uygulama alanı bulmuştur. Ancak örtünme eylemi fiziksel ve sosyokültürel gereksinimlerin çok ötesinde daha çok manevi değerler doğrultusunda oluşan fitri bir ihtiyaç olmanın yanı sıra zamanla sosyal statüyü belirleyen estetik bir araç olarak da kullanılmıştır.

Sözlükte “örtünmek, kuşanmak; başkaları ile kendisi arasına perde koymak, bir şeyin içinde veya arkasında gizlenmek” anlamlarındaki tesettür, terim olarak ilgilileri ve ölçüleri dinen belirlenmiş örtünme yükümlülüğünü ifade eder. Ku'an'da kadının örtünmesinin niteliğine ve biçimine ilişkin temel açıklamalar hımar, cilbab ve hicab kelimeleri üzerinden yapılır. Zinetin anlamı da örtünme hükümleri açısından özel bir öneme sahiptir ve giyinme-korunma amaçlı giysi, libas kelimesi ile de ifade edilir.¹

İslam kaynaklarının temeli Kur'an-ı Kerim, sünnet, icma ve kıyas olarak kabul edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de örtünme konusuna, özellikle Hz. Adem ve Hz. Havva'nın cennette yasak ağaçtan yemelerinden söz eden ayetlerde genel olarak, kadının örtünmesine ise Nûr ve Ahzab sûrelerinde özel olarak yer verilmiştir.

Nûr sûresi 24/30-31'de erkek ve kadınların birbirleriyle olan ilişkilerinden söz edilmiş, birbirlerine bakarken gözlerini indirmeleri, namuslarını korumaları ve kadınların ayette sayılan istisnalar haricinde zinetlerini açığa vurmamaları emredilmiştir. Erkeklerin gözlerini indirip, namuslarını korumalarının gerekçesi olarak ta “*Bu onlar için daha temiz (ezka) bir davranıştır*” ifadesi kullanılmıştır.

Nûr suresi 24/60'ta yaşlı kadınların yabancılar yanında dış elbiselerini çıkarabileceklerini ancak “ıffetli” olmalarının kendileri için daha hayırlı olacağı ifade edilmiştir. “*Bir nikah ümidi kalmayan, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların ise, zinetlerini (yabancı erkeklere) göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında*

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/tesettur>

kendilerine bir vebal yoktur. Yine de iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.”

Ahzab sûresi 33/32-33’de Peygamber (sav)’in eşlerine hitaben yabancı erkeklerle seslerini değiştirmeden konuşmaları, evlerinde oturup ilk cahiliye kadınları gibi açılıp saçılmamaları, namaz kılıp, zekat verip, Allah’a ve rasulüne itaat etmeleri, Allah Teala’nın ayetlerini ve hikmeti okumaları emredilmiştir. Gerekçe olarak ta “*Ey Ehl-i beyt, Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz etmek ister*” buyrulmuştur. Bu ifade ile yüce Allah özelde ehli beyte genelde ise hanımlara ne denli değer verdiğini, ihtimam gösterdiğini, sıradan herhangi biri gibi olmadıklarını toplumda önder, öncü ve rehber niteliğinde olmanın her türlü ahlaki kirden uzak olmak ile gerçekleşeceğini beyan etmektedir. İffetlerinin temiz ve kuşkulardan uzak kalması için sürdürmeleri gereken davranış tarzı öğretilmiştir. Yine Ahzab 33/59’da Peygamber eşleri, kızları ve bütün mü’min kadınlarına dış elbiselerini üzerlerine almaları emredilmiş, gerekçe olarak da “*Bu onların tanınmalarına, tanınıp da eziyet edilmemelerine en elverişli olanıdır.*” ifadesine yer verilmiştir.

Kur’an’da kadının örtünmesinin niteliğine ve biçimine ilişkin temel açıklamalar hımar, cilbab ve hicab kelimeleri üzerinden yapılmıştır. Zinetin anlamı da örtünme hükümleri açısından özel bir öneme sahiptir ve giyinme – korunma amaçlı giysi, libas kelimesi ile de ifade edilir.

İslam’ın ikinci kaynağı olan hadislerde ise tesettür konusu genelde namazın şartlarından söz edilirken dile getirildiği gibi, özel olarak da Libas ve Zinet bahislerinde ele alınmıştır. Bu hususla ilgili tespit edebildiğim bazı hadisler şöyledir:

*"İhramlı kadın yüzünü örtmez, eldiven de giymez."*²

*"Ey kadınlar cemaati! Süs eşyanız gümüşten olmalıdır. Sizden hangi kadın altınla süslenir ve onu izhar eder (yabancıya gösterirse), mutlaka onunla azaba maruz kalır."*³

*"Her göz zanidir. Şurası muhakkak ki, kadın koku sürünür, sonra da erkeklerin bulunduğu yerden geçerse o da zaniyedir."*⁴

*"Kendisine buhur değen kadın sakın bizimle yatsı namazına katılmasın."*⁵

² Buhârî, el-Hac, 21.

³ Ebu Dâvud, Hâtem 8.

⁴ Tirmizî, Edeb 35.

⁵ Müslim, Salât 143.

*"Bir erkek başka bir erkeğin avretine bakmasın, kadın da kadının avretine. Bir erkek aynı örtünün içinde bir başka erkeğe sokulmasın. Kadın da aynı örtünün içinde bir başka kadına sokulmasın."*⁶

*"Çıplaklıktan sakının! Zira sizin yanınızda sadece helaya girdiğiniz zaman ve erkek hanımına sokulunca ayrılan melekler var. Onlardan utanın ve onlara karşı saygılı olun."*⁷

*"Ey Ali, dizini açma, ne canlı, ne ölü, başkasının dizine de bakma."*⁸

*"Allah hayız görenin (kadının) namazını başörtüsüz kabul etmez."*⁹

Muhammed İbnu Zeyd, İbnu Kunfuz'un annesinden yaptığı nakle göre, annesi Ümmü Seleme (ra)'ye *"Kadın, hangi giysiler içerisinde namaz kılmalı?"* diye sormuştur. O da; *"Başörtüsü ve ayağın üzerini örtecek kadar uzun entari içerisinde!"* diye cevap vermiştir.¹⁰

Hiz. Aişe'nin (ra) yanına, Şamlı kadınlardan bir grup girmişti. Hiz. Aişe: *"Sizler herhalde, hanımları hamamlara giren bölgedensiniz!"* dedi. Kadınlar: *"Evet!"* diye cevap verdiler. Hiz. Aişe: *"Ama ben Resûlullah'ın (sav): 'Elbisesini evinden hariç bir yerde çıkaran her kadın mutlaka Allah'la kendi arasındaki perdeyi yırtmış olur' dediğini işittim"* buyurdu.¹¹

Ümmü Seleme (ra) anlatıyor; *"Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle, evlerinden çıktıklarında dış örtülerini üzerlerine alsınlar."*¹² Ahzap suresi 59. Ayet indiği zaman ensar kadınları dışarı çıktılar. Giydikleri elbisenin siyahlığından dolayı sanki başları üstünde siyah kargalar taşıyor gibiydiler.¹³

Hiz. Aişe (ra) anlatıyor: Esmâ Binti Ebi Bekr (ra), üzerinde ince bir elbise ile Resûlullah'ın (sav) huzuruna girmişti. Rasul-i Ekrem (as) ondan yönünü ters istikamete çevirdi ve: *"Ey Esmâ! Kadın hayız yaşına girdi mi ondan sadece şunun ve şunun dışında hiçbir yerinin görünmesi caiz değildir!"* dedi ve yüzü ile ellerine işaret etti.¹⁴

⁶ Müslim, Hayz 74.

⁷ Tirmizî, Edeb 42.

⁸ Ebü Dâvud, Cenâiz 32.

⁹ Ebü Dâvud, Salât 85.

¹⁰ Muvatta, Salâtul-Cemâ'a 36.

¹¹ Ebu Dâvud, Hammam 1.

¹² Ahzâb 59.

¹³ Ebu Dâvud, Libas 32.

¹⁴ Ebu Dâvud, Libâs 34.

Resülullah'a (sav) (Mısır'dan beyaz renkli ve ince) kumaşlar getirilmişti. Bana ondan bir parça verdi ve: "*Bunu ikiye böl, bir parçayı kendine Kamis yap, diğerini hanımına ver. Bununla kendine bürgü yapsın!*" buyurdular. (Ayrılmak üzere olan Dıhye) geri dönünce: "*Hanımına söyle, bunun altına bir astar koysun da bedenini vasfetmesin!*" buyurdular.¹⁵

Resülullah (sav) kadın elbisesini giyen erkeğe ve erkek elbisesini giyen kadına lanet etmiştir.¹⁶

Hadis-i Şerif'lerde örtünme konusunun kadının ibadet hayatı ve toplumsal hayatı olmak üzere iki yönlü olarak ele alındığı tesbit edilmiştir.

2.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı dini süreli yayınlarda paylaşımına açılan görüşlerin özellikle son dönem örtü yasağı ve yasağın kalkış sürecinde hangi konulardan oluştuğu, örtünmenin engellerle karşılaşılıp kısıtlandığı süreçte fikir beyan edilen görüşlerin neler olduğu ve geçmişten günümüze örtünme konusunda temel kaynakların yorumlanması konusunda yazarların kanaatlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Fıkhi mesele, fetva, risale ve makale çapında çalışmalara konu olan örtünme kavramı günümüzde müstakil tez çalışmalarına da konu olmuştur ki bunlardan öne çıkanlar şunlardır:

Asife ÜNAL, Türkiye'de Örtünme Anlayışı Üzerine Bir Araştırma (Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım)¹⁷, Ali GÖKYURT, İslam Hukukunda Mahremiyet Anlayışı ve Günümüzde Sosyal İlişkiler Açısından Kadın¹⁸, Nesibe DEMİRBAĞ, Kur'an Perspektifinde Fitri, Dini ve Ahlakı Bir Olgusu Olarak Örtünme¹⁹, Gökçe Mine

¹⁵ Ebu Dâvud, Libâs 39.

¹⁶ Ebu Dâvud, Libas 31.

¹⁷ Danışman: Prof.Dr. Abdurrahman KÜÇÜK, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Ankara, 2004.

¹⁸ Danışman: Yar. Doç.Dr. Şükrü Selim HAS, Erciyes Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Kayseri, 2002.

¹⁹ Danışman: Prof.Dr. İdris ŞENGÜL, Ankara Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, Ankara, 2006.

OLGUN, Bireysel Tercih Olarak Örtünme²⁰, Muhammet Fatih DEMİRDAĞ, İslam Öncesi Toplumlarında Örtünme²¹, Merve ÇİYBAL, Örtünmenin Tesettüre Dönüşme Sürecinde Nur Suresi 31. Ayetin Rolü²², İclal Didem BALTA, Bireysel ve İmani Bir Deneyim Olarak Örtünme²³, ve İpek Beyza ALTIPARMAK, Türban ve Örtünmenin Sosyolojik Anlamı: Isparta Örnekleme²⁴.

Biz de bu çalışmamızda 1998-2010 tarihleri arasında süreli dini yayınlarda genelde kadının örtünmesini özelde ise başörtüsünü konu edinen makaleleri tespit ederek değerlendirmeye çalıştık.

3.Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmamızın hazırlık aşamasında 1998-2010 yılları arasında yayınlanmış dini süreli yayınlarda örtünme konusu başlığı çerçevesinde konuyu ele alan makalelerin doküman analizi yapılmıştır. Belgesel tarama metodu kullanılmış araştırmada analitik metod yoluyla dökümantasyon yöntemi izlenmiştir. Dergilerin hakemli olması öncelik kabul edilmiş hakemli olmayan dergilerde ise makalenin ilmi boyutu göz önünde tutulmuştur. Daha önce dini süreli yayınlar tez çalışmalarına konu olmuş fakat yapılan çalışmalar örtünme konusundan farklı yönde ele alınmıştır.²⁵

²⁰ Danışman: Yar. Doç.Dr. Murat ÖZBANK, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel İncelemeler Programı, İstanbul, 2007.

²¹ Danışman: Doç.Dr. Yakup COŞTU, Hitit Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Çorum, 2015.

²² Danışman: Prof.Dr. Ali ÇELİK, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, Eskişehir, 2018.

²³ Danışman: Prof.Dr. Yaşar Aydın UĞUR, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel İncelemeler Programı, İstanbul, 2013.

²⁴ Danışman: Prof.Dr.Songül SALLAN GÜL,Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Sosyoloji Bilim Dalı,Isparta,2011.

²⁵ Çiğdem Akgül, **Diyanet İşleri Başkanlığının 2000 Yılından İtibaren Kadın ve Aileye Yönelik Süreli ve Basılı Yayınlarının Analizi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013; Mehmet Emin Babacan, **Birikim Dergisi Ve Dergi Etrafında Gelişen Din Tartışmaları**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi); Çilem Tuğba Akdağ, **Kadın Dergilerinde (1869 - 1927) Kadın Modernleşmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Kayseri, 2015; Ümüt Akagündüz, **II. Meşrutiyet Dönemi Düşünce ve Kadın Dergilerinde Kadın Tartışmaları: 1908-1918**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi) , Ankara, 2012;Belgin Çallıoğlu, **İslami Kadın**

İletişim araçları arasında dergiler geniş kitlelere ulaşım noktasında önemli bir yere sahiptir. Genelde kadın özelde ise örtünme konusu dergilerin gündeminde yer almış ve dönemin tartışılan konularını yansıtmaları ve dönem takibi açısından çalışmanın tamamlanması için kolaylık oluşturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1998/2010 DİNİ SÜRELİ YAYINLARDA KADININ ÖRTÜNME KONUSUNA YER VEREN MAKALELERİN KONULARI, YAZARLARI VE YAYINLARI

1998 – 2010 Yılları içerisinde dini süreli yayınlarda örtünme konusunu ele alan makalelerin tesbitinde öncelikli olarak konu başlığı örtünme olan makaleler tercih edilmiş daha sonra başörtüsü, tesettür, mahremiyet ve kadın konulu makaleler de çalışmanın sınırları içerisinde yer almıştır. Elde edilen makalelerin bazıları içerik olarak tekrara düştüğünden tüm makalelere tez içerisinde atıfta bulunmak mümkün olmamıştır.

1.1.MAKALELER

Üzerinde çalışılan makalelerin başlıkları, yazarları, yayınların isimleri ve yayımlandıkları yıllar aşağıda belirtilmiştir. İtalik olarak belirtilen makaleler, tezin içerisine dahil edilmiş olup; makale dizimi alfabetik olarak yapılmıştır.

Tablo1: 1998 / 2010 Yılları Arasında Dini Süreli Yayınlarda Örtünme Konusunda
Yayımlandığı Tespit Edilen Makaleler Hakkında Genel Bilgiler

1	11 Eylül'ün Müslüman Kadınlar Üzerindeki Etkisi ya da Başörtüsüyle Görünmez Olmak	Cihan AKTAŞ	Tezkire	Sayı 43-44 2006
2	80'li Yıllarda Örtünmenin Anlamı	Necdet SUBAŞI	İslamiyat	Cilt III Sayı 2 2000
3	Aden'e Dönüş ya da Tesettürün Hikmetine Dair	Fuat AYDIN	Eskiye	Sayı 10 2008

4	Atatürk,Kadın ve Tesettür	Ramazan BOYACIOĞLU	İslami Araştırmalar Dergisi	Cilt XII Sayı 2 1999
5	Adetler ve İbadetler Arasında Peçe Sorunu	H. Musa BAĞCI	Dicle Üniveristesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	Cilt VIII Sayı 2 2006
6	Başörtüsü : Çözümler, Sorular, Yeni Perspektifler	Ali BULAÇ	Umran	Sayı 129 2005
7	Başörtüsü Hikayeleri	Hidayet ŞEFKATLİ TUKSAL	İslamiyat	Cilt III Sayı 2 2000
8	Başörtüsü İle Öne Çıkan Köklü Değerler	Mahmud Rifat KADEMOĞLU	Umran	Sayı 129 2005
9	Başörtüsü Özgür Olmadan Asla!	Abdullah YILDIZ	Umran	Sayı 129 2005
10	Başörtüsü ve Algı Bozuklukları	Ahmet DAĞ	Umran	Sayı 123 2004
11	Başörtüsü ve Kamusal Alan	Nazife ŞİŞMAN	Umran	Sayı 123 2004
12	Başörtüsü Yasağı İslam-Fobinin Ürünüdür	Yusra Khreegi GANNUŞİ	Umran	Sayı 123 2004
13	“Başörtüsü: Koruyucu Bir Melek” Başörtüsü Yasak Mı?	Stella WHITE	Umran	Sayı 123 2004
14	Başörtüsü : Çözümler, Sorular, Yeni Perspektifler	Ali BULAÇ	Umran	Sayı 129 2005

15	<i>Başörtüsü Hikayeleri</i>	<i>Hidayet ŞEFKATLİ TUKSAL</i>	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt III Sayı 2 2000</i>
16	Başörtüsü İle Öne Çıkan Köklü Değerler	Mahmud Rifat KADEMOĞLU	<i>Umran</i>	<i>Sayı 129 2005</i>
17	<i>Başörtüsü Özgür Olmadan Asla!</i>	<i>Abdullah YILDIZ</i>	<i>Umran</i>	<i>Sayı 129 2005</i>
18	<i>Başörtüsü ve Algı Bozuklukları</i>	<i>Ahmet DAĞ</i>	<i>Umran</i>	<i>Sayı 123 2004</i>
19	<i>Başörtüsü ve Kamusal Alan</i>	<i>Nazife ŞİŞMAN</i>	<i>Umran</i>	<i>Sayı 123 2004</i>
20	Başörtüsü Yasağı İslam-Fobinin Ürünüdür	Yusra Khreegi GANNUŞİ	<i>Umran</i>	<i>Sayı 123 2004</i>
21	“Başörtüsü: Koruyucu Bir Melek” Başörtüsü Yasak Mı?	Stella WHITE	<i>Umran</i>	<i>Sayı 123 2004</i>
22	<i>Başörtüsü Yasakları ve Kadın Hakları Söylemi</i>	<i>Nazife ŞİŞMAN</i>	<i>Tezkire</i>	<i>Sayı 19 2001</i>
23	Bir İktidar Alanı Aracı Olarak Başörtüsü	Cihan AKTAŞ	<i>Tezkire</i>	<i>Sayı 40 2004</i>
24	Değişen Kadın Kimliği Üzerine Bir İnceleme:İşgal İstanbul’unda Tesettür	Safiye KIRANLAR	<i>Akademik İncelemeler Dergisi</i>	<i>Cilt:2 Sayı:1 2007</i>
25	Endülüs Tarihinden Kadın Kıyafetine Dair Bazı Tesbitler	Mehmet ÖZDEMİR	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt 4 Sayı 2 2001</i>

26	Engizisyon,Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Başörtüsü Yasağı	Mesut KARAŞAHAN	Umran	Sayı 129 2005
27	Feminizm'in Yeni İslamı	Andrew RIPPIN	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	Sayı 27 2009
28	Göçebe Beden-Başörtüsü ve Metafizik	Dilaver DEMİRAĞ	Umran	Sayı 108 2003
29	Hadislere Göre Kadının Örtünmesi	İsmail Hakkı ÜNAL	İslamiyat	Cilt 9 Sayı 1-2-3 2006
30	Hadislere Göre Kadının Örtünmesi	İsmail Hakkı ÜNAL	İslamiyat	Cilt 4 Sayı 2-4 2001
31	Hadis Tarihinde Kadın Gerçeği Üzerine	Mehmet Emin ÖZAFŞAR	İslami Araştırmalar Dergisi	Cilt 13 Sayı 2 2000
32	Her Yerin "Ötekileri":Başörtülü Kadınlar Ve Sistemin Beka Kaygısı	Dilaver DEMİRAĞ	Umran	Sayı 102 2003
33	Hristiyanlığın Mimarı Pavlus'un Kadınların Örtünmesiyle İlgili Sözleri Üzerine Bir Değerlendirme	Hakkı Ş. YASDIMAN	Marife	Cilt 2 Sayı 2 2002
34	Hız.Peygamberin Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti	Huriye MARTI	Marife	Cilt: 9 Sayı: 2 2009

35	<i>İlahi Dinlere Göre Başörtüsü</i>	Mehmet GÖRMEZ	İslamiyat	Cilt 4 Sayı 2 2001
36	İran’da Siyah Yorgunluğu	Cihan AKTAŞ	İslamiyat	Cilt 3 Sayı 2 2000
37	<i>İslam Kaynaklarında Örtünme</i>	Hayreddin KARAMAN	Köprü	Sayı 84 2003
38	Kamusal Alan ve Özgürlük	Ercan ŞEN	Tezkire	Sayı 13 Mart 1998
39	<i>Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme</i>	Yunus APAYDIN	İslamiyat	Cilt 4 Sayı 2 2001
40	<i>Klasik Tefsirlerdeki Tesettür Formu Üzerine</i>	Mustafa ÖZTÜRK	İslamiyat	Cilt 4 Sayı 2 2001
41	<i>Kur’anda Örtünmenin Temel Sınırları</i>	M.Zeki DUMAN	İslamiyat	Cilt 4 Sayı 2 2001
42	<i>Mahremiyet ve Örtünmenin Dönüşümü</i>	Mustafa AYDIN	Eskiye	Sayı 12 2009
43	<i>Marjinal Yurttaştan Özgür Bireye</i>	Alev ERKİLET BAŞER	Tezkire	Cilt 10 Sayı 19 2001
44	Muhafazar Değerler ve Kadın Sorunsalı	Şebnem CANSUN	Marife	Sayı 2 2008

45	<i>Müslüman Kadın İmgesi ve Çağdaş Durum</i>	<i>Hafsa FİDAN VİDİNLİ</i>	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt 8 Sayı 2 2005</i>
46	<i>Netlik Ayarı(Kıyafet Meselesine Yeniden Bakış)</i>	<i>Murat ÇEKİN</i>	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt 3 sayı 2-4 2000</i>
47	<i>Osmanlı'nın Son Döneminde Kadın Kılık KıyafetininDeğişimi</i>	<i>Sibel CANTEMİR</i>	<i>Umran</i>	<i>Sayı 123 2004</i>
48	<i>Osmanlı Dönemi Kadın Kıyafeti</i>	<i>Adil ŞEN</i>	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt 4 Sayı 2 2001</i>
49	<i>Örtünme</i>	<i>Süleyman ATEŞ</i>	<i>Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi</i>	<i>Sayı: 10, 11, 12 1998</i>
50	<i>Örtünmenin Fitri Temelleri ve Toplumsal Mühendislik Çıkmazı</i>	<i>Burhaneddin CAN</i>	<i>Umran</i>	<i>Sayı 47 1998</i>
51	<i>Örtünmenin Tarihsel Görünümleri ve Sembolik Anlamları</i>	<i>Eyüp AY</i>	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt 4 Sayı 2 2001</i>
52	<i>Reel Politikada Dini Değer,Kavram ve Sembollere Atıfta Bulunmanın Doğurduğu Sorunlar</i>	<i>İlhami GÜLER</i>	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt 3 Sayı 3 2000</i>
53	<i>Simgesellikler Siyasal Nomos ve Tahayyül</i>	<i>Murat GÜZEL</i>	<i>Tezkire</i>	<i>Sayı 19 2001</i>
54	<i>Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu</i>	<i>Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ</i>	<i>İslami İlimler Dergisi</i>	<i>Yıl 4. Sayı 1-2. 2009</i>

55	<i>Tesettürden Türbana</i>	<i>Mehmed S.HATİBOĞLU</i>	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt 4 Sayı 2-4 2001</i>
56	Tesettür-i Nisvan	Musa Kazım Efendi	<i>İslamiyat</i>	<i>Cilt 3 Sayı 2 2000</i>
57	Tesettürü Bekleyen Tuzak : Ruhunu Kaybetmek	Serdar DEMİREL	<i>Umran</i>	<i>Sayı 108 2003</i>
58	<i>Tesettürün Fıtriliği</i>	<i>Abdullah YILDIZ</i>	<i>Umran</i>	<i>Sayı 123 2004</i>
59	Türk Toplumunun Değişim Sürecinde Kamusal Alan ve Kadın	Mehmet AKGÜL	<i>Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i>	<i>Sayı 10 2000</i>
60	Türkiye’de Din Ve Laiklik	Beyza BİLGİN	<i>Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i>	<i>Nisan 2001</i>
61	<i>Yahudiliğin Erken Dönemlerdeki Örtünme Geleneği Üzerine Bir İnceleme</i>	<i>Hakkı Ş.YASDIMAN</i>	<i>Marife</i>	<i>Yıl 5 Sayı 1 2005</i>

1.2.YAZARLAR

Kadının örtünme konusunu gündeme taşıyan ve tez içerisinde görüşlerine - değerlendirmelerine yer verilen yazarları alfabetik sıralama ile kısaca şu şekilde tanıtabiliriz.

Abdullah YILDIZ (1954 - ...)

Adana'nın Kozan ilçesinde doğdu. İlkokulu köyünde okudu. Adana İmam Hatip Lisesi'ni 1973 yılında bitirdi. Aynı yıl girdiği Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü'nden 1976'da mezun oldu. 1980'den itibaren çeşitli eğitim kurumlarında toplam 23 yıl öğretmenlik yaptı. 1976-1978 yıllarında haftalık Yeniden Milli Mücadele dergisinde; 1978-1980 döneminde aylık Pınar dergisinde yazılar yazdı. 1981'de Pınar Yayınları'nın oluşumunda yer aldı. 1991 yılından bu yana Umran dergisinde yazılar yazmaktadır.²⁶

Ahmet DAĞ (1976 - ...)

2009 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans eğitimini, 2015 yılında Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doktora çalışmasını tamamlamıştır. 2016 yılında Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat/ Felsefe/Bilim Tarihi Felsefesi Anabilimdalı'da Doktor Öğretim üyesi olmuştur. 2018 yılından beri Doç.Dr. Ahmet Dağ Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir.²⁷

Alev ERKİLET BAŞER (1962 - ...)

Ankara doğumludur. İlk, orta ve lise öğrenimini TED Ankara Koleji'nde tamamladı. 1983'te Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. Yüksek lisans (1985) ve doktorasını (1996) araştırma görevlisi olarak çalıştığı aynı bölümde

²⁶ <http://www.abdullahyildiz.org/?SyfNmb=2&pt=Biyografi> (Erişim tarihi: 05.05.2019)

²⁷ <http://www.felsefe.klu.edu.tr/Sayfalar/14216-doc-dr-ahmet-dag.klu>(Erişim tarihi:(22.07.2019)

tamamladı. 2012 yılından bu yana Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde çalışmaktadır. Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler, Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya, Eleştirelilikten Uyuma, Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları ve İstanbul Halkının Dilencilik Olgusuna Bakış Açısı (İ. Coşkun ile birlikte) adında beş kitabı ve çeşitli kitap ve dergilerde yayımlanmış makaleleri vardır.²⁸

Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ (1972-....)

Bolu'da doğdu. Sinop Kız Öğretmen Lisesi'nden mezun olduktan sonra (1988), Gazi Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği'ni (1992) ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi (1998). Aynı fakülte bünyesinde başladığı yüksek lisans öğrenimini 2007 yılında Kur'an Yorum Tarihinde Nur Suresi, 31. Ayet ile Ahzab Suresi, 32-33., 53. ve 59. Ayetlerin İncelenmesi başlıklı teziyle tamamladı.²⁹

Burhanettin CAN (1950-....)

Bayburt'ta doğdu. 1974 yılında(Lisans, İTÜ. Elektrik Fakültesi), Elektronik Yüksek Mühendisi; 1977 yılında (Yüksek Lisans, İTÜ Nükleer Enerji Enstitüsü) Nükleer Yüksek Mühendisi; 1984 yılında doktor (İTÜ Nükleer Enerji Enstitüsü, Nükleer Teknoloji ABD), 1985 yılında Yard. Doç. Dr.(Marmara Üniversitesi, Elektronik Eğitimi ABD), 1987 yılında Doçent(Nükleer Teknoloji ABD) 1992 yılında Profesör(Marmara Üniversitesi, Bilgisayar ve Kontrol Eğitimi ABD) oldu. 2007 yılında Marmara Üniversitesinden emekli oldu.

Sosyal ve Kültürel Faaliyetler kapsamında, Sosyal Ekonomik Araştırma Merkezi(SEKAM), Araştırma Kültür Vakfı(AKV), Umran Dergisi, Pınar yayınları, Açılım Yayınlarının kuruculuğunu yapmıştır.

²⁸ <http://www.iletisim.com.tr/kisi/alev-erkilet/9424#.VvaXrdKLRdg> (Erişim tarihi: 05.05.2019)

²⁹ <https://www.iz.com.tr/bedriye-yilmaz#> (Erişim tarihi: 05.05.2019)

Halen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nde Profesör olarak görev yapmaktadır.³⁰

Dilaver DEMİRAĞ (1961-...)

Kilis Doğumlu. Yüksek öğrenimini Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünde yaptı. Yazılı basın yanında çeşitli televizyonlarda ve radyolarda da program yaptı.. 1996 yılında Günaydın gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Sırasıyla Kara, Yeşil Barış, Matbuat, Umran, Birikim ve Sivil Toplum, Bilge Adam, Semerkand dergilerinde yazıları yayınlandı.³¹

Eyüp AY (1965-...)

Mardin`de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Kızıltepe`de yaptı. Lisansını 1989 `da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Önasya Arkeolojisinde, Yüksek Lisans ve Doktorasını 1999`da Hacettepe Üniversitesinde tamamladı. 1993-2004 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesinde Araştırma Görevlisi ve Dr. Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. 2004-2008 yılları arasında Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Bölümüne Öğretim Üyesi olarak atandı. 2009-2010 yıllarında ABD`de The University of Chicago`da Misafir Öğretim Üyesi olarak bulundu. ABD dönüşünde Gaziantep Üniversitesindeki görevine devam etti.

Halen Gaziantep üniversitesi Arkeoloji Bölümünde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.³²

³⁰ <http://bcan.fsm.edu.tr/Biyografi> (Erişim tarihi: 05.05.2019)

³¹ <http://www.ilem.org.tr/egitmenler/dilaver-demirag> (Erişim tarihi: 06.05.2019)

³² <http://secimharitasi.com/aday/14495-yrd-doc-dr-eyyup-ay.html> (Erişim tarihi: 06.05.2019)

Hacı Musa BAĞCI (1965-...)

Yozgat'ta doğan Bağcı, ilk Öğrenimini Bektaşlı Kasabasında, Orta ve Lise tahsilini Kayseri Merkez İmam Hatip Lisesinde yaptı. 1990 senesinde Yüksek Öğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamlayan Bağcı, 1993 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisansını, 1999 yılında da Doktora programını bitirerek Doktor unvanını aldı.

Doktora esnasında 1995 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak başlayan Bağcı, 2000 yılı Ocak ayında Yardımcı Doçent, 2005 yılı Mayıs ayında da Doçentlik unvanını aldı. 2010 yılında Profesör oldu.³³

Hafsa FİDAN VİDİNLİ (1975-...)

Ankara'da doğdu. 1996 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim dalında Kur'anda Kadın İmgesi konulu teziyle doktor ünvanını almıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı'nda çalışmaktadır.³⁴

Hakkı Şah YASDIMAN (1960-...)

Kırşehir'de doğdu. İlk ve ortaokulu Kırşehir'de, Liseyi Kayseri'de tamamladı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi ve Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Halkla İlişkiler Önlisans Bölümünü bitirdi 1992'de Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Dil çalışmaları ve araştırmalar yapmak için, 1993'te Mısır'da; 1995-1998'te Avustralya'da kaldı. Ayrıca, çeşitli vesilelerle, kısa süreli olarak, bazı Orta

³³ <http://musabagci.tr.gg/Eserler.htm> (Erişim tarihi: 06.05.2019)

³⁴ <https://tr.linkedin.com/in/hafsa-fidan-075831176> (Erişim tarihi: 06.05.2019)

Doğu ve Avrupa ülkelerinde bulundu. 2000’de Doktor; 2003’de Yardımcı Doçent; 2006’da Doçent ünvanını aldı.

2006’dan beri Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Doçent olarak görev yapmaktadır.³⁵

Hayreddin KARAMAN (1934-...)

Çorum'da doğdu. İlkokulu burada bitirdikten sonra özel olarak Arapça ve İslami ilimler tahsil etti. İlk İmam Hatip okullarından biri olan Konya İmam Hatip Okulu'na girdi ve ikinci dönem mezunları arasında yer aldı (1959). Yeni açılan İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde okudu ve ilk mezunlarından biri olarak 1963'te mezun oldu. İki yıl İstanbul İmam Hatip Okulu'nda meslek dersleri öğretmeni olarak çalıştıktan sonra açılan imtihanları kazanarak İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne fıkıh asistanı oldu. "Başlangıçtan Dördüncü Asra Kadar İslam Hukukunda İctihad" konulu tezi ile fıkıh öğretmeni oldu (1971). Aynı yıl İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'ne tayin edildi. 1975'te tekrar İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne döndü. Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültesi'ne dönüşmesinin ardından doktor, doçent ve profesör oldu.

2001 yılında, özgürlüğün şart olduğu üniversite ortamında hüküm süren baskılara karşı çıkarak Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki görevinden –yaş haddi dolmadan emekliliğini isteyerek- ayrıldı.³⁶

Huriye MARTI (1974-...)

Ankara’da dünyaya geldi. Konya İmam-Hatip Lisesi ve Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun olduktan sonra 2011 yılında Yardımcı Doçent, 2012 yılında Doçent, 2017 yılında Profesör oldu. 2011 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanı olarak, 2014 yılında Diyanet İşleri Başkanlık

³⁵ <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.ydیمان/> (Erişim tarihi: 07.05.2019)

³⁶ <http://www.hayrettinkaraman.net/kimdir.htm> (Erişim tarihi: 07.05.2019)

Müşaviri, 2017 yılında ise Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı olarak atandı. Sünnet perspektifinden kadın, aile, ahlak ve değer temalı makale, konferans ve tebliğlere imza attı.

“Birgivi Mehmed Efendi, Hayatı, Eserleri ve Fikir Dünyası”, “Osmanlı’da Bir Daru’l-Hadis Şeyhi: Birgivi Mehmed Efendi”, “et-Tarikatü’l-Muhammediyye - Muhteva Analizi, Kaynakları ve Kaynaklık Değeri”, “Gülabadî ve Maani’l-Ahbar’dan Tasavvufî Hadis Şerhleri”, “Hadis, Usul ve Hayat” , “Hadisler Ekseninde Çevre Ahlakı” isimli kitapları yayınlandı.³⁷

İsmail Hakkı ÜNAL (1957 - ...)

Ankara’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara’da tamamladı. ODTÜ Sosyal Bilimler Bölümü(Sosyoloji)’nden 1981 de, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1982 de mezun oldu. 1983 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1990 yılında doktorasını tamamladı. 1993 yılında doçentlik, 2000 yılında profesörlük kadrosuna atandı.. Halen İlahiyat Fakültesi Dekanlığı yanı sıra 2001 yılında başlayan Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği görevini de sürdürmektedir.³⁸

Mehmed Said HATİBOĞLU (1933 - ...)

25 Eylül 1933’te Burdur’da doğan Mehmed Said Hatiboğlu, ilk ve ortaokulu Burdur’da okudu. Lise eğitimine İzmir Atatürk Lisesi’nde başladı ve Antalya’da bitirdi.1954-1958’de İlahiyat Fakültesi’nde okudu.1959 yılında Prof.Dr. Tayyib Okîç’in "Hadis Asistanlığı'na tayin edildi.1962’de "İslami Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidi'nin Doğuşu" isimli teziyle Doktor, 1967’de "Hz.Peygamber'in Vefatından

³⁷ <https://www.diyaret.gov.tr/es-ES/Institucional/Detalle/11042> (Erişim tarihi: 07.05.2019)

³⁸ <http://cv.ankara.edu.tr/kisi.php?id=unal@divinity.ankara.edu.tr°er=1> (Erişim tarihi: 07.05.2019)

Emeviler'in Sonuna Kadar Siyasi-İçtimai Hadiselerle Hadis Münasebetleri" teziyle Doçent, 1978 de "İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik: Hilafetin Kureyşliliği" teziyle Profesör oldu.Din İşleri Kurulu (DİB) Üyeliğinde bulundu. Ankara İlahiyat Fakültesinde Hadis Kürsüsü Başkanlığı yürüttü. 2000 yılında aynı fakülteden emekliye ayrıldı.³⁹

Mehmet GÖRMEZ (1959 - ...)

Gaziantep'tedoğdu. İlköğrenimini Nizip'te, orta öğrenimini Gaziantep İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 1983'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yükseköğrenime başladı. 1987'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1998'de yardımcı doçent, 1999'da doçent oldu. 2006 yılında profesör oldu.

2003 yılında Diyanet İşleri Başkan yardımcılığı görevine atanan Prof. Dr. Mehmet Görmez, 2003-2010 yılları arasında Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı, 2010-2017 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı yaptı.⁴⁰

Mehmet Zeki DUMAN (1952-2013)

Sivas, Şarkışla'da doğdu. İlkokulu köyünde bitirdi. Orta öğretimin ilk bölümünü Sivas, ikinci bölümünü Kayseri İmam-Hatip Lisesinde 1969 yılında tamamladı.1973 tarihinde Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu.

26 Haziran 1977 tarihinde Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'ne Tefsir Asistanı olarak atandı. 1984 tarihinde Tefsir Bilim Dalında Doktor, 1987 tarihinde Doçent, 1993 tarihinde de Profesör unvanlarını aldı. Temel İslam Bilimleri Bölümü Başkanlığı, Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı, Fakülte Kurulu Üyeliği, Fakülte Yönetim Kurulu

³⁹ <https://www.biyografiya.com/biyografi/7510> (Erişim tarihi: 07.05.2019)

⁴⁰ <http://www.mehmetgormez.com/hakkinda> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

Üyeliği, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği ve Erciyes Üniversitesi Yurtdışı Takip Komitesi Üyeliği görevlerinde bulundu.

Prof. Dr. M. Zeki Duman, 2009-2012 yılları arasında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığı görevini yürütmüştür.⁴¹

Murat ÇEKİN (1962 - ...)

İstanbul doğumludur. Ankara Fen Lisesi ve İstanbul Tıp Fakültesi mezunu, Aile Hekimliği uzmanıdır. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü öğretim üyesidir. 2000 yılında Georgetown Üniversitesi Klinik Bioetik Merkezinde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Sağlık Antropolojisi, Sağlık Sosyolojisi, Sağlık Etiği dersleri vermektedir. Zeytinburnu Tıbbi Bitkiler Bahçesi projesi yürütücüsü ve Sağlık Çevre Kültürü dergisi editörüdür.⁴²

Murat GÜZEL (1971 - ...)

Konya doğumludur. Şiir ve edebi çalışmaları Varide, Çerağ, Jurnal, Aşıyan, Düşünarı, Edebiyat Ortamı, Kaşgar, Atlılar, Kökler ve Fayrap'ta; siyasi ve felsefi yazıları Tezkire, Umran, Anlayış dergilerinde yayımlanmıştır.

Halen Konya'da ikamet etmektedir.⁴³

Mustafa AYDIN (1950 - ...)

Konya doğumludur. Konya yüksek İslam enstitüsünü bitirdikten sonra Selçuk

⁴¹ <http://ilahiyat.erciyes.edu.tr/yonetim/Dekanlarimiz/Ilahiyat-Fakultesi/6/67> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

⁴² <http://www.ilem.org.tr/egitmenler/murat-dincer-cekin> (Erişim tarihi: 08.05.2019)

⁴³ www.iz.com.tr/murat-guzel (Erişim tarihi: 08.05.2019)

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Bilim Dalında, Yüksek Lisans ve Doktora Programlarından mezun oldu. Sosyoloji Doçenti oldu. Halen Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinde Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde profesör öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. “Kurumlar Sosyolojisi”, “Güncel Kültürde Temel Kavramlar”, “İslam’ın Tarih Sosyolojisi”, “Siyasetin Sosyolojisi”, “Bilgi Sosyolojisi”, “Moderniteye Dışarıdan Bakmak” yayımlanmış kitaplarından bazılarıdır. Başta Düşünce, Umran, Tezkire, Hece, Bilgi ve Hikmet gibi dergilerde yayınlanmış birçok makalesi bulunmaktadır.⁴⁴

Mustafa ÖZTÜRK (1965 - ...)

Giresun'da doğdu. 1983'te Giresun İmam-Hatip-Lisesi'nden, 1987'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1998'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını tamamladı. 1999'da Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. 2001'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2002'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı'nda doktorasını tamamladı 2003 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim dalına yardımcı doçent olarak atandı. 2005'te “doçent, 2011'de profesör oldu.

Halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapmaktadır.⁴⁵

Nazife ŞİŞMAN(1963 - ...)

Gerede'de doğdu. Boğaziçi Üniversitesi'nde Ekonomi okudu. Sosyolojide lisansüstü çalışmalar yaptı. İngilizce'den Türkçe'ye eserler tercüme etti. Martin

⁴⁴ //www.biyografya.com/biyografi/11733 (Erişim tarihi: 09.05.2019)

⁴⁵ https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/tefsir/profdr-mustafa-ozturk/ (Erişim tarihi: 09.05.2019)

Lings'in Hz. Muhammed'in Hayatı, Seyyid Hüseyin Nasr'ın İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş, Mevdudi'nin Tefhim'ül Kur'an adlı eserleri bunlardan bazıları.

Çalışmaları, kimlik siyaseti, kültürel karşılaşmalar, gündelik hayat, beden sosyolojisi gibi konularda yoğunlaşmaktadır.⁴⁶

Necdet SUBAŞI (1961- ...)

Artvin'de doğdu. 1986 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora tezini tamamladı. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Başkanlığı ve Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanlığı yaptı (1995-2002). 2002 yılında itibaren Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde görev yaptı. 2010 Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Halka İlişkiler Bölümü'ne geçti. 2011'de Diyanet İşleri Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı'na atandı. 2016'da Başbakanlık Başdanışmanlığı'na atandı.

2018 yılında ise MEB bakan müşaviri olarak atandı ve halen bu görevini sürdürmektedir.⁴⁷

Süleyman ATEŞ (1933 - ...)

Elazığ'da doğdu. 1960 yılında imam hatip okulunu ve liseyi bitirdi. 1964 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden birincilikle mezun oldu. 1965'de, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Kürsüsü'ne asistan oldu. 1968'de Tefsir dalında doktorasını bitirip İlahiyat Doktoru unvanını aldı. 1973 yılında doçent oldu. 1976 yılında, Üniversitenin izniyle Diyanet İşleri Başkanlığına atandı ve 07.02.1978 tarihine kadar bu görevde kaldı. Başkanlıktan ayrılınca tekrar Fakülte'deki görevine

⁴⁶ <http://nazifesisman.com/kimdir/> (Erişim tarihi: 10.05.2019)

⁴⁷ <http://www.necdetsubasi.com/biyografi> (Erişim tarihi: 10.05.2019)

döndü.1979 yılında profesör oldu. 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri bölüm başkanı oldu.

1995 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeliğine atandı. Burada Temel İslam Bilimleri bölüm başkanlığını da üstlendi. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde de Öğretim Üyeliği yaptı. 1999 yılında emekliye ayrıldı.⁴⁸

Yunus APAYDIN (1961 - ...)

Sivas'ta doğdu. İlk ve Orta öğrenimini orada tamamladı. 1983 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1984 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1989 yılında doktor oldu. Aynı yıl Yardımcı Doçent, 1991 yılında Doçent oldu. 1997 yılında Profesörlüğü yükseltildi.

Halen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 'nde İslam Hukuku öğretim üyeliği yapmaktadır. Yayınlanmış birçok telif, çeviri eserleri ve makaleleri bulunmaktadır.⁴⁹

1.3.YAYINLAR

1998-2010 yılları içerisinde kadının örtünme konusunu ele alan süreli yayınlarla ilgili yaptığımız araştırmada ele aldığımız makalelerden 2'si üniversite akademik hakemli süreli yayınlarından ve 9'u ise dini süreli muhtelif dergilerden olmak üzere toplam 11 adet örtünme konusunu içeriğinde barındıran yayına rastlanabilmektedir. 1998-2010 yılları arasında kapak konusunu özel olarak kadın-örtünme konusuna ayıran yayınlar ise şunlardır.

⁴⁸ <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Person/PresidentDetail/36/prof-dr-suleyman-ates> (Erişim tarihi: 10.05.2019)

⁴⁹ www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/3614/Haci-Yunus-Apaydin.asp (Erişim tarihi:10.05.2019)

- İslamiyat Dergisi, 2000, 2.sayı, “Kadın”
- İslamiyat Dergisi, 2001, 2.sayı, ”Örtünme”
- Eskiye Dergisi, 2009, 12.sayı, “Kadın; değer ve özgürlük bağlamında”
- Köprü Dergisi, 2003,84.sayı, “Tesettür”
- Tezkire Dergisi, 1998, 13.sayı,“Büyük Kapatma'nın Ardından Fazilet, Kadın, Demokrasi”
- Tezkire Dergisi, 2001, 19.sayı, “Kadın ve beden siyaseti”
- Umran Dergisi, 1998, 47.sayı, “Zorbalığın kırılma noktası başörtüsü zulumu”
- Umran Dergisi, 2004, 123.sayı, “Başörtüsü özgürlüktür”
- Umran Dergisi, 2008, 162.sayı, “Başörtüsüne kayıtsız şartsız özgürlük”

başlıkları ile yayınlanmıştır.

Çalışmada ele alınan dini süreli dergilerin yayın politikalarını ise şu şekilde sıralayabiliriz.

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Diyarbakır’da yılda iki kez yayımlanan bilimsel ve hakemli akademik bir dergidir. Yayın dili Türkçedir. Diğer dillerdeki yazıların yayımına Yayın Kurulu karar verir. Dergide telif, tercüme (yazarından ve yayıncı kuruluştan izin alınmak koşuluyla), sadeleştirme, edisyon kritik, kitap ve sempozyum değerlendirmeleri vb. bilimsel çalışmalar yayımlanır.⁵⁰

⁵⁰ <http://www.dicle.edu.tr/ilahiyat-fakultesi-du-ilahiyat-fak-dergileri>

Eskiyeni

Din, Felsefe, Tarih öncelikli olmak üzere Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarında gerçekleştirilen akademik çalışmalar Anadolu İlahiyat Akademisi tarafından Ankara merkezli olarak yayınlanır. Araştırma makalesi, çeviri, kitap değerlendirmesi, sempozyum değerlendirmesi ve doktora tez özeti türündeki akademik çalışmaları kabul eder.

Yayın dili, Türkçedir. Ancak yayımlanacak toplam makale sayının %40'ını geçmemek üzere İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça ve Farsça dillerinde de çalışma yayımlanabilir.⁵¹

İslami Araştırmalar Dergisi

Türkiye Ekonomik ve Kültürel Dayanışma Vakfı tarafından çıkarılan dergi 1986 yılından beri Ankara'da Türkçe ve İngilizce olarak yayın hayatını sürdürmektedir. Dört ayda bir olmak üzere, yılda üç sayı olarak yayımlanır. 2012 yılından beri sadece elektronik olarak yayınlanmaktadır.

İslam dini, tarihi, coğrafyası, bilimi, sanatı, estetiği edebiyatı alanlarında yapılan orijinal araştırma inceleme yazıları, Türkiye ve dünyada oluşan gündemleri takip eden, irdeleyen, önerilerde bulunan, günümüz insanı ve toplumlarının sorunlarına çözüm yolları arayan yazılar, klasik ve modern dönem ilim adamlarını çalışmalarıyla tanıtan yazılar, Türkiye veya yurtdışında yayımlanmış kitaplar hakkında ilmi tanıtım ve tenkit yazıları, Sempozyum, panel ve konferans gibi ilmi faaliyetlerin tanıtım, tahlil ve tenkit yazıları, İslam'ın; temel dini, ilmi, sosyal ve kültürel meseleleri ile ilgili; İslam'ı gerçek kimliğiyle tanıtmayı hedefleyen, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış telif

⁵¹ <https://dergipark.org.tr/eskiyeni> (Erişim tarihi: 11.05.2019)

makaleler ve başka dillerde yayımlanmış ilmi makalelerin çevirileri derginin yayın politikasını oluşturmaktadır.⁵²

İslami İlimler

İslami İlimler Dergisi, Çorum merkezli olup yılda iki kez yayınlanan hakemli bilimsel bir yayın organıdır. Telif, çeviri, sadeleştirme, edisyon kritik, kitap ve sempozyum değerlendirmesi çalışmaları yayımlanmaktadır.

İlahiyat bilimleri (Kur'an, hadis, tefsir, fıkıh, tasavvuf, İslam tarihi) olmak üzere sosyal bilimlere ait hemen her sahada (edebiyat, tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji, dinler tarihi, eğitim vs.) makaleye yer verilmektedir.⁵³

İslamiyat

Ocak 1998'de Ankara'da Mehmet Sait Hatiboğlu editörlüğünde bir grup akademisyenin çabalarıyla kuruldu. 2007 yılına kadar 36 sayı çıkardı. Hakemli bir dergidir. Dergi, fikri bağlamda İslami mirasa eleştirel bakma ortak paydasında, kendi içinde İslami-modernist, çoğu Hadisci olan gelenekselci eğilimin bir koalisyonuydu.⁵⁴

Köprü

Risale-i Nur Enstitüsü tarafından yılda üç kez olmak üzere Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında İstanbul merkezli olarak yayımlanan akademik ve bilimsel nitelikli ulusal hakemli bir dergidir.

⁵² <http://www.islamiarastirmalar.com/magazine/tr-index.html?page=yazim> (Erişim tarihi: 11.05.2019)

⁵³ <http://www.islamiilimlerdergisi.com/sayfa/22/yayin-ilkeleri> (Erişim tarihi: 11.05.2019)

⁵⁴ <http://www.timeturk.com/tr/2009/07/26/islamiyat-ve-kitabiyat-neden-kapandi.html> (Erişim tarihi: 11.05.2019)

Türkiye'nin yaşadığı sosyal, kültürel ve manevi problemlere Bediüzzaman Said Nursi'nin görüşleri ışığında akademik bir bakış açısıyla dikkat çekmek, çözüm önerileri sunmak, bu yolla fikir hayatımıza ve sosyal bilimlere katkıda bulunmak amacı taşımaktadır. Sanat, edebiyat, hukuk, siyaset, sosyokültürel incelemeler, ekonomi, din ve inanç araştırmaları, tarih araştırmaları, dil ve kültür vb. yayınlar yapmaktadır.⁵⁵

Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi

“Kur'an'ın aydınlık, evrensel mesajını insanlara götürmek” amacı ile, Süleyman Ateş yönetiminde KUBA (Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı) tarafından 1997'de İstanbul'da yayınlanmaya başlamış, ilmi bir dergidir.⁵⁶

Marife

Hakemli olan Marife Dergisi'nde Felsefeden İslam hukukuna, sanat tarihine; kelimadan kültür tarihine, güzel sanatlara; tefsirden tasavvufa ve hadise kadar dini ilimler alanında; makaleler, çeviri makaleler, araştırma notları, kitap, sempozyum ve konferans tanıtımı ile nostalji bölümleri yer almaktadır.

Yayın dili Türkçe olan ve Konya merkezli olan dergide, başta İngilizce olmak üzere diğer dillerde de makaleler yayımlanmaktadır.

Marife Dini Araştırmalar Dergisi'nin ULAKBİM Ulusal Veri Tabanı ve ASOS Index tarafından atıf taraması yapılabilmektedir.⁵⁷

⁵⁵ <http://www.koprudergisi.com.tr/kunye/> (Erişim tarihi: 11.05.2019)

⁵⁶ http://isamveri.org/pdfdrq/D01929/1997_1/1997_1_SELCHUKH2.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2019)

⁵⁷ <http://www.marife.org/hakkimizda.php?dil=tr> (Erişim tarihi: 10.06.2019)

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya merkezli hakemli bir dergi olup, yılda iki defa yayınlanır. Dergide telif, tercüme, makale, araştırma notu, tebliğ ve konferans metinleri, Kongre, Sempozyum, Panel, kitap, tez değerlendirmesi, literatür incelemeleri, sadeleştirme, bilimsel röportajlar, çağdaş ve geçmiş ilim adamlarının hayatı ve eserleri vb. yazılar yayımlanır.⁵⁸

Tezkire

Akademi Kültür Siyaset Etütleri Derneği tarafından İstanbul'da yayınlanan dergi Türk Siyasal hayatı, Türkiye'de düşünce, İslam düşüncesi, Çağdaş kuramlar, Uluslararası İlişkiler-Tarih ve Teori, Ortadoğu, Sinema, Edebiyat eleştirisi gibi alanlarda gerçekleştireceği nitelikli yayınlarla Türkiye'nin entelektüel hafızasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bunu da düşünsel bir bağnazlıkta değil düşünsel müzakereyi daima önceleyen bir metodla yapma kararlılığındadır.⁵⁹

Umran

1991'de tek formalık AKV-Bülten'le yayın hayatına başlamıştır. İlk yıl üç aylık, ikinci yıl iki aylık periyotlarla çıkmış, 1993'te de Umran adını almış, uzun soluklu yürüyüşüne hız vermiştir. 1998'den itibaren de artık aylık periyotlarla İstanbul'da yayınlanmaya başlamıştır.

Umran; İslam düşüncesi, dil-kültür-medeniyet, Batı'nın bunalımı, Dünya'nın bunalımı, İslam dünyasının dinamizmi, İslam'ın Protestanlaştırılması gibi konuları tahlil etmiştir.⁶⁰

⁵⁸http://ktp.isam.org.tr/pdfdrgr/D00198%5C2004_18/2004_18_SAHINM.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2019)

⁵⁹<http://tezkiredergisi.org/hakkimizda/> (Erişim tarihi: 10.06.2019)

⁶⁰<http://www.umrandergisi.com/hakkimizda-pg5.html> (Erişim tarihi: 10.06.2019)

İKİNCİ BÖLÜM

TARİH, KUR'AN, HADİS ve FIKIH BAĞLAMINDA ÖRTÜNME

Esasen İslam dini örtünme konusunda yepyeni bir uygulama başlatmamış halihazırda kültürde var olan uygulamaya bir düzen getirmiş örtünmenin nerede, ne zaman ve nasıl olması gerektiği husunda genel bir çerçeve belirlemiştir.

Hız.Peygamber öncesi Arap toplumu örtünme konusu bilinen ve uygulanan bir uygulamaydı. İslam dini örtünmenin şeklini, sınırlarını ve şartlarını ortaya koymuştur.

Örtünmenin Kur'an, hadis ve fıkıh bağlamında ele alınışına geçmeden önce makalelerde Yahudilik ve Hristiyanlık kaynaklarında örtünme ile cahiliye dönemi örtü inancı ve çeşitliği ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. ÖRTÜNMENİN TARİHİ VE YAHUDİLİK - HRİSTİYANLIKTAKİ ÖRTÜNME KONUSU

Sosyal ahlaki ve kültürel anlamlar içeren “örtünme “konusunun bütün toplumlarda ilk yaratılıştan itibaren varlığını farklı anlamlarda sürdürdüğünü ifade edebiliriz.

“İnsanın örtünmesinin tarihi, beşeriyetin tarihi kadar eskidir. Onun yeryüzü hayatından önce, sernitik dinlerin kullandığı kavramlarla olmasa da bir cennet hayatı yaşadığı hususunda bütün geleneksel kültürler hemfikirdirler. Hem Kitab-ı Mukaddes hem de Kur'an bunun açık delillerini ihtiva ederler. Bu iki kutsal metnin yanı sıra bir zamanlar yaşanmış olayların sembolik ifadesi olarak kabul edilen mitolojilerin tamamında da insanın ilk cennet hayatına göndermeler vardır. Aynı şekilde Eflatun'un idel'er öğretisi de insanın yaşayıp kaybettiği eski bir hayatın hatıralarının yeniden hatırlanmasından ibarettir.”⁶¹

⁶¹ Fuat AYDIN, “Aden' e dönüş ya da tesettürün hikmetine dair”, **Eskiyeni**, 2008, s. 63

Bugün ilim adamlarının ortaya çıkardığı çalışmalara bakılınca, ilk insan Hz. Adem'den günümüze kadar, insanların bir şekilde örtündükleri ortaya çıkmaktadır.

“Tarihe katılamamış ve bugün ilkel kavimler diye isimlendirilenler dışında örtünmeyen bir toplum hemen hemen yok gibidir. Örtünmenin asgari ölçüde uygulandığı bu toplumlarda bile tam çıplaklık olmamıştır. Az da olsa mahrem yerlerinin örtünme çabası içinde oldukları açıktır. İlk insanların kalıntıları olarak elimizde bulunan mağara resimleri de bunu doğrular niteliktedir.”⁶²

“Bugün dünyanın her tarafında görülen, pek çok din ve kültürde varlığını sürdüren kadınların başlarını örtme geleneğinin ilk defa ne zaman başladığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak, arkeolojik kazılar ve bilimsel veriler, bunun, insanlık tarihi kadar eski bir gelenek olduğuna işaret etmektedir.”⁶³

Zamana ve şartlara göre örtünme, insan olmaktan kaynaklanan bir ihtiyaçtır. İnsanın içinde yaşadığı tabiat şartları, mensup olduğu kültür değerleri, inanıp teslim olduğu dinin emirleri ve yasakları, örf ve adetleri, örtünme şekillerini etkilemekte ve biçimlendirmektedir. Öyle ki, örtünme şekillerine bakarak kişinin örtünmeye yüklediği anlam kolayca yorumlanabilir. Örtünme çağdan çağa geçerken farklı anlamlara doğru yol almış ve kişilerin örtünme biçimini şekillendirmiştir.

“Örtünme, pratik sıcak-soğuktan koruyuculuktan ya da hijyenik niteliklerinden öte sembolik anlamlar taşımaktadır. Bu özellik günümüz insanının atası olan homo sapiens sapiens'in yani hikmetli düşünen insanın yeryüzünde ilk kez görüldüğü üst paleolitik dönemden beri böyledir. Sonraki neolitik çağda üretim biçiminin farklılaşması ve buna bağlı olarak ulaşılan teknolojik birikimin avantajıyla, örtünme olgusu şekil değiştirmiş ve artık giyildiğinde vücuda estetik bir görünüm kazandıran ve giysi olarak tanımlanabilen bir olguya dönüşmüştür.”⁶⁴

⁶² a.g.mk., s. 64

⁶³ Mehmet GÖRMEZ, “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, **İslamiyat**, 2001, s. 19.

⁶⁴ Eyüp AY, “Örtünmenin Tarihsel Görünümleri ve Sembolik Anlam(lar)ı” **İslamiyat**, 2001, sayı 2, s.12.

Kalkolitik çağda ise giyim adeta örtünme aracı olmaktan çıkmış, sınıfsal statüyü, mesleki farklılaşmayı ve buna bağlı olarak da, toplumsal hiyerarşiyi ifşa/inşa eden bir gösterge haline gelmiştir.⁶⁵

Kalkolitik çağdan günümüze devam eden süreçte Sümerlerin öncülüğünde giyim-kuşam ve dokuma faaliyetleri gelişmiş, nihayet ‘moda evi’ kavramıyla ifade edilebilecek estetik okulları oluşturmuş olup, tanrı ve tanrıçalara bayram gibi özel günlerde ve diğer zaman ve mekanlarda giyilecek kıyafetler üretilmiştir.⁶⁶

Medeniyetler hakkında önemli bir bilgi kaynağı olan duvar resimlerinde esirler çıplak, esir alanlar ise giyinik olarak gösterilir. Bu da sembolik düzeyde de olsa, özgürlük-kölelik ile örtünme arasında birebir bir ilişki olduğunu göstermektedir.⁶⁷ Hammurabi Kodeksi ile Assur kanunlarında da bu ayırımı uygulamayı görmek mümkündür.⁶⁸”

İnsanlık tarihinin her döneminde insanların bir şekilde örtündüklerini ve örtünmeye farklı anlamlar yüklediğini görmekteyiz. Örtünme kimi zaman estetik, kimi zaman iffet, kimi zaman koruyuculuk, kimi zaman ayırt edicilik, kimi zaman ise özgürlük anlamlarında kullanılagelmiştir.

“Kadının örtünmesi (başörtüsü) kadim bir gelenek olarak Sümer, Urartu ve Hitit uygarlıklarının örf ve adetlerinde, hürlük sembolü olarak kabul edilmiştir. Hürlük-kölelik ile dış görünüş arasında birebir ilişki kuran en erken hukuki düzenleme, Hammurabi kanunlarında yer almıştır. Ayrıca Sami hukuk geleneğinin gelişmiş bir örneği olan ve M.Ö.2000’lerin ikinci yarısına denk düşen Orta Asur kanunları, örtü ile hür olma arasında sıkı bir bağ kurmuştur.⁶⁹”

“Hitit devri mezar taşı kabartmalarında, Frigya’daki İyon kültürleri kalıntılarında ve Süryani mozaiklerinde kadınların başörtülü oldukları belgelenmiştir. Eski Yunan’da ise başörtüsü, Zeus’un karısı Hera ve bereket

⁶⁵ a.g.mk., s. 12-13.

⁶⁶ a.g.mk., s. 13.

⁶⁷ a.g.mk., s. 14.

⁶⁸ a.g.mk., s. 14-15.

⁶⁹ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, Sy. 1-2, 2009, s. 330.

tanrıçası Demeter'in özel sembolleriydi. Homer'e göre örtü, kadın kimliğinin ayrılmaz parçasıdır. Heraklit, Yunanistan ve Mısır'da yaşayan kadınların peçe taktıklarını ifade eder: "Giysilerin başa gelen kısmı öyle sarılır ki, yüzün tümü bir peçe ile örtülmüş gibi görünür. Zira sadece gözler ortada kalır, yüzün diğer bölümleri ise, giysinin bir parçası ile tamamen örtülür. Bütün kadınlar bu şekilde beyaz renkli giysiler giyerler... Kitab-ı Mukaddes, havari Pavlus'un Korintoslular'a yazdığı mektupta örtünmeyi emreder. (Bab 11, 1-16). Hristiyan bilgin Tertulian, örtünmenin kadın için koruyucu bir kalkan olduğunu vurgular. Cermen kadınlarının kılıklarına ilişkin 4. Yüzyıldan kalan belgelerde evli bir kadının başını nasıl örttüğü tavrı edilmektedir: "Saçını içine toplamış olduğu ağın üzerine yüzünü de kapatan bir başörtüsü örter, bu başörtüsü kalçaya kadar iner, bazen önden açık bırakılır veya çene altından yuvarlak bir iğne ile tutturulurdu".⁷⁰

Örtünme ihtiyacı haya duygusunu harekete geçirdiği için doğal olarak insanın içinde var olan fitri bir olgudur.

"Örtünme veya yer ve zamana göre giyinme, insan olmaktan kaynaklanan ve insanı tamamlayıcı bir ihtiyaçtır. Örtünme duygusu ya da ihtiyacı, fitri olduğu ileri sürülemese bile, sosyal bir varlık olan insanın hassalarındandır. Zira sosyal hayatta "çıplaklık" hissi, sadece insana aittir... Akıl, tefekkür, beyan, iman, ahlak, hukuka saygı, haya, çirkinliklerini örtme, bezenip güzel görünme gibi nitelik ve duygular, sadece insana aittir.⁷¹ Bugün ilim adamları tarafından araştırma konusu yapılan geçmişteki ve halen mevcut ilkel kabilelerin çoğunun, genellikle medeni topluluklarda olduğu gibi giysileri olmadığı halde ayıp yerlerini mutlaka örttüklerinin gözlenmesi, örtünme güdüsünün insanın evrensel bir hassası olduğu gerçeğini ve ilk insan Adem'den günümüze dek insanların bir biçimde örtündüklerini doğrulamaktadır.⁷²"

İffet ve haya duygusu ile yaratılan insanoğlunun en korunaklı alanlarından birisi ise mahremiyettir. Mahremiyetin tezahürü ise örtünme olgusunda yer bulmaktadır.

⁷⁰ Abdullah YILDIZ, "Tesettürün Fitriliği", **Umran**, 2004, s. 32-33.

⁷¹ M. Zeki DUMAN, "Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları", **İslamiyat**, 2001, sy. 2, s. 35.

⁷² M. Zeki DUMAN, "Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları", **İslamiyat**, 2001, s. 37.

“Örtünme, insanın sosyolojik ve psikolojik karakterinin zedelenmeden gelişmesine; dini inançları ve estetik duyguları gibi birtakım değerlerinin korunabilmesine hizmet ettiği sürece gerçek anlamına erişir. Zira örtünmenin bir yüzü bireye bakarken, diğer yüzü topluma dönüktür. Bireysel olması anlamında örtünme, özde benlik saygısıyla alakalıdır. Bu konuda ilginç bir örnek, Hz. Peygamber’in Abdullah b. Ümmü Mektum’un yanında eşlerinden örtünmelerini istemesidir. Gözleri görmeyen bir sahabi olması sebebiyle onun yanında kendilerini rahat hissedebileceklerini düşünen eşleri bu duruma şaşırınca Hz. Peygamber “O görmese de siz onu görmüyor musunuz?” demiştir. Toplumsal yüzüyle örtünme ise, insanın bir anlamda başkaları ile arasına mesafe koyarak kendi “kişiliğinin farkına varışı” ve bu mesafe sayesinde dış etkilere maruz kalmaktan kurtularak diğerleriyle iletişiminin formuna kendisi karar verecek şekilde “özgürleşmesi” demektir. Kişinin kendi özeli demek, kişiye özgü bir mekan demektir. Örtünme sayesinde insan bu öze mekanı yani mahremiyeti ile sosyalleşir. En özel yanımızı örtüyle gizlemek suretiyle toplumsal alanda kendimize özgü bir yer açarak sosyalleşiriz.”⁷³

Örtünme ile giyinme-kuşanma kavramları arasında önemli bir farklılık vardır. Giyinik olma hali ihtiyactan ileri gelirken tür ve şekillerine bakıldığında örtünme eylemi farklı amaçlar taşımaktadır.

“Giyinme temel antropolojik bir olgudur ve insanların bedenlerini sıcaktan, soğuktan, değebilecek herhangi bir sert cisimden koruma amacı taşır. Bu açıdan bakıldığında giyinme bütün insanların ortak eylemidir. Örtünme ise tamamıyla ahlaki ve dini bir giyinme şeklidir.”⁷⁴

Örtünme geleneği, insanlık tarihi kadar kadim bir uygulamadır. Bu geleneğin üç ilahî dinden (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam) önce de pek çok kültür ve medeniyette mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.1 Yahudilik-Hristiyanlık Kaynaklarında Örtünme

⁷³ Huriye MARTI, “Hz. Peygamber’in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti”, **Marife**, 2009, s.19.

⁷⁴ Mustafa AYDIN, “Mahremiyet ve örtünmenin dönüşümü”, **Eskiyeni**, 2009, s. 63

“Tüm ilahi dinlerde başörtüsünün bulunduğu, İslam ’dan önce İran, Bizans ve Hint medeniyetlerinde yaygın bir uygulama olduğu, bunlara ait dinsel ve tarihsel metinlerden açıkça anlaşılmaktadır. İslam böyle bir uygulamayı hazır bulmuş ve yeni bir hüküm getirmek yerine, takılış biçimine çekidüzen vermek suretiyle varlığını onaylamıştır.”⁷⁵

İlahi dinlerde örtünme kavramının uygulama şekil ve anlam olarak üç ilahî dinin metinlerinde ve geleneklerinde farklı biçimlerde tezahür ettiği görülmektedir. Burada Yahudi ve Hristiyan gelenek ve kültüründe var olan uygulamalardan söz eden makalelere değinilecek İslam kültürü içerisinde örtünme farklı bir başlık altında incelenecektir.

Yahudi geleneğinde örtünme konusunun temellerine baktığımız zaman mevcut Tevrat’ta açık bir emir olmamasına rağmen zaman içinde toplumda örtünme dini bir mahiyet kazanmıştır.

“Yahudi geleneğinde başörtüsünün dini bir hüküm olmasında Rabbînik literatürünün (bir anlamda sözlü Tevrat) etkili olduğu söylenebilir. Zira bu gelenekte bir hükmün dini olabilmesi için Tevrat metninde yer alması şart olmayıp, dinin en önemli kaynakları olan Rabbînik literatüründe bulunması yeterlidir.”⁷⁶

“Yahudi dininin temel kutsal metni olan Eski Ahid’de kadınların başlarını kapatmalarını ya da nasıl kapatacaklarını bildiren açık bir emre rastlanmamaktadır. Aynı şekilde, kadınların vücutlarını nasıl kapatacakları konusunda da bir emir görülmemektedir. Bunun yerine, Eski Ahid’de sadece daha önceki zamanlarda ve Eski Ahid metinlerinin yazıldığı dönemlerde örtünme geleneğinin bulunduğu anlaşılmaya imkan veren bir kısım metinler yer almaktadır. Bu metinlerde bahsedilen ve üzerinde durulan bir takım olaylardan, Yahudilik’teki örtünme adetinin çok eskilerden beri devam ederek gelen bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Eski Ahid’de bu geleneğin tenkit edildiğine dair bir ifade de bulunmamaktadır. Hatta zaman zaman muhtelif

⁷⁵ Mehmet GÖRMEZ, “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, **İslamiyat**, 2001, s. 19.

⁷⁶ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 331.

metinlerde örtünmeyle ilgili yapılan atıflardan, eski Ahid'in bu geleneği onayladığı yönünde bir sonuç da çıkmaktadır.

Yahudilikte kadınların başlarını ve bedenlerini kapatmalarını emreden hükümler esasında, Eski Ahid'in yorumu ve tamamlayıcısı kabul edilen Talmud'da yer almaktadır. Eski Ahid'de dolaylı olarak tesettüre işaret eden metinler, Talmud'da yorumlanmış ve sonuçta da tesettürün dini bir emir olduğu hükmüne bağlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde gelen Yahudi din bilginleri ise, örtümle ilgili düzenlemeler yaparlarken, hep bu görüşü referans almışlardır. Böylece, artık Eski Ahid'de bulunmayan örtünün biçimi, örtü kullanmayanlara verilecek cezalar vb. pek çok konu üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuşur olmuştur. Bunu sonucunda da, erken dönemlerden itibaren, Yahudi kadınları tepeden turnağa vücutlarını ve bu meyanda da başlarını kapatmışlardır. Başlarını örterlerken de –bazen tek göz dışarıda kalacak şekilde- yüzlerinin ön kısmını bir peçe ile gizlemişlerdir. Sonuç olarak, kutsal kitapların ortaya çıktığı dönemdeki Yahudi kadın kıyafetinin, dini metinlerden mülhem olduğu kadar, daha önceki gelenekleri ve çevre kültürlerdeki kadın kıyafetlerini de yansıttığını söyleyebiliriz.”⁷⁷

Yahudi geleneğinde başörtüsüne farklı anlamlar yüklenmiş ve örtünme konusu çeşitli sembolik anlamlarla ifade edilmiştir.

“Bazılarına göre, başörtüsü, saygınlık ve soyluluk alametidir. Kadının kendisine saygısını ve sosyal statüsünü ifade etmek için emredilmiştir. Bu sebeple, alt sınıflara mensup olan kadınlar aristokrat tabakaya benzemek için başörtüsü takmışlardır. Tevrat'ta geçen Yahuda'nın gelini Tamar'ın örtüsü böyle yorumlanmıştır.

Bazı yorumculara göre, başörtüsü, iffetin sembolüdür. Rebeka'nın örtünmesi böyle bir örtünmedir. Tannaitik dönemde kadınların başlarını açmaları iffete hakaret olarak telakki edilmiştir. Hatta bir kadın başını açtığında bu sebeple bir takım cezalara çarptırılmıştır. İffetin sembolü olarak kabul edildiği içindir ki, Yahudi toplumunda fahişelerin başlarını örtmelerine asla

⁷⁷ Hakkı Şah YASDIMAN, “Yahudiliğin Erken Dönemlerindeki Örtünme Geleneği Üzerine Bir İnceleme” **Marife**, 2005, sy, 1, s. 53-54.

müsaade edilmemiştir. Bununla birlikte, sosyal statüsünü kaybeden fahişeler, zaman zaman saygın görünebilmek için başlarını örtme yoluna gitmişlerdir.

Bir yoruma göre başörtüsü pagan kültüre karşı tavır almak için, bir simge olarak kullanılmıştır. Bilhassa sonraları Hristiyanlıkta böyle bir anlam kazanacaktır. Bir diğer yoruma göre ise, başörtüsü, kadının kocasına aidiyetinin simgesidir; zira bu aidiyet kutsal bir aidiyettir. Bu görüşte olanlar, başörtüsünü sadece evli kadınlar için gerekli görmüşlerdir. Hz. Yakub'un hanımı Rahel'in örtüsü böyle yorumlanmıştır.”⁷⁸

Örtünme konusunda Yahudiler kimi zaman yaptırım içine girmişler ve örtünmeyi katı kurallara bağlamışlardır.

“Eğer bir kadın başını açarak sokakta yürüyecek olursa kocası çeyizini (mihirini) ödemeksizin onu boşayabilirdi. Genç kızlar evlilik törenine kadar başlarını örtmek zorunda değillerdi. Ancak Sefardim cemaatlerinde onlar da başlarını örterlerdi. Genel adet, erkeklerin bulunduğu yere ve kamusal alana örtülü çıkmaktı. Bu uygulama zamanla bütün Yahudi kadınlar tarafından uygulanan bir adet haline aldı.”⁷⁹

Hristiyanlıkta örtünme konusu sadece Pavlus'un Korintoslulara I. Mektubu'nda geçmektedir. Bu mektupta geçen RAB kelimesinin Hz. İsa'yı temsil ettiği kanaatindeyiz.

“Hayatı boyunca hareketli bir şekilde yaşayan Pavlus'un düşüncelerinin oluşması sürecinde, Yahudilikten getirdiği alt yapıya diğer kültürlerin de önemli bir katkı sağladığı görülmektedir. Onun kadınların konumu ile ilgili sözleri ve özellikle de tesettür konusundaki beyanları Eski Ahit ve Talmut'taki ifadelerle aynıdır. Buna ilave olarak, yine onun tesettüre bakışı içinde yaşamak durumunda kaldığı kültürlerdeki gelenekleri de yansıtmaktadır. Dolayısıyla, incelediğimiz metinler çerçevesinde, Pavlus “kadın” ve “tesettür” konularında yeni bir şey söylememiş, sadece - Yahudiliğin ve diğer kültürlerin örf ve adetlerinin tesiri altında- eski geleneklerden sapma eğiliminde olan Korint kadınlarını uyarmıştır... Onun bu konudaki tavrı, eski

⁷⁸ Mehmet GÖRMEZ, “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, **İslamiyat**, 2001, s. 23-24.

⁷⁹ Fuat AYDIN, “Aden'e dönüş yada tesettürün hikmetine dair”, **Eskiye**, 2008, s. 64

dinin inançlarını ve o dönem kültürlerini uygulamalarını “Size teslim ettiğimi ben RAB’den aldım” söylemiyle, yeni dinine taşıma gayreti olarak görünmektedir.”⁸⁰

Örtülü kadın figürü dini olarak varlığını Meryem Ana’da sürdürmektedir, rahibeler de geleneksel olarak bu uygulama içinde örtünme eylemini devam ettirmişlerdir.

“Bütün Hristiyan ikonlarında müşahade edildiği üzere, Meryem Ana’nın başı örtülüdür. Bütün rahibeler asırlarca bu uygulamaya sıkı sıkıya bağlı kalmış ve bugün de bağlı kalmaya devam etmektedir. Reformasyon öncesine kadar hiçbir kadın başı açık olarak dini ayinlere iştirak etmemiştir. Denilebilir ki, başörtüsü, Hristiyanlıkta tamamen dini bir muhteva kazanmıştır.⁸¹ Başörtüsü konusu İncil’in ilk dört kitapçığında yer almaz. Ancak, mektuplar bölümünde Pavlus’un Korintlilere gönderdiği Birinci Mektup’un II. Bab’ı, baş örtme konusuna tahsis edilmiştir.⁸²

Kitab-ı mukaddes’i tamamen tarih ve kültürler üstü kabul eden anlayışa göre, Korintlilere yazılan mektup, Pavlus tarafından yazılmış olsa da yazımı esnasında Pavlus’un zihni Kutsal Ruh tarafından yönlendirilmiştir. Binaenaleyh, mektupta yazılan her şey kültürler üstü ilkeleri yansıtır. Buna göre;

- a- Kadın yaratılış kanunu gereği erkekten sonra gelir,*
- b- Kadının dua sırasında erkeğe boyun eğmesi gerekir.*
- c- Kadının boyun eğiş işareti olarak başını örtmesi gerekir,*
- d- Başını örtmüyorsa saçını kestirmesi gerekir.*
- e- Saç kesilmesi ayıpsa mutlaka örtmesi gerekir.*
- f- Tek boyun eğiş işareti ve simgesi olarak başını örtmesi gerekir,*

⁸⁰ Hakkı Şah YASDIMAN, “Hristiyanlığın Mimarı Pavlus’un Kadınların Örtünmesiyle İlgili Sözleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Marife**, 2002, sy. 2, s. 17.

⁸¹ Mehmet GÖRMEZ, “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, **İslamiyat**, 2001, s. 24.

⁸² a.g.mk., s. 24-25.

- g- Mesih'in ve Tanrı topluluklarının bundan başka kabul ettiği bir gelenek yoktur. Bu konu tartışılmaz.

Birinci görüşün tamamen aksine, bazıları da, Kitab-ı Mukaddes'in yazıldığı dönemin kültürünü yansıttığını, kendi tarihsel çerçevesi ile sınırlı olduğunu savunmuşlardır. Buna göre;

- a- Başörtüsü ile ilgili hüküm günümüze uygun olmayan kültürel bir adeti yansıtır.
- b- Kadının erkeğe boyun eğmesi, modası geçmiş bir Yahudi adettir.
- c- Pavlus'un hitap ettiği Korintlilerin geleneğinde, kadının başını örtmemesi, fahişe olduğunun göstergesi idi.
- d- Bizler bugün bu hükmün söylendiği çağdan ve kültürden bambaşka bir çağ ve kültürde yaşıyoruz. Bugün ne kadının erkeğe boyun eğmesine, ne de bu boyun eğişi başını örtterek ifade etmesine gerek kalmıştır.”⁸³

Hristiyanlıkta örtünme dinsel bir inanışa bağlı olmaktan çok kadının yaratılış olarak ikincil olmasının bir sonucu olarak tercih edilmiştir.

“Yukarıdaki mektuba göre Hristiyanlıkta kendinden önceki tarihe paralel olarak fahişenin başı açıktır, ayrıca saç kısa kesilmiştir. Bu mektupta örtünme ilk kez farklı bir sebebin, kadının yaratılış olarak erkekten aşağıda oluşunun sembolü olmuştur. Örtünmenin İncil'deki bu yer alış biçiminin bugün tüm dünyada dillendirilen kadın üzerindeki “ataerkil baskı” ve “kadının ikincilliği”ni sembolize ettiği, bu nedenle de bir “esaret” sembolü olduğu şeklindeki söylem üzerinde etkili olmuş olsa gerekir. Buna göre Hristiyan dünyasında Pavlus'un söz konusu mektubu ile örtünmenin anlamında bir tersine evrilmenin gerçekleştiği söylenebilir.”⁸⁴

⁸³ Mehmet GÖRMEZ, “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, **İslamiyat**, 2001, s. 26-27.

⁸⁴ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 333

2.2. İSLAM ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNDA ÖRTÜNMENİN YER ALDIĞI MAKALELER

İslamiyet öncesi cahiliye dönemi Arap örtünme geleneğinde başörtüsü bilinen ve kültürel olarak uygulanan bir örtünme şekliydi. Tesettürün islamdan önceki arap toplumundaki tarihsel süreci ile ilgili konuya makalelerde birçok atıf yapılmıştır. ”Örtünme” adlı makalesinde Süleyman ATEŞ islam öncesi dönem için toplumda var olan örtünme geleneğinin ilk defa islamla gelmediği fakat islamın var olan bu uygulamayı topluma yararlı bulduğu için kabul ettiğini belirtmiştir.

“Henüz Müslüman olmazdan önce, babasıyla birlikte Mekke’ye gelip orada insanların, bir zatın başına yığıldıklarını gören Haris el-Gamidi şöyle demiş: “Babama: Şu topluluk nedir?” dedim. Onlar, içlerinde bir sabii’nin başına toplanan kimseler dedi. Yaklaştık bir de gördük ki: Allah’ın elçisi (sav), halkı Allah’a kulluğa ve inanmaya çağırıyor, onlar da ona eziyet ediyorlar. Nihayet güneş yükseldi, halk onun başından dağıldı. Elinde bir su kabı ve mendil bulunan bir kadın geldi. Ağladığı için nahri (döşü) açıldı. Allah’ın elçisi kabı aldı, içti, abdest aldı, sonra başını kaldırıp kadına:

-Kızım, başörtünle döşünü kapat, babanın yenilip ezileceğinden korkma” dedi.

-Bu kadın kimdir? dedim.

-Bu, kızı Zeyneb’dir, dediler.

Mekke döneminin ilk yıllarında vukubulan bu olay, örtünme’nin, Araplar arasında çok eski bir gelenek olduğunu gösteriyor”. Demek ki o toplumda kadınlar örtünüyorlardı.⁸⁵

İslam öncesi dönemde özellikle iklim şartları ve sosyo kültürel durum, örf, adet, yöresel koşullar giyim kültürünü etkileyerek birçok örtü çeşitliliğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

⁸⁵ Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, **Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi** 1998, sy. 10, s. 21

“İslam öncesi dönemde hem kadınlar, hem erkekler hac ve umrenin dışında başörtüsü kullanmışlardır. Arapça’da baş ve yüz örtüsünü ifade etmek üzere birçok tabir de bulunmaktadır ki bazıları şöyledir:

- *Lisam: Ağzı da örten yüz örtüsü.*
- *Lifam: Burun ucuna kadar olan yüz örtüsü.*
- *Himar: Gözlere kadar örten yüz örtüsü.*
- *Vesvas: Daha fazlasını örten yüz örtüsü.*

Bunların dışında Nikab, Burka, Kın’a, Mikne’a gibi tabirler de bulunmaktadır.”⁸⁶

“Klasik Tefsirlerdeki “Tesettür” Formu Üzerine” başlıklı makalesinde Mustafa Öztürk:”Arap kadınlarının geleneksel olarak örtündükleri tarihsel verilerle sabittir.” Diyerek İslam tarihi ile ilgili önemli çalışmaları bulunan M.Hamidullah Hoca’nın örtünme üzerine tesbitlerine yer vermiştir.

“M. Hamidullah, cahiliye dönemi Araplarının giyim-kuşam tarzları hakkında bilgi verirken, kadınların o dönemde üzerlerine bir kaftan veya yeldirme şeklinde bir üstlük aldıklarını, uzun entari giydiklerini ve yüzlerini ayrı bir örtü / peçe ile örttüklerini belirtmektedir. Yine bu münasebetle İslam öncesi dönemde bir genç kızın peçesiz sokağa çıkmamasını zorunlu kılan bir örften söz eden Hamidullah, ayrıca, o dönemin giyim-kuşam kültüründe, peçenin kadının kirpikleri görünmeyecek derecede göz hizasından örtülmesine vesvas, burun ucundan örtülmesine lifam, daha aşağıdan yani dudak hizasından örtülmesine de lisam adı verildiğini kaydetmektedir.”⁸⁷

İslam öncesi dönemde kadınların sokağa çıkarken yüzlerini örtmek için peçe diye tabir edilen bir yüz örtüsü kullandıkları da kaynaklarda belirtilmektedir.

İslam öncesi Arabistan’ında toplumun zengin ve güçlü kabilelerine mensup kadınlar bir korunma belirtisi veya sosyal statü gereği yabancı erkekler

⁸⁶ Murat ÇEKİN, “Netlik Ayarı –Kıyafet Meselesine Yeniden Bakış-“, **İslamiyat**, 2000, sy 2, s. 175

⁸⁷ Mustafa ÖZTÜRK, “Klasik Tefsirlerdeki ‘Tesettür’ Formu Üzerine”, **İslamiyat**, 2001, s. 70.

karşısında yüzerini peçe ile örterlerdi. Açık olanları da vardı. Zemahşeri bu açıklık hakkında şu bilgileri vermiştir: “Arap kadınlarının göğüslerini gösteren yaka dekoltesi (ceyb) geniştir. Aradan boyunları, göğüsleri ve göğüslerinin çevresi görünürdü. Başörtülerini arkalarına sarkıtırlar, fakat önleri açık kalırdı. Boyun ve göğüs kısmındaki açıklıkların kapanması için göğüs dekoltelerini örtmeleri Allah tarafından emredilmiştir.”⁸⁸

Örtü ayetleri inmeden önce arap toplumunda örtünme eylemi farklı anlam ve tezahürleri ile toplumda yerini buluyordu. ”Hadislere Göre Kadının Örtünmesi” isimli makalesinde İsmail Hakkı Ünal, arap şiirinden hareketle Dr. Ahmed Muhammed el-Hufi’nin cahiliye dönemi kadınların açıklık ve örtünme konusunda ki tutumlarına değinmiştir.

“Cahiliye döneminde Arap kadını ne tamamen kapalı ne de bütünüyle açıktır. Açık kadınlar olduğu gibi, örtülü kadınlar da vardır. Bazı şiirlerden baş ve yüz örtüsünün hürleri cariyelerden ayırt eden bir özellik olduğu; acı, hüznün ve ağıt yakma gibi durumlarda yüzlerin ve başların açıldığı ifade edilmektedir. Bu yüzden, savaşta yenileceklerini ve esir düşeceklerini anlayan hür kadınlar, kendilerine tenezzül edilmez düşüncesiyle cariyelere benzemek için yüzlerini (ve başlarını) açarlar ve bu şekilde kaçmaya hazırlanırlardı. Cahiliyede baş ve yüz örtüsünü kullanıp özel durumlarda açanların yanı sıra, güzelliğini teşhir için yüzünü, boynunu, gerdanını ve kollarını sürekli açan kadınlar da mevcuttu.”⁸⁹

Dönemle ilgili makaleler incelendiğinde başörtüsü geleneğinin cahiliye döneminde uygulandığı, cariyelerin başlarını örtmedikleri, hür kadınların toplumdaki konumlarını örtü ile yansıttıkları kimi zaman ise güzelliklerini teşhir için yüzlerini, boyunlarını vs. açan kadınların da bulunduğu görülmektedir.

2.3. ÖRTÜNME KONUSUNU TEFSİR BOYUTU İÇERİSİNDE ELE ALAN MAKALELER

Değirmiştir. **Fakültesi Dergisi**, 2006, s. 22-23-24-25-26

⁸⁹ İsmail Hakkı ÜNAL, “Hadislere Göre Kadının Örtünmesi” , **İslamiyat**, 2006, s. 238-239

Kur'an-ı Kerim'de örtünme ayetleri Araf Suresi, Nur Suresi ve Ahzab Suresinde ele alınmıştır. Nuzul zamanı itibariyle hicret sonrası Medine'de aynı zaman dilimi içerisinde ve aynı örf, adet ve gelenek içinde nazil olmuşlardır.

Örtünme ile ilgili ayetler hendek savaşı sonrası yeni kurulan Medine İslam toplumun model olarak Hz. Peygamber ve ailesini örnek aldıkları bir dönemde inmeye başlamıştır. Örtünme ile ilgili ifadeler Kur'an'ı Kerim'de adab-ı muaşeret ilgili davranışları düzenleyen ayetler içerisinde yer almıştır. Aynı dönemde Medine'de yaşayan münafıkların Müslümanların özel yaşamlarını gözledikleri ve negatif durumlar yakalamaya çalıştıkları bir ortamda İslam Toplumu sosyal düzenleme getirerek münafıkların çabalarını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

Örtünme ile ilgili ayetlerinin 23 yıllık nüzul dönemin 17. ve 18. yıllarında inmesinin örtünme eyleminin tek başına cinsel ahlakın yerleşmesinin yegâne garantörü olmadığını ifade eden Bedriye Özçelik YILMAZ nüzulünün ilk yıllarından itibaren Kur'an-ı Kerim'in iffetin korunması üzerine sıklıkla durduğunu ifade etmektedir⁹⁰. Örtünme pratiğine yönelik ayetler toplumda iffet ve haya üzerine oluşan bir alt yapının üzerine inşa edilmiştir.

“Rivayetlerde gelen bilgilere göre 33. Ahzab suresi, Hicretin beşinci yılı Şevval ayında başlayan Hendek / Ahzab Gazvesi'nin hemen ardından inmeye başlamış ve surenin tamamlanması muhtemelen dokuzuncu yıla kadar sürmüştür. 24. Nur suresi ise, Hendek Gazvesi'nden kısa bir süre önce veya sonra vuku bulan Beni Mustalik Gazvesi'ni müteakip nazil olmuştur. Vahyin başlangıç tarihi olun Miladi 610 senesi ile bu iki surenin nazil oluş zamanı arasında on yedi yıllık bir zaman diliminin bulunması, 'örtünme' ile ilgili ayetlerin oldukça geç bir dönemde indiğini göstermektedir.”⁹¹

Örtünme kavramına ”Örtünme” adlı makalesinde Süleyman ATEŞ, “Klasik Tefsirlerdeki “Tesettür” Formu Üzerine” başlıklı makalesinde Mustafa ÖZTÜRK, “Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları” makalesinde Mehmet Zeki DUMAN,

⁹⁰ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 334

⁹¹ Mustafa ÖZTÜRK, “Klasik Tefsirlerdeki ‘Tesettür’ Formu Üzerine”, **İslamiyat**, 2001, s. 69-70.

“Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu” makalesiyle Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, ve “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, Mehmet GÖRMEZ tefsir ilmi disiplininde görüşlerini beyan etmişlerdir. Genel olarak makalelerde Araf suresi, Nur suresi ve Ahzab suresinde ifade edilen ayetler çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulurken özellikle üzerinde durulan ana konuların, sebep-i nüzul, ayetlerde geçen örtünme kavramları olduğu ve yazarların örtü ayetlerini yorumlarken klasik ve modern değerlendirmeler yaptığı görülmektedir.

Makalelerin yazılış amaçlarına gelince, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu” makalesinde Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ; gerilimli tartışmaların odağında bulunan örtünme olgusunu kaleme alırken ayetlerin tarihsel bağlamını ve bu bağlamda kullanılan dilin dikkate alınmayıp, yorumcunun içinde bulunduğu şartların itici gücü ve niyetiyle ayetin metni anlamlandırıldığında birbirine taban tabana zıt anlamların ortaya çıktığını ifade ederek tefsir disiplini çerçevesinde hazırladığı makalenin yaşanan süreçteki mevcut sorunları çözme gibi bir amacı olmadığını ifade ederek bu görevin fıkıh disiplini içerisinde çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Çalışmasında kadının örtünmesini Kur’an’ın gelişinden önceki üç bin yıllık dönem ve nüzul sonrası ilk dönem müfessirlerin yorumlarını özetleyerek aktardığını ifade etmiştir. Sonuç olarak, örtünmenin kadına sosyal ortamlarda dokunulmazlık sağlayarak ve onu muhterem kılarak alan açan, sosyal statü sağlayan bir durum olduğunu, örtünmenin doğrudan cinsellikle ilgili bir durum olmadığını ve kadının örtünmesinin erkeğin görme nedeniyle düşeceği günden kurtulmasının yegane yolu olmadığını ifade etmiştir.

“İlahi Dinlere Göre Başörtüsü” adlı makalesinde Mehmet GÖRMEZ, kadının örtünme konusunu İslam’dan önceki dini metinlerde yer alan başörtüsüne dair hükümlerle, Kur’an’ın başörtüsüyle ilgili ayetini fenomenolojik yorum açısından mukayese etmiştir. Üç semavi dinin geleneği içerisinde Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an yorumcularının ne tür farklı yorumlar geliştirdiklerini ele almıştır. İslamın örtünmeyi diğer dinlere ve kültürler nazaran uygulanabilir bir çizgide tuttuğunu ifade etmiştir.

Cariyelerin örtünmesi ile ilgili olarak Mehmet GÖRMEZ, Hz. Ömer’e atfedilen cariyelerle ilgili rivayetlerin çelişkilerle dolu olduğunu ifade ederek Hz. Peygamber döneminde namaz kılan cariyelerin başörtülü olduklarını söylemiştir. ”Başörtü Yasağı” ifadesini makalesinde kullanan tek ilahiyat kökenli yazar olmanın yanı sıra yasağın siyasi ve sosyal kannatin ürünü olduğunu ifade ederek bu dönemde yazılan yazıların bilgi, güç ve iktidar ilişkisi bağlamında incelenmeye değer örnek teşkil ettiğini belirtmiştir.

“Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları” makalesinde Mehmet Zeki DUMAN, örtünme tartışmalarına değinmiş ve bu durumun uygulamada siyasi otoritenin negatif eğilimi ve Kur’an-ı anlamada methodsuzluk sorunundan dolayı ortaya çıktığını ifade etmiştir. Örtünme konusunu sadece rivayet ne nakillerle ifade etmekle metodunun ortadan kalkmayacağını aksine ayetlerin orijinal metinlerini eses alarak dil bakımından analiz ederek hakiki, mecazi, kinai, örfi ve şer’i manalarının tesbit edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Örtünmenin temel kavramlarından olan “Cilbab” konusunda mümin kadınlarla mümin olmayan kadınların birlikte yaşamakta oldukları toplumda şayet mümin kadınlar kimlik ve iffetli kişiliklerini diğerlerinden ayırt edici bir alamet taşımadıklarından dolayı eziyet görüyorlarsa alamet-i farika olarak olarak üzerlerine almaları gereken cilbabın eğer toplumdaki tüm kadınlar mümin ve iffetliyse orada gerek kalmadığını asli tesettürün yeterli olduğunu ifade etmiştir.

“Klasik Tefsirlerdeki “Tesettür” Formu Üzerine” başlıklı makalesinde Mustafa ÖZTÜRK, uzun zamandır ülke gündeminde olan siyasi konjonktüre bağlı olarak kah remisyona giren, kah alevlenen, akutlaştığı dönemde sık sık medyatik platformlarda tartışılan “İslam’da Tesettür” konusunda bugüne kadar söylenmemiş yeni bir şey söyleme iddiasında olmadığını ifade ederek yeri geldikçe geleneksel yorumlara yönelik eleştirilerde bulunacağını belirtmiştir.

Cilbab giymenin illeti iffet ya da iffetsizlik değil hür kadınların cariyelerden ayırt edilmesi anlamında bir keyfiyet olduğunu ifade ederek cilbabın bir statü emaresi ve manevi zırh görevi görüldüğünü belirtmiştir.

Haramlık ve helallik ya da kadının bakılması haram olan bir yeri hür ya da köle oluşı göre mi tayin ediliyor? Bu sorunun cevabının Kur'an'ın indiğı dönemdeki “köle” telakkisinde aranmasını ve aytteki düzenlemenin yine bu çerçevede anlamlandırılması gerektiğini ifade etmiştir.

“Evlerinizde Oturun” ifadesinin yorumlanmasına oldukça sert bir eleştiri getirerek kadınları eve hapsedin anlamının asla çıkmaması gerektiğini fakat islami gelenekte söz konusu ifadenin bu şekilde anlaşıldığını ve kadınların baştan aşağıya avret sayıldığı için evden dışarı çıkartılmadıklarını ifade etmiştir. İslam coğrafyasının hemen her bölgesinde egemen olan bu anlayışın beslendiğı en önemli kaynak olarak kadını reel varlık düzleminde aklen ve dinen eksik, eğri, huysuz, fitne ve uğursuzluğun ete kemiğe bürünmüş formunda temsil eden bir varlık olarak konumlandıran hadis rivayetlerine atıfta bulunmuştur.

“Haremlik Selamlık” uygulamasına da değinen yazar umumiyetle belli bir cemaatin düşünce gettosu içinde barınan mütedeyyin halk kesimlerinin dini bir vecibeyi ifa duyarlılığı içerisinde ve son derece titizlikle sürdürdükleri bu uygulamanın temelinde de yine kadını bütünüyle avrete eşitleyen geleneksel anlayışın yattığını belirterek sokakta rastlaşan kişilerin rahat görüştüklerini fakat evlere geçilince sohbet etmenin bir anda harama dönüşmesi gibi yanlış tezahürlerin ortaya çıktığını ifade etmiştir. Dini yaşantıyı helallerden çok haramlarla tanımlamayı tercih eden üzerinde şafii damgası taşıyan klasik fıkıhçı mentalitesinin tesis ettiğı nassları yorumlama ve anlama konusunda tesis ettiğı mutlak egemenlikten kaynaklandığını belirtmiştir.

“Örtünme” adlı makalesinde Süleyman ATEŞ, ayette geçen Perde kavramından peçe anlayışının çıkarılamayacağını belirterek bu kavramın aile mahremiyetinin korunması açısından gerekli olduğunu ifade etmiştir. Özellikle kadının sesi ve yüzünün haram olduğu konusunda yapılan yorumların kendi akıl yürütmeleriyle o günlerin şart ve gelenekleri içerisinde bu tür yargılara vardıklarını ifade etmiştir. Kur'an'ın örtünme konusunda belli bir kıyafet getirmediğini belirterek kıyafetin zamana göre değiştiğini vücudu örten ve toplumca acayip kaçmayan kıyafet giymenin uygunluğunu belirttikten sonra yetişen din uzmanlarının zorlaştırıcı

hükümler getirdiğini ifade etmiştir. Makalesinde birçok kez “kadını dört duvar arasına hapsetmek” ifadesini kullanmıştır.

2.3.1. Örtü Ayetlerinin Değerlendirilmesi

Makalelerde yazarlar örtünme konusunda ifadelerini indirilen ayetleri tek tek yorumlama yoluna gitmişler özellikle klasik tefsirlerden istifade ederek ayetlerin tarihsel bağlamlarına dikkat çekmişlerdir.

2.3.1.1. A’raf Suresi 20-22, 26. Ayetler

فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾

فَدَلَّيْهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَيْتُهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُما عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُم لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

﴿Araf: 20﴾ Derken şeytan, birbirine kapalı olan ayıp yerlerini birbirine göstermek için onlara vesvese verdi ve "Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı" dedi.⁹²

﴿Araf: 22﴾ Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü, ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara, "Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylemedim mi?" diye nida etti.⁹³

⁹² Kur'an-ı Kerim Meali, Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007

⁹³ a.e.

{Araf: 26} Ey Adem oğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın Ayetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar diye onları indirdi.⁹⁴

Tesettürün fitriliği ile gündeme gelen bu ayet-i kerimelerin aslında temel olarak örtünmenin gayesini ortaya koyduğunu görmekteyiz.

*“Bu ayetlerin birincisinde, iki çeşit giysiyle, giyinmenin amacından söz edilmektedir. Bunlar, ayıp yerleri örten elbise ve süs, zinettir. İkinci ayetteyse, sıcağa-soğuğa ve savaşta düşmanın darbesine karşı koruyucu olmak üzere, elbisenin iki farklı amacı daha açıklanmıştır. Bu iki ayetin siyakından ve ifade biçiminden anlaşılıyor ki, insan, ister “örtünmek”, ister “korunmak”, ister “süslenmek”, isterse “savunmak” maksadıyla giysin, giyinmede asıl hedef “takva” olmalı; giyinmenin insani yönle ilgili olan “edep yerlerinin örtülmesi” amacı korunmalı ve Allah'ın bu husustaki emir ve yasaklarına itaat maksadı ön planda tutulmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de sadece “takva”ya uygun bir giyinmeden ve yetişkin bir insanın örtünmesi gereken yerlerin sınırlarından bahsedilmektedir. Bu yüzden, örtünmeyle ilgili ayetlerin sayısı fazla değildir.”*⁹⁵

⁹⁴ a.e.

⁹⁵ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 36-37.

2.3.1.2. Nur Suresi 30 ve 31. Ayetler

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مَنْ زِينَتُهُنَّ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

{ Nur: 30} Rasulüm Mümin erkeklere; gözlerini harama dikmemelerini ırzlarında korumalarını söyle. Çünkü bu kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır. ⁹⁶

{ Nur: 31} Mümin kadınlara da söyle, gözlerini harama bakmaktan korusunlar, namus iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve cariyeleri, erkeklerden ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tabi kimseler yahut kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin frkında olmayan çocuklardan başksına zinetlerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz! ⁹⁷

Kur'an-ı Kerim'de örtünme ili ilgili net tanım ve emirler bu ayetlerde yer almaktadır. Makalelerde Ayet-i kerimelerdeki lafızlar bölüm bölüm incelenerek değerlendirilmiştir.

⁹⁶ Kur'an-ı Kerim Meali, Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,2007

⁹⁷ Kur'an-ı Kerim Meali, Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,2007

“يُغْضِضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ” (gözlerini sakınsınlar)

Şekil olarak örtünme öncesi verilen emir görünürde kapağı olan bir uzuv üzerinden iffeti korumakla önce erkekler üzerinden verilmiştir.

“Klasik tefsirlerde bu cümlemin yorumu ile ilgili olarak Hz. Peygamber’den gelen rivayetler genellikle Allah’ın bu konuda erkeklere hitap ettiği Nur 30. ayetin tefsirinde nakledilmiş ve her iki ayette geçen “bakışlarınızı sakının” ifadesinin gerek erkekler ve gerekse kadınlar için aynı anlamı taşıdığı belirtilmiştir. Burada kastedilen bakışın normal bir bakış olmayıp “arzulayıcı bakış” olduğu çoğunluğa ait olan görüştür.”⁹⁸

“Gaddu’l-basar”, Arapça’da “gözü yummak, bakmamak, görünen şeyden gözü çevirmek, bakışı geri çekmek” demektir. Bu ifade her iki ayette de “başkalarının ferclerine ve bakılması yasaklanan avret yerlerine bakmayınız, görürseniz gözünüzü derhal çekiniz, bakışı bakışa eklemeyiniz” anlamındadır⁹⁹

“Ayette başkalarından yumulup kısılması emredilen kısım, şehvet bakışlarıdır. İnananlara, bakışlarının tamamını değil, bir kısmının yumulması emredilmiştir. Oysa fercin tamamen korunması emredilmiştir. Onun hangi niyetle olursa olsun, hiçbir suretle serbest bırakılması doğru olmaz. İmam Fahreddin er-Razi “Eğer bakışı fitneye sebep olursa ayet, kadının yüzüne şehvetle bakmanın yasak olduğunu gösterir.” diyor. Ne erkeğin kadına, ne de kadının erkeğe kötü niyetle bakması caiz değildir. Fakat temiz niyetle bakmada, birbirlerini görüp konuşmalarında bir sakınca yoktur. Hz. Peygamber (sav) bayram günü mescide mızrak oyunu oynayan Habeşlileri (Çingene Arapları) seyrederken Hz. Aişe de Peygamber’in arkasında durup onları seyretmiş, usanınca evine gitmiştir.”¹⁰⁰

⁹⁸ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 341.

⁹⁹ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 41.

¹⁰⁰ Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, **Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi**, 1998, sy. 10, s. 22-23.

“يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ” (Ferclerini korusunlar)

“Kur’an’da geçen bütün ‘ferclerini koruma’ ibarelerinin ‘zinadan sakınma’ anlamını taşımakta, ancak Nur suresinde kastedilen mana “edep yerlerini bakılmaktan korusunlar (göstermesinler)’dir.”¹⁰¹

“...Ferclerini korusunlar...” ifadesindeki “korumak”tan (hıfz) maksat, ayetin siyakına uygun olarak, “ilgili yerlerini sağlam örtsünler; örtmede dikkatli ve titiz olsunlar; kendiliğinden açılma veya yürürken görünme gibi durumlara imkan vermesinler; giyimlerinin insani niteliğe uygun olup olmadığına dikkat etsinler; bilhassa takvaya uygun olmasına özen göstereyinler” anlamındadır.¹⁰²

“لَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ” (zinetlerini göstermesinler)

Zinet konusunda ayeti kerimenin ne demek istediği konusunda birçok makale kaleme alınmıştır. Zinetten kastedilenin süs eşyaları mı yoksa kadının vücudunun belli kısımları mı olduğu konusunda makalelerde tekrara düşen, birçok yorum bulunmaktadır.

Bedriye ÖZÇELİK makalesinde bu yorumları zikrettikten sonra şöyle der;

“Bütün görüşler toplandığında, kadının eli ve bileğinden itibaren kolunun bir kısmını, yüzünü, ayaklarını ve bu organlarında mevcut olan takı, kına gibi süslerini göstermesinde bir mahzur görülmediği belirtilmiştir.” Ardından “görünenler hariç” cümlesi hakkında Zemahşeri ve Kaffal’ın görüşlerine yer vermiştir ki, Zemahşeri istisnayı örf ile, Kaffal ise hem örf hem de zaruret ile açıklamıştır.”¹⁰³

“Zinet” kelimesi “süs” demektir. Daha çok kadınların taktıkları altun, gümüş gibi süs eşyasına “zinet” denmekle beraber kadının cazip

¹⁰¹ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 341.

¹⁰² Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 41.

¹⁰³ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 342.

yerlerine de “zinet” denebilir. Tefsirlere göre “zinet” ile, takılardan çok, bu takıların takıldığı zinet yerleri kastedilmiştir. Çünkü zinetin gösterilmesi, haram olunca, takıldığı yerin gösterilmesi de haram olur. Vücudun adeten görünen yerleri dışındaki yerlerin gösterilmesi yasaklanmıştır. Bu adeten görünen yerler, yüz ve eller olarak tefsir edilmiştir.”¹⁰⁴

“Zinet; bulunduğu yeri süsleyen, oraya güzellik veren hal, durum; süs ve süs eşyası” anlamına gelir. Elbise ve takılara da “zinet” denir.... Kurtubi’ye göre, insandaki zinet iki kısımdır: Birincisi, yüz ve beden güzelliği gibi, her insanın fitri yapısında var olan fiziksel güzellik; ikincisi de, sonradan elbise, takı, kına, sürme vb. süs eşyasıyla edinilen güzelliktir. “Zinet” kelimesi, aşağı yukarı bu manaların hepsiyle de Kur’an-ı Kerim’de kullanılmıştır.¹⁰⁵

“إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا” (görünmesinde sakınca olmayan yerler dışında)

Örtünme konusunda istisna edilen kısımlar konusunda makalelerde genel olarak Hz. Peygamber dönemi uygulamaları ile örneklendirilerek bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

“Ayette geçen “görünen kısımları hariç, zinetlerini göstermesinler” hitabındaki “görünen kısımlar”dan maksat, Hz, Aişe ve İbn Abbas’a göre yüz ve ellerdir. Bu kanaat, Hz. Aişe’den nakledilen şu hadise dayanmaktadır: “Esma binti Ebu Bekir Rasulullah’ın yanına girdi. Üzerinde ince bir Şam elbisesi vardı. Hz. Peygamber ondan yüz çevirdi ve şöyle dedi: ‘Bu nedir Ey Esma? Kadın bülüğ çağına gelince, (yüzüne ve ellerine işaret ederek) şu ve şurası hariç başka yerinin görünmesi doğru değildir.’”¹⁰⁶

¹⁰⁴ Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, **Kur’an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi**, 1998, sy. 10, s. 17.

¹⁰⁵ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 42.

¹⁰⁶ İsmail Hakkı ÜNAL, “Hadislere Göre Kadının Örtünmesi”, **İslamiyat**, 2006, s. 242.

Nur 31. ayetinde geçen “illa ma zahara minha” istisnasını Subaşı “örfen” şeklinde parantezde vermiştir.¹⁰⁷

“Görünen kısım (ma zahara minha)” şeklinde istisna edilen yeri, Hz. Peygamber, Esmâ binti Ebî Bekir hadisiyle, “Tüm güzelliklerin toplandığı yer...” olarak tavsif ettiği, kadının yüzü ve bileklerinden itibaren elleri olarak tefsir etmiştir. Aişe’nin (ra) naklettiğine göre, bir gün Nebî (sav) eve geldiğinde baldızı Esmâ ile karşılaştı. Esmâ, o gün tenini gösterecek derecede ince bir elbise giymişti. Nebî, onu bu durumda görünce, yüzünü yana çevirdi ve: “Esmâ, kadınlar bîluğ çağına erdikten sonra, şurası ve şurası hariç, diğer yerlerini örtmelidir. Git örtün de gel” buyurdu. Ebu Davud’un naklettiği bu hadiste ravi demiştir ki: “Rasulullah (sav), ‘şurası ve burası’ derken, abdest alırken yüzün yıkanması gereken yerini ve bileklerden itibaren de ellerini işaret etti.” İbn Kesir; Hz. Aişe, İbn Abbas ve diğer bir kısım sahâbi ve tabîilerin, üzerinde ittîfak ettikleri bu kanaati naklettikten sonra, şöyle demiştir: “Muhtemeldir ki, kadınların açmaktan menedildikleri zinet, yüz ve ellerin haricindeki kısımdır. Cumhur nezdinde meşhur olan görüş de bu görüştür. Fıkıh âlimlerinin, istisna edilen yerin yüz ve eller olduğuna dair akli delilleri de bu izahı doğrulamaktadır.”¹⁰⁸

“İbn Mes’ud’ a göre kendiliğinden görünenler elbise ve cilbabdır. İbn Abbas’a göre, göze sürülen sürme, yüzük, küpe ve kolyedir. Yine İbn Abbas, Katade ve Misver b. Mahreme’ye göre zahîr zinet; sürme, bilezik ve elle dirsek arasındaki mahallin yarısına kadar yakılan kına, küpe, yüzük vb. zinetlerdir. Kadının bütün bu zinetleri, herkesin yanında göstermesi mübahtır. İbn Ömer’e göre yüz ve eller; Said b. Cübeyr, Ata ve Evzai’ye göre yüz, iki el ve elbise; el-Hasan el-Basri’ye göre yüzük ve bilezik veya yüz ve elbise; Dahhak’a göre el ve yüz; Ferra’ya göre sürme, kına ve yüzük gibi şeyler; Taberi’ye göre ise yüz ve ellerin yanı sıra, sürme, yüzük, bilezik ve kınadır.”¹⁰⁹

Tefsir âlimlerinin konuya bakışını bütüncül olarak ele alan makalelerde ruhsat konusunda görüşlere de yer verilmiştir.

¹⁰⁷ Necdet SUBAŞI, “80’li Yıllarda Örtünmenin Anlamı”, *İslamiyat*, 2000, s. 64.

¹⁰⁸ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, *İslamiyat*, 2001, s. 43.

¹⁰⁹ Mustafa ÖZTÜRK, “Klasik Tefsirlerdeki Tesettür Formu Üzerine”, *İslamiyat*, 2001, s. 79.

“Fahreddin er-Razi, kendiliğinden görünen zinetlerin el ve yüz olduğuna ilişkin ittifakın, hakim örften ya da yaygın gelenekten kaynaklandığını dile getirmiştir. Onun Kaffal’dan naklettiğine göre, yüzün açılması örfi bir zorunluluktur. Diğer bir deyişle, yüz her ne kadar bir zinet olsa da, cari ve hakim örf bunun açılmasını zorunlu haline getirmiş ve sonuçta bu zarurete mebni olarak, yüzün açılmasında herhangi bir sakınca olmadığına hükmedilmiştir. Bu bağlamda, Kaffal, ayetteki ‘Kendiliğinden gözükkenler müstesna’ ifadesine, ‘İnsanın, cari olan adete göre gösterebildiği yerler müstesna’ şeklinde bir anlam yüklemiştir. Buna göre ‘o dönemin cari örfünde ‘görünebilir’ kapsamına dahil edilen yerler, kadınlarda el ve yüz, erkeklerde ise yüz, el ve ayaklar gibi uzuvlardır. İnsanlara, örfen açıkta olan ve zarurete mebni olarak açılması gereken yerler hususunda ruhsat verilmiştir. Çünkü, İslam toleranslı bir dindir.”

İslam dininin yükümlülüklerde kolaylık ilkesini benimsemesi sonucunda Razi’nin bu ifadeyi kullanma amacının; dini hükümlerin yerine getirilmesinde karşılaşılan güçlüklerle göre kolaylaştırıcı çözümler ve ruhsatlar geliştirilebileceğini dile getirmek olduğu kanaatindeyiz.

Kaffal’ın bıraktığı yerden devam eden Muhammed Esed ise, bu konudaki ruhsatı daha geniş bir alana teşmil etmiştir. Esed’e göre:

“İslam Hukuku’nun geleneksel temsilcileri, ‘görünmesinde sakınca olmayan’ ifadesinin tanımını her ne kadar kadının yüzü, elleri ve ayaklarıyla sınırlı tutma eğilimini göstermişler –hatta sınırlamayı bazen daha ileri götürmüşler- ise de, ‘illa ma zahara minha’nın anlamı, bizce çok daha geniştir; nitekim kullanılan ifadedeki kasdi belirsizlik (yahut çok anlamlılık) da bu hususta insanın ahlaki ve toplumsal gelişiminin gereği olarak ortaya çıkan zamana bağlı değişikliklerin göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Yukarıda, aynı kelimelerle hem erkeklere ve hem de kadınlara ulaştırılmak istenen mesajın özü, onların ‘haramlardan gözlerini çevirmeleri ve iffetlerini korumaları’ noktasında düğümlenmektedir; kişinin yaşadığı çağda, Kur’an’ın toplumsal ahlak konusunda getirdiği ilkeleri göz önünde tutarak, dış görünüşünde, giyim kuşamında göstermek zorunda olduğu dikkatin sınırlarını da bu ölçü belirlemektedir.”

Kadın veya erkek örtünme konusunda gerekli olan şekle ve görünüşe ne kadar bürünürse bürünsün içlerinde haya ve ifet yok ise örtülü bulunmuş olmaları onları tesettürlü kılmaz. Şekil ve görünüşü anlamlı hale getiren iffet ve hayadır.

“وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ” (Başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar)

Örtünmenin temel kavramlarından biri olan “Humur” kelimesi ayet çerçevesinde ifade edilmiştir. “Humur” ifadesi ayetteki anlamı itibari ile Türkçe’deki başörtüsü kelimesi ile aynı anlama gelmektedir.

“Himar”ın çoğuludur. “Örtmek” anlamındaki “hamr” kökünden yapılmış isim olan “himar” aslında “örtü” demektir. Fakat örfte kadının başörtüsünün adı olmuştur. Acaba, “himar” kelimesi, Kur’an indiği dönemde bu özel anlamı kazanmış mıydı, yoksa Kur’an döneminden sonra mı kelimeye bu özel anlam verildi, bilemiyorum. Ancak, Malik b. Enes’in (ö. 179/795) el-Muvatta adlı eserinde yer alan bir hadiste Abdullah b. Ömer’in eşinin, abdest alırken başörtüsünü çıkarıp suyla başına mesh ettiği kaydedilmiş ve bu hadisin metninde “himar” kelimesi kullanılmıştır. Bu eserin hicri II. asrın ortalarında ve özellikle de Medine’de telif edildiği dikkate alındığında, ‘himar’ kelimesinin, İslam’ın erken dönemlerinde de ‘başörtüsü’ anlamında kullanıldığı söylenebilir. Diğer taraftan, Hz. Aişe’den nakledilen, ‘Allah ilk muhacir kadınlarına rahmet etsin! Onlar ‘örtülerini / başörtülerini yakalarının üzerine örtünler’ ayeti indiğinde, yüнден örülmüş futalarının / peştamallarının kenarlarını yırtıp kendilerine örtü / başörtüsü yaptılar (ihtemerne biha)” şeklindeki rivayeti göz önünde aldığımızda, söz konusu kelimenin örfteki anlamını Kur’an’la birlikte kazandığını söylemek de olasıdır..”¹¹⁰

Süleyman ATEŞ ve Mehmet Zeki DUMAN’da hemen hemen aydı ifadelerde bulunmuşlardır.

Metinde geçen “ceyb” kelimesinin örtünün üzerine salınan yeri konusunda tam olarak nereyi kastettiği ve “darb” kelimesinin ayette hangi anlamda kullanıldığı konusunda Mmehmet Zeki DUMAN ayrıntılı bilgi vermiştir.

¹¹⁰ Mustafa ÖZTÜRK, “Klasik Tefsirlerdeki Tesettür Formu Üzerine”, **İslamiyat**, 2001, s. 77-78.

“Cüyb”, “ceyb” kelimesinin çoğuludur. “Ceyb”, “gömlek, entari gibi elbiseler giyilirken başın girmesi ya da baştan geçirilmesi için elbisenin ön ve arkasına sarkacak şekilde açılan yarı; elbisenin boyun kısmına denk gelen yeri; yakanın bittiği yer” ve Türkçe’de de kullandığımız bilinen “cep” anlamındadır.”

“Darb” kelimesinin asıl anlamı “vurmak, dövmek” olsa da, bu fiilin Arapça’da kırkın üzerinde manada kullanıldığını görmekteyiz. Buradaki manası ise, “baş örtüsü vurunmak”, sağlam (takvaya uygun) örtünmektir. Taberi demiştir ki: “Zikri yüce olan Allah, bu ayetinde, kadınlar başörtülerini yakalarının üstüne sarkıtsınlar ve bununla saçlarını, boyunlarını örtünler buyuruyor.” Buhari de şu ifadesiyle bu anlayışa önemli bir katkıda bulunmaktadır: “Bu ayetler inmeden önce, Arap kadınları başlarını örtüyorlardı; ama boyun ve göğüslerinin bir kısmı açık kalıyordu.” Bu ayetlerin indirilmesiyle, baş ile birlikte, boyun ve göğüslerin de örtülmesi emredilmiştir. Benzer bir tespiti Nisaburi, Kurtubi gibi pek çok müfessir de tefsirlerinde nakletmişlerdir. Sözgelimi Nisaburi demiştir ki: “Cahiliye kadınları, başörtülerini örttükleri zaman, örtünün uçlarını sırtlarına doğru sarkıtıyorlar; yakalarının öndeki yırtmacı geniş olduğu için, boyunları ve gerdanları açık kalıyordu. Bu nedenle, Allah, bu ayetinde, kadınlara başörtülerini, başlarını, boyunlarını, kulak ve gerdanlarını da kapatacak tarzda yakalarının üzerinden sıkıca örtmelerini emretmiştir.”¹¹¹

“أَوْ نِسَائِهِنَّ” (Yahut kadınlar)

Süleyman ATEŞ ayetin bu bölümünü yorumlarken kadınlar kelimesini gayrı Müslim kadınlar olarak tercüme edilemeyeceğini belirtmiş fakat ne demek istediği tam olarak anlaşılamamıştır.

“Yahut kadınlarına karşı” cümlesine dayanarak bazı kimseler, mü’min kadınların, sadece mü’min kadınlara mahrem olduklarını, gayrimüslim kadınlara haram olduklarını söylemişlerdir ki, bu son derece indi ve aşırı bir görüştür. “Yahut kadınları” tabirinden maksat, çoğunluk durumunu belirtmektir.

¹¹¹ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 44-45

Kadınların, toplumda karşılaştıkları kadınlar demektir. Bu ifadeden, diğer kadınların, Müslüman kadınlara na mahrem olması gerekmez. Kadının, kadına haram kılınmasının ne anlamı, ne de yararı vardır. Şeraitte boş, yararsız, kısıtlayıcı, zorlaştırıcı hüküm konmaz. Hz. Peygamberin evinde Hristiyan cariyesi vardı: Mısırlı kıpti Hristiyan Mariye. Peygamber (sav)'in sahabileri Kudüs'e geldikleri zaman onların hanımlarını Yahudi ve Hristiyan kadınları karşılamışlardı.”¹¹²

“غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ” (kadınlara karşı bir meyil ve arzuları olmayan kişiler)

“İlk dönem müfessirleri bu cümleyi “sokaklarda dolaşıp, karın doyurmak için insanların peşine düşerek evlerine giden, evlenme ihtimali kalmamış erkekler” olarak ifade etmişlerdir.”¹¹³

“İrbe” kelimesi, eribe/ye’rabu fiilinden isimdir; “ihtiyaç” anlamındadır. Ayette geçen cümle “cinsellikten dolayı ihtiyaç sahibi olmayan, kadına ihtiyaç duymayan erkekler” anlamına gelir. Bundan ilk akla gelen, aşırı yaşlılığı sebebiyle cinsel güdüsü sona ermiş ihtiyarlar, pir-i fani dediğimiz çok yaşlı erkeklerdir. Kurtubi bu ifadenin kapsamına, budalalık, inninlik, tanesül organları yok edilmişlik gibi muhtelif sebeplerden ötürü erkekliğini kaybetmiş olanları da katmaktadır. Kadınların ayette kimlik ve nitelikleri belirtilen erkeklerin yanında ferclerini örtüp korumaları şartıyla, vücutlarını / zinetlerini açmalarında veya zinetlerinin, bu insanlar tarafından görülmesinde bir sakınca görülmemiştir; dolayısıyla, bu hususta haram hükmü tahakkuk etmez.”¹¹⁴

Süleyman ATEŞ makalesinde şöyle bir yoruma yer vermiştir: Son zamanlarda kadının, kendi evinin içinde anasının, babsının, amcası, dayısı gibi mahremlerinin yanında dahi başını örtmesi gerektiği inancı halk arasında yayılmıştır. Bu dini zorlaştırmaktan başka bir şey değildir, dinin yararına değil zararınadır.¹¹⁵

¹¹² Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, **Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi**, 1998, sy. 10, s. 19-20.

¹¹³ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 343-344.

¹¹⁴ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 46.

¹¹⁵ Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, **Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi**, 1998, sy. 10, s. 25.

“وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ” (gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar.)

Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını vurmasınlar” cümlesi şöyle açıklanmıştır.

“Arap kadınları, gezerken halhallarının şakırdayıp dikkatleri çekmek için ayaklarını birbirine vururlardı. İşte mü'min kadınlara böyle yapmamaları buyurulmuştur. Ayette kadının, yanlarında güzel giysi ve zinetleriyle dolaşabileceği belirtilen mahremler Ahzab 97/55. ayette anılmıştır.”¹¹⁶

“Ayette “zinet” kelimesi üçüncü defa kullanılmakta ve bu kez “gizledikleri zinet”ten söz edilmektedir. Bundan maksadın, Arap kadınlarının ayak bileklerine taktıkları halhallar olduğu söylenebilir. Ancak, ayet önemli bir mesaj içermektedir. Bu mesajı sadece yöresel bir aksesuara tahsis etmek yerine, bakıldığında hemen görülemeyen, ancak dikkat çekildiği zaman fark edilebilecek olan gizli süs ve bedensel güzellikleri de ayetin kapsamına almak mümkündür.”¹¹⁷

2.3.1.3. Nur Suresi 60. Ayet

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

﴿Nur: 60﴾ Bir nikah ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların zinetleri yabancı erkeklere teşhir etmeksizin bazı elbiselerini çıkarmada kendilerine bir vebal yoktur. Bununla beraber iffetlerini korumaya özen göstermeleri kendileri için daha hayırlıdır.¹¹⁸

Nur suresi 60. Ayetinde ele alınan kelime, kavram ve cümleler şunlar olmuştur.

¹¹⁶ a.g.mk., s. 20.

¹¹⁷ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 46.

¹¹⁸ Kur'an-ı Kerim Meali, Komisyon, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, Ankara, 2007

وَالْقَوَاعِدُ (Hayızdan ve doğumdan kesilmiş)

“Bu ayette evlenme isteği kalmamış kadınların, fazla açılıp saçılmadan, dış örtülerini bırakmalarında bir sakınca olmadığı, fakat iffetlerini korumalarının, yani gizli zinetlerini göstermeyecek, kendilerini koruyacak biçimde giyinmelerinin, kendileri için daha iyi olacağı bildiriliyor. Müfessirlere göre ‘Evlenme isteği kalmamış oturanlar’ deyimi ile yaşlı kadınlar kastedilmiştir. Sözün gelişinden de bu anlaşılmaktadır. Maamafih kadın doğal yapısı veya bir hastalık dolayısıyla de bu isteğini kaybedebilir. Bunlar da dikkatleri çekmeyecek biçimde örtüsüz çıkabilirler. Bu ayet, 102/31. ayetini açıklıyor. Orada kadınların, örtülerini göğüslerinin üstüne koyup yalnız adeten görünenler dışındaki zinetlerini ve zinet yerlerini göstermemeleri emredilmişti. Bu emir, tahrike ve fitneye sebep olmamak içindir. Burada da dikkati çekmeyecek, fitneye neden olmayacak durumdaki kadınların, üstlerine örtü almalarına gerek olmadığı bildirilmektedir.”¹¹⁹

Ülkemizde hayızdan kesilme yaşı ortalama 51 yaş olmasına rağmen 35-58 yaşları arasında da görülmektedir. Kimi zaman ameliyat durumu sebebiyle çok daha erken yaşta hayızdan kesilen kadınlar da olabildiğine göre kastedilen anlamın daha ileri yaştaki kadınları kapsadığı söylenebilir.

“Genel bir ifadeyle söylemek gerekirse, bu ayette Allah’ın yaşlı kadınlardan söz ettiği söylenebilir. Halkımız arasında böylesi kadınlar için “hayızdan nifastan kesilmiş” ya da “ununu elemiş, eleğini duvara asmış” deyimleri kullanılmaktadır. Fakat, bu ayeti dilimize çevirirken “hayızdan ve nifastan kesilmiş kadınlar” deyimi, ayetin söylemek istediği manayı tam olarak yansıtmaması bakımından yeterli değildir. Çünkü kadınlar, fizyolojik olarak, genellikle 45 ile 55 yaşlarında hayızdan (ay halinden) kesilir, menapoza girerler; ama cinsel nitelikleri devam eder. Bu yüzden, ayette, kastedilenin sadece menapoz olmadığını belirtmek maksadıyla “ve’l-kava’idu mine’n-nisa’i” cümlesinden sonra, bir de “la yercune nikahan” sıfat cümlesi ilave olarak getirilmiştir. Bu ayette “nikah” kelimesi, örfî manadaki akit ya da evlenme sözleşmesi anlamında değil, kesinlikle asli / vaz’i lügat manasındaki “cinsel

¹¹⁹ Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, **Kur’an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi**, 1998, sy. 10, s. 25-26.

ilişki” anlamında kullanılmıştır. Burada kastedilenler, hem hayızdan kesilmiş hem de cinselliği sona ermiş kadınlardır. Hüküm de sadece bu nitelikleri taşıyan kadınlara aittir.

Bir diğer husus, yaşlılıkları sebebiyle, bu kadınlar, zinetlerini / çıplak bedenlerini herkesin yanında açmamak, özellikle süslenip bezenip kendilerini teşhir etmemek şartıyla, normalde giyinmeleri gereken elbiselerini çıkarabileceklerdir. Bu, onlar için tanınmış bir ruhsattır. Denebilir ki, bu ruhsat, bu hususta titiz davranmak yeteneklerini kaybetmiş olabilecekleri için bir hoşgörüdür; “yaşlıdır, kusuruna bakılmaz...” anlamındadır. Fakat bu kadınlar, yaşlılıklarına rağmen, ruhi ve bedeni zindeliği yerinde olup, kendilerine dikkat edilebilecek durumda iseler, bunların da iffetli davranıp tesettüre tam olarak riayet etmeleri, kendileri için daha hayırlı olur. Bu da ayrıca vurgulanmıştır.”¹²⁰

نِكَاح (evlenme)

“Nikah” kelimesinin Arapça’da asıl manası “vat” yani fiili olarak yapılan cinsel ilişkidir. Kur’an’da bu kelime daha çok teknik anlamda ve terim anlamında “nikah akdi” (evlenme sözleşmesi) manasında kullanılmıştır. Kelimenin, burada, birinci manada kullanıldığı, ayetin siyak ve sibakından da anlaşılmaktadır.”¹²¹

جُنَاح (günah)

“Cünah” kelimesi, “sapma, günah, sakınılacak şey, sakınca” anlamlarına gelmektedir.”¹²²

مُتَبَرِّجَاتٍ (dikkat çekme ve kendini gösterme)

“Teberrüc” fiilinden ism-i fail, cem’-i mükesser, müennestir. Literal anlamı “burçlaşan”; Türkçe’deki yaygın kullanımıyla “yıldızlaşan”; Fransızca kökenli bir kelimeyle ifade edilirse “starlaşan” kadınlar anlamındadır. Arapça’da “burç (burc)”, “açığa çıkmak, görünmek” manasına gelen “berece” fiilinden türetilmiş bir isimdir; kalenin burcu ve güneş sisteminde yer alan on iki

¹²⁰ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 49-50.

¹²¹ a.g.mk., s. 49.

¹²² a.g.mk., s. 49.

takımyıldızının her birisi anlamına da gelmektedir. Kur'an'da "buruc" şeklinde çoğul olarak iki manada da kullanılmıştır. "Teberruc" sözcüğü, ikinci manadan alınmıştır; "süslenip, bezenip semadaki burçlar misali dikkat çekecek biçimde toplum içine çıkmak", bugünün deyiimiyle "artistleşmek, yıldızlaşmak, starlaşmak" anlamındadır. Ayette "özellikle süslenip zinetiyle göze batacak şekilde toplumun içine çıkmasınlar" denilmek istenmiş olmalıdır."¹²³

2.3.1.4. Ahzab Suresi 32. Ayet

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا
(۳۲)

{Ahzab: 32} Ey peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'tan korkuyorsanız yabancı erkeklerle karşı çekici bir eda ile konuşmayın. Sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.¹²⁴

”لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ” (Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz)

“(Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz) bölümü Katade’ye göre genel manada kadınlara göre, Zemahşeri, Taberi ve Kurtubi’ye göre Müslüman kadınlara göre, Razi’ye göre ise hür kadınlara göre bir kıyaslamadır.”

Toplumun önde gelen kadınları oldukları ve örnek teşkil ettikleri gerekçesiyle Yüce Allah böyle bir beyanda bulunmuştur.

”فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ” (Sözü yumuşak / cilveli söylemeyin)

“(Sözü yumuşak / cilveli söylemeyin) cümlesini ise ilk dönem ve klasik dönem müfessirleri genel olarak “Peygamber eşlerinin, münafıkların ve/veya kötü niyet sahiplerinin beklentilerine fırsat verecek tarzda konuşmamaları gerektiği” şeklinde yorumlamışlardır. İbn Zeyd: “Sözün yumuşaklığı”nı,

¹²³ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 49.

¹²⁴ Kur'an-ı Kerim Meali, Komisyon, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, Ankara, 2007

kadınların erkeklerle konuşurken erkeklerin gönlüne hoş gelen (yol bulan) tonda ve üslupta konuşmaları”; Süddi ve başkalarına göre: “Erkeklerle konuşurken kadının ağzını, yüzünü eğip bükmesi ve müstehcen konuşması” şeklinde yorumlamışlardır.”¹²⁵

“فَيْطَمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ” (kalbinde hastalık bulunan kimse umutlanmasın)

“(…ki, kalbinde hastalık bulunan kimse tamah etmesin (umutlanmasın))” bölümü Katade’ye göre “nifak”, İkrime’ye göre “zina şehveti”, “Mücahid”e göre “zina beklentisi” manalarına gelmektedir.”¹²⁶

“وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا” (Güzel söz söyleyin)

“(Güzel söz söyleyin) cümlesi İbn Zeyd’e göre “iyi ve hayırlı söz”, Taberi’ye göre “Erkeklerle konuşurken, kötülük düşünen erkeklerin beklentileri doğrultusunda sesinizi inceltmeyin. Zira bu erkeklerin, İslam’a ilişkin şüphelerinden veya münafıklıklarından ötürü Allah’ın koyduğu sınırlara saygı duymayıp onları hafife aldıkları veya günah işlemekten çekinmedikleri için kalplerinde zaaf vardır, bu nedenle sizinle ilgili bir beklenti içine girebilirler. O halde, Allah’ın size mübah kıldığı ve izin verdiği şeyleri söyleyin.” manasındadır. ilk dönem ve klasik dönem rivayet tefsirlerinde kadının sesinin erkeğe duyurulmamasına dair bir açıklama yapılmamış, ilk döneme ait uygulamada da kadınlar, alçak veya yüksek sesle erkeklerle iletişimde bulunmuşlardır. Ancak bir tür fıkıh eseri olan Cassas’ın ahkam tefsirinde bu tip kısıtlayıcı açıklamalara rastlanmaktadır.”¹²⁷

¹²⁵ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 337-338

¹²⁶ a.g.mk., s. 338

¹²⁷ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 337-338

2.3.1.5. Ahzab Suresi 33. Ayet

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (33)

(Ahzab: 33) Evlerinizde oturun. Eski Cahiliye adetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın. Zekatı verin. Allah’ ve Rasulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.¹²⁸

“Ahzab 33. ayetiyle, önce Hz. Peygamber’in hanımlarının cahiliye kadınları gibi açılıp saçılarak ve zinetlerini göstererek dışarı çıkmamaları, evlerinde vakarla oturmaları istenmiş; sonra surenin 59. ayetiyle de Peygamber eşleriyle beraber, diğer mü’min kadınların dışarıya çıkarken nasıl giyinmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur. Buna göre mü’min hanımlar dışarıya çıkarlarken “cilbablarını üzerlerine alacaklardır.” İbn Abbas’ın tefsirine göre mümin kadınlar, belden üste alınan bir örtü olan cilbab’ı (çar), boyunlarına ve açık olan gerdanlarının üzerine sarkıtacaklardır.” Tesettürün amacı “Peygamber eşlerinin de içinde bulundukları hür kadınların örtünme konusunda kendilerinden daha serbest hareket eden cariyelerden ayırt edilerek saldırıya maruz kalmaktan korunmalarıdır.”¹²⁹

“وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ” (evlerinizde oturun)

“Karne” (oturun) ifadesi ile asıl maksadın evlerinizde oturun anlamında olmadığı konusunda yazarlar görüş birliği içerisinde ifadelerde bulunmuşlar ve ifadelerini rivayetlerle desteklemektedirler.

“İlk dönem müfessirlerinin bu kelimenin yorumu ile ilgili bir açıklamaları bulunmamaktadır. Kadınların sosyal yaşamıyla ilgili bu döneme ait hadis rivayetlerine ve çalışmalara baktığımızda ifadenin “oturun” şeklinde anlaşılmadığı açıkça görülmektedir. Taberi ifadenin “qarne” ve “qurne”

¹²⁸ Kur’an-ı Kerim Meali, Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007

¹²⁹ İsmail Hakkı ÜNAL, “Hadislere Göre Kadının Örtünmesi”, İslamiyat, 2006, s. 241.

şeklinde iki okunuşu olduğunu, bunlardan kendisinin ikinci görüşü tercih ettiğini bunun da “vakarlı olun” manasına geldiğini ifade etmiştir.”¹³⁰

İzzet Derveze, *Al-i İmran 195. Ayatte, kadın ve erkeklerin hicret ve Allah yolunda çaba sarfetme konusunda birlikte anıldıklarını belirttikten sonra, Buhari ve Müslim gibi kaynaklardan, kadınların Hz. Peygamber ve diğer erkeklerle birlikte savaşa katılmak için dışarı çıktıklarına dair çeşitli rivayetler nakleder. Derveze daha sonra şöyle devam eder: “Bütün bu rivayetlere, Hz. Peygamber döneminde kadınların yüzleri ve elleri açık bir şekilde diledikleri zaman mescitlere gidip geldikleri, erkeklerle birlikte cemaat namazlarına iştirak ettikleri, toplantılara katıldıkları, pazarda alışveriş yaptıkları ve bağ-bahçe işlerinde çalıştıkları konusundaki tevatür derecesindeki kayıtlar da eklenebilir. Kaldı ki, kadınlar bu halde iken (elleri ve yüzleri açık iken) haccla ilgili bütün vecibeleri erkeklerle birlikte omuz omuza bir şekilde ifad etmektedirler. Bilebildiğimiz kadarıyla, yaşamın doğal gereklerinden olan ihtiyaçlarını karşılama hususunda kadının dışarı çıkmasını yasaklayan herhangi bir sahih hadis yoktur.”*

Kaldı ki “evlerinizde oturun” emri de, tüm zamanlaar ve tüm kadınlara yönelik bir emir değildir. Zira, bu emir, hiçbir yoruma mahal vermeyecek bir açıklık ve kesinlikte, doğrudan Hz. Peygamber’in eşlerine yöneliktir. Nitekim “Ey Peygamber Eşleri! Siz (öteki ya da diğer) kadınlar gibi değilsiniz” cümlesiyle başlayan bir önceki ayet de, açıkça buna işaret etmektedir. Bu ayetlerin, İfk hadisesi olarak tarihe geçen acı tecrübenin ardından inmiş olması muhtemel gözükmektedir. Meseleye bu ihtimal dahilinde bakıldığında, Hz. Peygamber’in eşlerinin niçin böyle bir ilahi emre muhatap oldukları, daha iyi anlaşılacaktır.”¹³¹

لَا تَبْرَجْنَ (dikkat çekmeyin)

“Açılıp saçılmayın” ifadesiyle, Hz. Peygamber eşlerine hitap edilmiş, yaklaşık bir yıl sonra Nur 31’de vücutta açıkta kalan bazı bölgeler

¹³⁰ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 337-338

¹³¹ Mustafa ÖZTÜRK, “Klasik Tefsirlerdeki Tesettür Formu Üzerine”, **İslamiyat**, 2001, s. 84.

için “örtünün” ifadesi kullanılarak tüm mümin hanımlara seslenilmiştir. Mukatil b. Hayyan, “teberrüc” ile ilgili “teberrüc, örtüyü başın üzerine atıp, bağlamamaktır. Böylece hanımların boynu, gerdanı, küpesi ve diğer süs eşyaları görünürdü. İşte ayette geçen açılıp saçılmaktan maksat budur. Bilahere bu yasak bütün mümin kadınlara da teşmil edilmiştir” diyerek Nur 31. ayete işaret etmiştir.¹³²

“Mümin kadınlar için yasaklanan “teberruc” kelimesini açıklarken, Mukatil b. Süleyman, başörtüsünün mahiyeti hakkında da bilgi vermektedir: “Bir kadın, başörtüsünü başına örter; fakat sağlam örtmezdi; boynunu, gerdanını açar; gerdanlık ve küpelerini de göstererek, erkeklerin arasında dolaşırdı. İşte bu tavra ‘teberrüc’ denilmekteydi.”¹³³

الْجَاهِلِيَّةُ الْأُولَى (ilk cahiliye)

“Adem-Nuh, Adem-İbrahim, Nuh-İbrahim, Davud-Süleyman ve Musa-İsa arasında geçen değişik devirler;

İkinci cahiliye devri, Hz. İsa ile Hz. Muhammed (sav) arasında geçen dönem veya İslamiyet’in zururundan az önceki, yani V. Yüzyıldan Hz. Peygamber’in tebliğe başlamasına kadar süren zaman dilimidir (dolayısıyla bundan önceki dönem ilk cahiliye olmaktadır);

İlk cahiliye ayrı dönem olmayıp, İslamiyetten önceki bütün devirleri kapsar;

İslam öncesindeki küfür dönemi birinci cahiliye, İslam dönemindeki fık ve günah gibi cahili davranışlar ise ikinci cahiliye;

Hangi dönemde ve hangi sosyal çevrede olursa olsun, genel olarak ahlaki yozlaşma ve duyarsızlaşma durumunu veya kişilerin ve toplumların günah ve isyanlarını ifade eder.”¹³⁴

¹³² Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 338-339

¹³³ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 45.

¹³⁴ Mustafa ÖZTÜRK, “Klasik Tefsirlerdeki Tesettür Formu Üzerine”, **İslamiyat**, 2001, s. 83.

2.3.1.6 Ahzab Suresi 53. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرٍ إِنِّيهِ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْسِبِينَ لِحَدِيثِ النَّبِيِّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زُجَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا (٥٣)

﴿Ahzab: 53﴾ Ey iman edenler! Siz bir yemeğe çağırılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamberin evine girmeyin. Acak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbeta dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamberi üzmemekte, fakat size bunu söylemekten utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikahlamanız asla caiz olamaz Çünkü bu, Allah katında büyük bir günahtır.¹³⁵

Örtünme ile ilgili ana kavramlardan olan “Hicab” kelimesine Süleyman ATEŞ ve İsmail Hakkı ÜNAL hemen hemen aynı anlamlara gelen yorumlarda bulunmuşlar ve hicap kelimesinin perde anlamında kullanıldığı aile mahremiyetini korumak amacıyla ifade edildiği konusunda görüş bildirmişlerdir.

“Hicab” kelimesi, peçe manasında değil, kapı ya da kapı yerine asılan perdedir. Yine bu ayetler her ne kadar doğrudan peygamberin aile hayatı ile ilgili ise de, neticede Peygamber ailesi, bütün müminlere örnektir. Onun için bütün mü'minler, bu hükümlere uymalı, komşunun evine habersiz girmemeli, bir düğüne veya ziyafete vaktinden önce gitmemeli, birinin hanımından bir şey sormak, istemek gerektiğinde kapının ardında durarak konuşmalıdır.”¹³⁶

“Hz. Peygamberin eşlerinden bir şey istenirken hicab (örtü, perde) arkasından istenmesi emrinin amacı “Hz. Peygamber'den dolayı odalarına sıkça

¹³⁵ Kur'an-ı Kerim Meali, Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007

¹³⁶ Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi, 1998, sy. 10, s. 14.

girilen Peygamber eşlerinin rahatsız edilmemeleri ve böylece aile mahremiyetinin korunmasıdır.”¹³⁷

2.3.1.7. Ahzab Suresi 59. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجَكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبٍ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (٥٩)

{Ahzab: 59} Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman dış giysilerini üzerlerine alsınlar. Onların tanınması ve rahatsız edilmemeleri için en elverişli olanıdır. Allah bağışlayandır ve esirgeyendir.¹³⁸

“Cilbab” kelimesi örtünme kavramının geçmişten günümüze tartışılacak en temel kavramlarından biridir. Boyutu, şekli, rengi, nasıl giyildiği ve biçimi tartışmaların odağında olmuş ve zamana, örf'e göre değişen bir dış elbise olması hasebiyle makalelerde de uzunca yorumlanan bir konu olmuştur.

*“Ayette hem Hz. Peygamber’in eşleri ve kızları, hem de mümin hanımların, cariyelerle karıştırılarak kötü niyetlilerin tacizine uğramamaları için geçmişten beri var olan bir geleneğe uyararak (cilbabları ile örtünerek dışarı çıkma) korunmaları istenmiştir. Buna göre hür kadınlar cariye olmadıklarının bilinmesi için üzerlerine cilbab denilen bir örtüyü alacaklar, böylece herhangi bir taciz veya ahlaksız teklifle karşılaşmayacaklardır.”*¹³⁹

“Cilbab” kelimesi, “boyundan aşağı salınıp dış giysiyi kapatan örtü (abaye); “Himar” kelimesi “saçları ve boynu kapatan örtü”; “Cilbab” da dış giysiyi örten manto gibi bir giysidir. “Cilbab” Türkçe’de “çarşaf” dediğimiz giysidir ki, şimdi Araplar buna “abaye” derler. “Abaye” baştan aşağı salınan, iç giysiyi önden ve arkadan kapatan bir örtüdür. Cilbab’ı bir tek gözü açık bırakmak suretiyle yüzü ve bütün vücudu kapatan bir örtü diye tanımlayanlar olduğu gibi, alından bağlanıp aşağı sarkıtılan bir örtü diye tanımlayanlar da

¹³⁷ İsmail Hakkı ÜNAL, “Hadislere Göre Kadının Örtünmesi”, **İslamiyat**, 2006, s. 241.

¹³⁸ Kur’an-ı Kerim Meali, Komisyon, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, Ankara, 2018

¹³⁹ Bedriye ÖZÇELİK YILMAZ, “Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İslami İlimler Dergisi**, 2009, s. 340-341.

vardır. Sanıyoruz ki bu tanımlar, örtünme konusunda zamanla daha titiz bir anlayışın egemen olmasıyla ortaya atılmıştır. Eğer himarın üstünden örtülen cilbab, tek göz dışında bütün bedeni kapatacak bir çarşaf olsaydı, o zaman “Mü’min kadınlara söyle, himarlarını yaka yırtmaçlarının üstüne koysunlar” ayetinin anlamı kalmazdı. Cilbab zaten bütün vücudu kapattığına göre artık başörtüsünün, yaka ve göğüs yırtmacının üzerine konmasına gerek kalmaz. Rağıb Cilbab’ı “gömlek” ve “örtü” olarak tanımlamıştır ki bu tanım, daha gerçekçidir. İkrime “Cilbabını boğazının çukurunu kapatıp aşağıya salar” demiştir ki bundan cilbab’ın boyundan aşağı salınan ve dış giysiyi kapatan bir örtü olduğu anlaşılmaktadır. Burada çarşafın boyundan aşağı salınıp iç giysinin kapatılması emredilmektedir. Daha sonra inmiş olan Nur suresinde ise başörtüsü ile saçların ve gerdanın kapatılması hükmü getirilmiştir.”¹⁴⁰

Cilbab ayetinde “tanınıp, eziyet görmeme” şeklinde bir gerekçeden söz edilmektedir. Bu gerekçenin mahiyeti ve sonuçları hakkında şu yorumlar yapılmıştır.

“Şunu da belirtmeliyiz ki, bu ayette cilbabın taşıdığı anlam, cilbab kullanan kadın açısından fonksiyonu ve kendisine atfedilen misyon göz önünde bulundurularak denilebilir ki, bunun formunun, günün örfüne göre cilbab olması da önemli değildir. Asli tesettürüne bürünmesi şartıyla, bir kadının şayet gerekiyorsa dışarı çıkacağı zaman cilbabın misyonunu ifa edebilecek başka bir giysi sözgelimi, Anadolu’da farklı yörelerde kullanılmakta olan çar, atkı, bürük vb. herhangi bir örtü de cilbabın yerine kullanılabilir. Hatta, bugün daha ziyade öğrencilerin kullandıkları başörtüsü ve pardösü, bu misyonu yerine getiriyor ve dışarıdan bakan kişi açısından o kadının mü’min kimlik ve iffetli kişiliğini yansıtıyorsa, gayet tabii olarak buna da “cilbab” demek mümkündür. Farz edelim ki, iffetli olmayan veya toplum tarafından kötü yolda olduğu kabul edilen kadınlar, kendilerini bu kıyafet içerisinde arz etmeye başlamış ve bu durum da yaygın hale gelmişse o zaman başörtüsü ve pardösü “cilbab” olmaktan çıkmıştır; mutlaka değiştirilmelidir.

Şu da bilinmeli ki, bir toplumdaki kadınların tamamı mü’min ve iffetliyse, orada cilibaba gerek kalmamıştır; asli tesettür yeterlidir. Çünkü toplumda “diğer

¹⁴⁰ Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, **Kur’an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi**, 1998, sy. 10, s. 16.

kadınlar” dolayısıyla ayetteki “tanınmama ve eziyet görme” problemi söz konusu değildir.

Şayet medeni bir toplumda mü'min kadınlarla gayrimüslim kadınlar bir arada yaşıyor olmalarına rağmen, mü'min kadınları diğerlerinden ayırt etmeyi gerektirecek menfi bir durum söz konusu değilse, böylesi bir toplumda yaşamakta olan mü'min kadınlar için de cilbaba gerek yoktur. Zira ayetin hükmü, cilbaba değil, illetine bağlanır; şayet illet devam ediyorsa, hüküm de devam edecektir; çünkü maslahat onu gerektirmektedir. İlet ortadan kalkınca, tedbire lüzum kalmaz. Bu açıklamalara ve serdettiğimiz argümanlara dayanarak denilebilir ki; “cilbab” asli bir örtü değil, kadınların ihtiyaç anında kullanmaları gereken bir semboldür.¹⁴¹

Yukarıdaki görüşe göre hangi toplumda cilbabın gerekli olup olmadığına nasıl karar verilebilecek ya da uygulamanın otoritesi kim olacak gibi sorular ortaya çıkmaktadır. Oysa dış giysi konusunda günümüz İslam toplumunda hemen hemen her mümin kadının dışarı çıkarken üstüne tam olarak bir kültür yansıması sonucu şekil almış ev kıyafetinden farklı bir giyecek giydiği görülmektedir.

Ahzab 59. ayeti kerimede “Cilbab” üzerinde yoğunlaşan bir diğer isim olan Musa BAĞCI, Cilbab’ı “Başörtüsünden (hımar) daha büyük, bir elbise veya bütün bedeni örten bir elbise” olarak tanımlamış, Kurtubi’den “Cilbabın sarkıtma şeklin konusunda ihtilaf olduğunu, bazıları kadının cilbabını sadece tek bir gözü görünecek şekilde örtmesi şeklinde yorumlarken, bazıları da kadın alnının üzerinden örter, sonra da burnuna kadar örtüyü çekerek bağlar. İki gözü açıkta kalır, fakat göğsü ve yüzünün büyük bir kısmını örter şeklinde izah etmeye çalışmışlardır.” naklini yaptıktan sonra şu yorumu yapmıştır: “el-Kurtubi’nin naklettiği bu yorumların evrensel bir yönü olmayıp gerek Arap kültür ve adetlerinin tesiri, gerekse müfessirlerin yaşadıkları çağın adetlerinin tesiriyle meydana gelmiş bir yorumdan ibarettir.” Bağcı bundan sonra ayet-i kerimeyi “makasıt” açısından ele almakta, amacın kadının dışarıda namuslu görünerek muhtemel sarkıntılıkları önlemek olduğunu, dolayısıyla “Kadın cilbabını (elbisesini) öyle giymelidir ki; çıplaklığıyla fuhşiyat mesajı verenlerden

¹⁴¹ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 51-52.

ayrılmalı, giydiği elbise sayesinde iffetiyle tanınmalı ve böylece tacizden korunup, daha uygun bir hareket tarzında bulunmalıdır” demektedir.¹⁴²

” ذَلِكَ أَذْنَى أَنْ يُعْرِفَنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ” (tanınıp rahatsız edilmemeleri için)

Cilbabın illeti ayeti kerimenin bu bölümünde ortaya konulmaktadır.

“Böyle yapmaları, tanınıp eziyet görmemeleri için en uygun bir tedbirdir.” Bu cümle, kadınların dışarı çıktıklarında üzerlerine almaları tavsiye edilen cilbabın illetini, yani emredilmesindeki sebep-i hikmeti teşkil etmektedir. Mü'min kadınların dışarı çıktıklarında cilbablarını üzerlerine almadıkları için tanınmadıkları ve o yüzden eziyet gördükleri anlamını ifade etmektedir.

“Ayetteki hitap, istisnasız, mü'min kadınların hepsine yönelik olduğu için, hüküm de mü'min kadınların tamamını kapsamaktadır. Tanınmamak ve eziyet görmek, evin içinde olmayacağına göre, ayette evin dışıyla ilgili ve tedbir amacını taşıyan sembolik bir örtüden (dış elbisesinden) söz edildiği muhakkaktır.”¹⁴³

2.4. ÖRTÜNME KONUSUNU HADİS BOYUTU İÇERİSİNDE ELE ALAN MAKALELER

H.z.Peygamber örtünme konusunda örtünün şekli ve uygulaması ile ilgili olarak belirleyici ölçüler koymuştur. Ayetlerde geçen örtünme emirlerinin anlaşılması, doğru yorumlanması ve örtünmenin amacına uygun yaşanabilmesi adına hadisler örtünme konusunda büyük ehemmiyet taşır.

Belirtilen dönemde ki makaleler arasında tek bir makale doğrudan hadis başlığı altında yazılmıştır. “Hadislere Göre Kadının Örtünmesi” konulu makalesi ile İsmail Hakkı ÜNAL peygamber dönemine tasviri bir nitelik kazandırmayı amaçladığını ifade etmiştir. Rivayetleri incelediğinde örtünme ile ilgili hükümlerin günlük hayat ve ibadet

¹⁴² H.Musa BAĞCI, “Adetler ve İbadetler Arasında Peçe Sorunu”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, s. 26-27.

¹⁴³ Mehmet Zeki DUMAN, “Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 50-51.

hayatı olmak üzere iki başlık altında yoğunlaştığını ve hür - cariye açısından statüye göre var olan farklılıkları makalesinde tespit etmiştir.

“İslam dininin öğretilerini tespitinde temel kaynak olan Kuran’ın yanı sıra, onu insanlara tebliğ eden ve açıklayan Hz. Muhammed’in tatbikatı da önemli bir yer tutar. Dinin mübelliği ve onun ilk takipçileri göz ardı edilerek bir din geleneği tesis edilemez. Bu yüzden, dini öğrenmeye ve anlamaya çalışırken ilk müntesiplerinin uygulamaları sonraki nesiller için bir prototip sayılmıştır.”¹⁴⁴

“Kadının giyimi ve örtünmesi konusunda, cahiliye dönemi ile Kur’an’ın nüzul sürecini ve onu takip eden dönemi birlikte ele almak zorunludur. Zira Kur’an kadının örtünmesi konusunda önemli uyarılarda bulunmuş olmakla beraber, mevcut kadın kıyafetlerine bir yenilik getirmemiştir.”¹⁴⁵

Örtünme ayetlerinin nüzulünden sonra örtünün toplumda nasıl şekil bulduğunu, Peygamberin örtünmeye getirdiği ölçü ve açıklamalarla ilgili rivayetleri ve örtünmenin tatbikatını hadislerden öğreniyoruz:

“Hz.Aişe’den nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Allah, ilk muhacir hanımlara rahmet etsin. Allah ‘başörtülerini yakaları üzerine örtünler’(Nur 24/31) ayetini indirince, murtlarını (kalın dış elbise) yırtarak onunla başlarını örttüler.” Hz. Aişe’nin Ahzab 33/59. ayeti nazil olduğunda, benzer biçimde davranan ensar hanımları için de aynı övgüde bulunduğu nakledilmektedir.

Başörtüsünün kullanım yaşı ile ilgili olarak rivayetlere de yer verilmiştir.

Hz. Aişe (Cemel vakasından sonra Basra’daki) Safiye binti’l-Haris’in (Ümma Talha) yanına misafir olduğunda, onun kızlarını görmüş ve şöyle demiştir: “Rasulullah bir gün yanıma geldiğinde odamda bir genç kız vardı. Bana izarını verdi ve şöyle dedi: Onu ikiye böl, yarısını bu kıza, yarısını da Ummu Seleme’nin yanındaki kıza ver. Ben onların bülüğa ermiş oldukları kanaatimdeyim.”

¹⁴⁴ İsmail Hakkı ÜNAL, “Hadislere Göre Kadının Örtünmesi” **İslamiyat**, 2006, s. 237.

¹⁴⁵ a.g.mk., s. 240.

Örtünün inceliği kalınlığını belirtmesi açısından aşağıdaki rivayet çok önemlidir. Sadece örtü ile saçları örtmek değil o örtünün altını göstermeyecek derecede kalın olması gerektiği rivayet edilmiştir.

“Hz. Aişe, ince başörtüsünün maksada uygun olmadığı kanaatindedir. O, bir gün kendi yanına giren yeğeni Hafsa binti Abdurrahman’ın üzerinde ince bir başörtüsü görünce, onu yırtmış ve yeğenine kalın bir başörtüsü takmıştır.

Başörtüsünün kullanılış biçimi hakkında da Hz. Peygamber’in bir tavsiyesi nakledilmektedir: (Bir gün) Ümmü Seleme’nin yanına giren Hz. Peygamber, onun başını örttüğünü görünce, “(Başörtüsünü erkeklerin sarıkları gibi) iki kere değil, bir kere dola.” demiştir.”¹⁴⁶

Peygamber döneminde kullanılan kıyafetlere baktığımızda hadislerde geçen kıyafet kavramları şu şekilde tanımlandırılmıştır.

- Mırt: Yünden ya da ipekten mamul, eteği yerde sürünen dış elbisesi.
- Cübbe: Daha çok cariyelerin giydiği geniş elbise.
- Lihaf, milhafa: Şal gibi kadının vücuduna sardığı elbise.
- Nitak, mintaka: Bele sarılıp ortadan bağlanan ve üst tarafı yere kadar sarkan kuşak.
- İzâr: Belden aşağı giyilen elbise (etek).
- Rida’: Belden üste giyilen, daha çok erkeklerin kullandığı elbise.
- Dir’: Uzun gömlek veya entari. Bu gömlek bazen dize, bazen topuklara kadar uzanıyordu.
- Sirval: Kadınların elbiseleri altına giydikleri şalvar.

¹⁴⁶ İsmail Hakkı ÜNAL, “Hadislere Göre Kadının Örtünmesi” **İslamiyat**, 2006, s. 243.

Makalesinin sonunda sonuç ve değerlendirmeye yer veren ÜNAL on iki maddelik bir özet sunmuştur. Özellikle bazı maddeleri burada ifade etmek konunun tamamlanması açısından önemli bulunmaktadır.

“Hz.Peygamberin konuyla ilgili söz ve tatbikatıyla ilk Müslüman neslin uygulamaları,Kur’an’ın iffetli mümin idealini gerçekleştirmeye yönelik çabalarıdır.Örtünme tek başına iffetin garantisi olmasa da İslam’ın diğer ahlak kurallarıyla birlikte caydırıcı ve önleyici tedbir olarak düşünülmüş ve etkili olmuştur.

Zamanla kadını bir fitne unsuru olarak görererek toplumda ki bütün olumsuzlukları onlara yıkan anlayış,örtünme konusunda da ifrata giderek,ilk dönemdeki bazı esneklikleri bile göz ardı etmiş ve kadını toplum hayatından soyutlayarak evinin en ücra köşesine itmiştir.Giyim ve örtünme konusunda kadınlara bazı uyarılarda bulunan Cenab-ı Hakkın ve Resulü’nün muradlarının bu olmadığı gayet açıktır.”¹⁴⁷

2.5. ÖRTÜNME KONUSUNU İSLAM HUKUKU BOYUTU İÇERİSİNDE ELE ALAN MAKALELER

Örtünme konusunda İslam Hukuku örtünmenin ibadetlerle ilişkisi, kadın ve erkek için örtülmesi gereken yerlerin tesbiti ve örtünmenin şartlarıyla ilgili konularda sınırları belirlemiştir.

Ancak örtünmenin şekil ve ayrıntıları hususunda Müslümanlar özgür bırakılmış, kendi örf ve geleneklerine göre bunu belirlemelerine imkan sağlanmıştır

“Tesettür konusu fıkıh kitaplarının daha çok, namaz, yasaklar (kerahiyye/hazır) ve mubahlar (ibaha) bölümünde yer alır. Birincisinde konu “setr-i avret” başlığı altında namazda örtünmenin hükmü, örtünmenin asgari

¹⁴⁷ İsmail Hakkı ÜNAL,“Hadislere Göre Kadının Örtünmesi” **İslamiyat**, 2006, s. 246

sınırları ve örtünme hükmüne riayetsizliğin namazın sıhhatine etkisi gibi hususlar incelenir.”¹⁴⁸

1998-2010 yılları arasında dini süreli yayınlarda örtünmenin direk fıkıh ilmi çerçevesinde ele alındığı makale “Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme” başlığı ile Yunus APAYDIN tarafından ele alınmıştır.

Makaleyi yazma amacını, örtünme konusunun klasik fıkıh literatüründe nasıl ele alındığını ve bu bağlamda hangi problemlere değinildiğini ortaya koyma ve mevcut anlayışın dayandığı temel mantığa ilişkin ipuçları vereceğini ifade etmiştir. Makalesinde klasik fıkıh kaynaklarında kadının tesettürü konusunda yer alan görüşlerin değerlendirilmesi konusunda bir metod problemi olduğunu belirtmiş, bunun için de bazı önermelerde bulunmuştur. APAYDIN’a göre bu problemin çözümü hususunda iki yöntem izlenebilir:

“Birincisi örtünmeyle ilgili ayet ve hadislerin, klasik fıkıh doktrininde hangi ilke ve kurallar bağlamında ve hangi teorik çerçeve içerisinde ele alındığını tespit etmek gerekmektedir. Klasik literatürde yer alan görüşlerin günümüz açısından değerlendirmesini yapabilmek için, örtünmenin fitri, ahlaki, dini ve şeri boyutlarının yanında örfi, sosyal, siyasal ve estetik yönlerinin geçmiş durum ve telakkilerin yanında çağdaş anlayış ve telakkilerin de açısından da incelenmesi gerekir.

İkincisi bu ve benzeri konuların günümüzde nasıl bir teorik çerçeve içerisinde değerlendirileceğinin ortaya konulmasıdır. Böyle bir teorik çerçeve olmadan ne bu konuda ne de başka konularda tek tek ayet ve hadislerden sağlıklı bir anlam ve hükme ulaşmak mümkündür.”¹⁴⁹

APAYDIN makalesini yukarıda belirttiği iki yöntemden birincisi üzerine yoğunlaştırmıştır.

¹⁴⁸ H.Yunus APAYDIN, “Tesettür”, **TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,2011, Cilt: 40, s. 541.

¹⁴⁹ Yunus APAYDIN, “Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme”, **İslamiyat**, 2001, s 89- 90.

“Klasik dönemde özellikle reye ağırlık veren fakihler, tek tek ayet ve hadislerden hüküm çıkarmadan önce, bunların toplamından hareketle birtakım genel amaç ve ilkelere ulaşmışlar, bu ilkeleri genel anlamda, anlamının kriteri olarak değerlendirdikleri gibi, hadislerin kullanımında da bir kriter olarak kullanmışlardır.”¹⁵⁰

Makalesinde sadece konunun klasik fıkıh literatüründe nasıl ele alındığının tesbitiyle yetineceğini mevcut anlayışların günümüz açısından değerlendirilmesinde zorunlu birkaç ima dışında yargıda bulunmayacağını belirtmiştir.

Klasik literatürün konuyu “Namaz” ve “Kerahiye” konularında ele alması, örtünmeye biri dini / teabbüdi, diğeri toplumsal / örfi olmak üzere iki boyut atfedildiği şeklinde yorumlanabilir. Namazda örtünmenin hükmü birincisine örnek gösterilirken örtülmesi gereken yere bakmanın hükmü ikincisine örnek teşkil etmektedir.

2.5.1. Setr-i Avret

Klasik fıkıh literatüründe örtünme anlamını ifade etmek için kullanılan deyim “setr-i avret”tir.

“Setr “örtmek”, “setr-i avret” de “avretin örtülüp gizlenmesi” demektir. Avret” ise dilciler arasında yaygın kabule göre “İnsanın görünmesi hoş olmayan cinsel organı veya dübürü / gerisi” anlamına gelmektedir.”¹⁵¹

“İbnü’l-Cevzi’nin tanımlamasına göre “setr-i avret”, “Ortaya çıkması, görünmesi adeten hoş karşılanmayan ve şer’an haram kalınmış olan şey”dir.

Yaygın kabule göre, avret, esas itibariyle “sev’etan” denilen yerlerden ibarettir. Bu iki yer dışında kalan ve yine avret kapsamına dahil edilen yerler ise –erkekler için baldır, etek vb. kadınlar içinse el ve yüz dışında bütün vücut olmak üzere- bu ikisinin harimi, yani çevresidir.

“Avret” kelimesi, fakihler tarafından da belirtilen anlamlara uygun olarak kullanılmıştır. Buna göre avret, dar anlamda, namazda örtülmesi gereken yerler;

¹⁵⁰ a.g.mk., s. 90.

¹⁵¹ a.g.mk., s. 91.

geniş anlamda ise, açılması ve başkalarının bakması haram olan yerler anlamında kullanılmaktadır. Avret'in esasen sev'et'ten ibaret olduğu ve avret sayılan diğer yerlerin buna ilhak edildiği şeklindeki anlayışın bir sonucu olarak, özellikle Maliki ve Hanefi mezhebine mensup fakihler, insanın ön ve arkasını (sev'etan) "galiz/muğallaza avret", bunlar dışında kalan ve yine gösterilmemesi istenen diğer yerleri ise, "hafif avret" olarak nitelendirmiştir ve kimi durumlarda bu ayrımı esas alarak farklı hükümler vermişlerdir. Örtünme sev'etan ve diğer yerler olmak üzere iki boyutlu sev'etan'ın farz, diğer yerlerin esasen mendup/ihtiyaridir ancak sev'etan'a dahil edilmiştir."¹⁵²

"Kur'an'da mahrem yerler "fercler" olarak belirtilmesine rağmen, Ebu Hanife, konuyla ilgili hadisleri delil göstererek, bu sınırları göbük ile diz kapağı arası olarak belirlemiştir. Bu, ayete karşı bir tavır değil, ihtiyatlı davranmanın ve örfün gereği olarak değerlendirilebilir. İmam Malik ise, mahrem yerlerin sınırını, ayette olduğu gibi, avret-i galiza tabir edilen fercler, yani genital organlar ve makat olarak çizmiştir."¹⁵³

"Avret-i galiza konusunda hür ve köle arasında fark olmadığını, ancak farkın avret-i hafife konusunda bulunduğunu bunun da şuna işaret ettiğini söylemiştir: Ön ve arkanın örtülmesi fitri, bunun dışında kalan yerlerin örtülmesi ise statüyle ilgili olup, şeriatlere ve örfle ere göre değişebilir."¹⁵⁴

¹⁵² Yunus APAYDIN, "Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme", **İslamiyat**, 2001, s. 92-93.

¹⁵³ M. Zeki DUMAN, "Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları", **İslamiyat**, 2001, sy 5

¹⁵⁴ Yunus APAYDIN, "Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme", **İslamiyat**, 2001, s. 93.

2.5.2. İbadetlerde Setr-i Avret

Namazın farzlarından birisi de setr-i Avrettir. Setr-i avret tabiri namaz da örtünme amacıyla kullanılır Namaza duracak olan bir kişinin örtmesi gereken yerleri ifade eder.

“Hanefî, Şafîi ve Hanbelî mezheplerine göre setr-i avret namazın sıhhat şartıdır. Hanefî mezhebine göre aynı zamanda devam şartıdır. Yani namazın bir anında gerçekleşmesi yeterli olmayıp, namazın tamamında bulunması gereken bir şarttır. Maliki mezhebinde kimi fakihlere göre, setr-i avret namaza özgü olmayıp genel bir farzdır. Dolayısıyla normal hayatta setr-i avrete riayetsizlik kişiyi günahkar yaptığı gibi, namazda da setr-i avrete riayet etmemek kişiyi günahkar yapar, ancak namazına mani olmaz.”¹⁵⁵

2.5.3. Örtünmenin Hükmü

Örtünme fakihlerin ittifakı ile farzdır, ancak tıpkı namaz veya oruç gibi bir farz değildir. Örtünme emriyle sağlanmak istenen yarar daha çok toplumsal olduğu halde; ibadetlerle sağlanmak isteyen yarar daha çok bireyseldir.

Örtünmenin hükmünden söz ederken, farziyeti konusunda ittifak olmakla birlikte bu farziyetin dayanağının da icma olup, kimi kaynaklarda zikredilen A’raf 7/26 ayetinin, konuya delil teşkil etmesinin ise tartışmalı olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁶

“Mutlak tesettür (örtünme)” ile başörtüsü aynı Ayetlerde ve aynı üslub içinde hükme bağlanmıştır. Örtünme emrinin kadının başını da içine alıp almadığı bütün devirlerde konuşulmuş ve hür Müslüman kadının baş ve saçlarının avret olduğunda, örtülmesi gerekli bulunduğunda, örtünme emrinin bu uzuvları da içine aldığı ittifak edilmiştir. Bu hüküm, bütün fıkıh kitaplarının namaz bahsi ile helal-haram konularına ayrılan "kerahiye, hazr ve ibaha" bahislerinde yazılmıştır. Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde baş dahil olmak üzere avret yerlerinin örtülmesi ile ilgili emir ve talimatın bağlayıcı (vücub için) olduğunda ittifak edildiğini, "özellikle ittifaklı meseleleri toplayan" icma

¹⁵⁵ Yunus APAYDIN, “Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme”, **İslamiyat**, 2001, s. 96-97.

¹⁵⁶ a.g.mk., s. 93

kitaplarında da görmek mümkündür. Burada birkaç icma kitabından nakiller yapmakta fayda görüyoruz: "Ergenlik çağına gelmiş hür ve Müslüman bir kadının namaz kılariken başını örtmesi gerektiğinde ve başı tamamen açık olarak namazını kılmış olması halinde namazı iade etmesinin gerekli bulunduğu müçtehitler ittifak etmişlerdir."¹⁵⁷

"Kadının başını örtmesinin bağlayıcı bir dinî emir olduğuna hükmedilmiş ve bu hüküm uygulanmıştır. Bu bir inkılab hükmüdür, örfü, adeti devam ettirmeye değil, değiştirmeye yöneliktir, değişebileceğine dair hiçbir delil ve görüş mevcut değildir."¹⁵⁸

2.5.4. Erkeklerin Örtünmesi

Erkekler açısından avretin, fakihlerin çoğunluğuna göre, göbekte diz kapağı arası olduğunu, Hanefilerin diz kapağını da avret kapsamına dahil ederken, kimi (Maliki) fakihler, baldırları avret saymadıklarını, bu farklı yaklaşımın da esasen Hz. Peygamber'in nispeten farklılık arz eden sözleri ve fiillerinin farklı anlaşılmasından kaynaklandığı ifade edilmiştir.¹⁵⁹

"Erkeğin bakılması haram olan yerleri, mezheplere göre değişiklik gösterir. Genellikle göbekte diz kapağı arası avret sayılmıştır. Ebu Hanife'ye göre diz de avrettir. İmam Malik'e göre baldır avret değildir. Yani ona göre erkekte avret, sadece edep yerleri olmaktadır. Esasen hiçbir ayette erkekler için bir avret yeri belirlenmemiştir. Erkeğin avret yeri, bazı hadislere göre tespit edilmiştir. Bu hadisler arasında ihtilaflar bulunduğundan erkeğin avret mahalli konusunda mezhepler arasında görüş farkları ortaya çıkmıştır."¹⁶⁰

"Erkeklerin başlarını örtmeleri gerektiğine dair hiçbir dinî talimat yoktur. Bu sebeple İslam uleması, baştan beri bunun caiz olduğunu söyleyegelmişlerdir. Mübah olan bir sahada örf ve adete, benimsenen adaba uyulması tabiidir. Bu sebeptendir ki, fukaha, erkeklerin başlarını açmalarının saygısızlık olarak kabul edildiği bölgelerde, namaz kılariken başın örtülmesi gerektiğini, böyle bir

¹⁵⁷ Hayreddin Karaman, "İslam Kaynaklarında Örtünme", **Köprü**, 2003, s. 18,19

¹⁵⁸ a.g.mk., s. 21

¹⁵⁹ Yunus APAYDIN, "Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme", **İslamiyat**, 2001, s. 93.

¹⁶⁰ Süleyman ATEŞ, "Örtünme", **Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi** 1998, sy. 10,s. 19.

telakkinin bulunmadığı bölgelerde, namazın açık baş ile kılınabileceğini ifade etmişlerdir.”¹⁶¹

2.5.5. Örtünmenin İstisnaları

Fıkıh literatüründe tesettürün istisnalarına da temas edilmiş ve bu; hastalık, şahitlik, evlilik gibi gerekçelere dayandırılmıştır. Bu gibi durumlarda bakılmasına ihtiyaç duyulan yere bakmanın caiz olacağı ifade edilmiştir.¹⁶² Özellikle evlilik sebebiyle kadına bakma meselesinde sınırı epeyce zorlayan ve yüz dışında başka yerlere de bakmayı caiz gören fakihlerin bulunduğunu bunların da daha ziyade zahiri eğilimli kişiler olduğunu söyleyen APAYDIN bu konuda şu prensiplere dikkat çeker: Meşakket ve sıkıntı, fitne riski, zaruret, örf ve adet. Tesettür konusundaki müsamahalar genelde bu gerekçelere dayandırılmaktadır.¹⁶³

2.5.6. El, Ayak ve Yüzün Avretliği

APAYDIN, kadının el, ayak ve yüzü’nün avretliğine ise “Kadın avrettir” hadisine dayananların kadının yüzünü de avretten saydıklarını, ancak evlilik sebebiyle kadının yüzüne bakmanın caiz oluşunun esasen kadının güzelliklerinin toplandığı yer olan yüzüne bakmanın da caiz olacağını İbn Kudame’ye atıfta bulunarak ifade eder.¹⁶⁴

“Yüz ve el haram olsaydı, namazda örtülmesi emredilirdi. Namazda yüzü ve elleri örtmek gerekmez. İhramda yüzü örtmek ise haramdır. Hac zamanında herkesin yanında açılması gerekli olan yer, diğer zamanlarda niçin örtülsün? Kadının yüzü ve elleri dışında kalan kısmı avrettir. Ellerin içi de, dışı da avret değildir. Ellerin dışını avret sayanlar varsa da çoğunluk, ellerin tamamının avret olmadığı görüşündedirler. Çünkü kadın da alışveriş yaparken, diğer ihtiyaçlarını görürken, tanıklık yaparken yüzünü açmak, eşyasını almak, iş yapabilmek için ellerini kullanmak zorundadır. İslam insanlara güçlük çıkarmak için değil, onları mutlu kılmak için gelmiştir. Hatta Taberi’nin rivayet ettiği bir hadiste kolun,

¹⁶¹ Hayreddin Karaman, “İslam Kaynaklarında Örtünme”, **Köprü**, 2003, s.21

¹⁶² Yunus APAYDIN, “Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme”, **İslamiyat**, 2001, s. 93.

¹⁶³ a.g.mk., s. 93-94.

¹⁶⁴ a.g.mk., s. 93.

dirsek ile el arasında kalan kısmının yarısı avret değildir: 'Peygamber (sav) kadının zira 'ının yarısına kadar olan kısmını göstermesini mübah kıldı. '165

ATEŞ'e göre elde kanıt olmadığından kadının ayaklarının haram olup olmadığından müfessirler görüş ayrılığına düşmüşlerdir.¹⁶⁶

2.5.7. Kadının Kölelerine Karşı Avreti

Kadınların kölelerine karşı avretlerine ise APAYDIN, kadınların kölelerine karşı avretlerinin, mahremleri ile aynı statüde olduğunu ifade ettikten sonra gerekçe olarak da “fitne” ihtimalinin olmayışı ve bir arada yaşamamanın getirdiği “zorluk”tan kaynaklandığını söylemiştir.¹⁶⁷

“Hür kadınlar vücutlarının göbekte diz kapağı hariç, diğer bütün uzuvlarını erkek kölelerine gösterebildiği gibi, erkek köleler de sahibelerinin karşısında vücutlarının anılan yerler dışında kalan diğer bütün uzuvlarını açabilir. Ancak bu ruhsat, her iki tarafın da iffetli ve şehvetten uzak olması şartına bağlıdır.” Bu anlayışın en temel kaynağı Enes'ten gelen şu rivayettir: “Hz. Peygamber (sav), kızı Fatıma'ya (ra) bir köle getirdi. Bu köleyi ona hibe etmişti. O sırada Fatıma'nın üzerindeki elbise, kendisini tam olarak örtecek nitelikte değildir. Hz. Peygamber onun bu halini görünce 'Bunda senin için bir beis yok; (sıkılma), içeri gelen sadece baban ve kölendir.” demiştir. Diğer taraftan Hz. Aişe'nin (ra) saçını tararken kölesinin kendisine baktığı rivayet edilmiştir. Ancak İbn Mes'ud, Mücahid, Hasan el-Basri, İbn Sirin, Sa'id b. Müseyyeb ve Ebu Hanife gibi alimler, kölenin, sahibesinin saçlarına bakamayacağını belirtmişler ve bu konuda daha ziyade akli çıkarımlara dayalı birtakım argümanlar geliştirmişlerdir. Bu bağlamda, Maverdi, erkek kölenin, sahibesine haram; cariyesinin ise efendisine helal olduğunu savunmuş ve bu savunusunu da şöyle temellendirmiştir: “Çünkü bir kadının cinselliğinden istifade etmek ancak onun sahibi için söz konusudur. Halbuki erkek kölenin, sahibesinin cinselliğinden istifade etme hakkı yoktur. Buna karşın, cariyesinin ferci efendisinin malıdır.

¹⁶⁵ Süleyman ATEŞ, “Örtünme”, **Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi** 1998, sy. 10, s. 18.

¹⁶⁶ a.g.mk., s. 18.

¹⁶⁷ Yunus APAYDIN, “Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme”, **İslamiyat**, 2001, s. 94.

Hz. Peygamber'in eşlerinin, erkek kölelerle ilgili mezkur görüşlerinin tabii alimlerin dikkate alınmaması ve aksi yönde bir görüş ortaya konulması, ayette mahrem kategorisinde sayılan kölelerle ilgili hükmün, toplumsal şartlara göre pekala değişebilen bir hüküm olarak algılandığını göstermektedir.

Erkek ve kadın kölelerin mahrem olduğunu dile getiren görüşe gelince; kanaatimizce bu görüşün temelinde şöyle bir anlayış mevcuttur: Köle bir maldır. Dolayısıyla, malın dışına bakmakta bir mahzur bulunmadığı gibi, erkeğinden sakınmaya da gerek yoktur. Kadın veya erkeğin saç, göğüs vb. bir uzvuna bakılıp bakılmamasında söz konusu olan helallik veya haramlık ise, doğrudan doğruya sosyal statüyle ilgili bir durumdur. Daha açık bir ifadeyle, eğer kadın hür ve Müslüman ise, onun saçına bakmak haram; cariye veya gayrimüslim ise, helal veya en azından mubahtır. Fıkhi terminolojiye uygun bir şekilde söylemek gerekirse, cariyenin –mal hükmünde olması hasebiyle- göbekte diz kapağı dışında kalan yerlerine bakmakta bir beis bulunmadığı gibi, yine mal hükmüne tabi olan erkek kölenin de sahibesinin mezkur yerler dışındaki uzuvlarını görmesinde örfe/hukuken ve dolayısıyla dinen hiçbir sakınca yoktur.¹⁶⁸

2.5.8. İhtilat

Tesettür esasen “ihtilat” konusu ile ilgilidir. Beşeri münasebetlerle kadın ve erkeğin kapalı mekanda yalnız kalmasının ölçüleri İslam hukuku çerçevesinde belirlenmiştir.

“Hayat ve geçim şartları günden güne ağırlaşmaktadır. Artık çoğu kez kadın da çalışmak, evinin ve kendisinin ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalır. İslam, kolaylık, fitrat dinidir, insan doğasına aykırı, zorlaştırıcı, bağlayıcı hükümler, hayatın gereklerine aykırı şeyler emretmez. Kadın da, erkek de işyerlerinde, üniversitelerde, devlet dairelerinde beraber çalışmak durumunda bulunur. Çalışmasında da bir sakınca yoktur. Ancak, İslam'ın emrettiği biçimde giyinmek ve İslami ölçülere riayet etmek şartıyla. Bu şartlar da şudur: Normal koşullarda bir erkek, yalnız başına bir odada oturmamalıdır. Üçüncü, dördüncü kişili de bulunmalıdır. Çünkü Peygamber (sav) “Bugünden sonra bir

¹⁶⁸ Mustafa ÖZTÜRK, “Klasik Tefsirlerdeki “Tesettür” Formu Üzerine”, **İslamiyat**, 2001, s. 81-82.

erkek, yanında bir iki erkek daha olmadıkça yalnız başına bir kadının yanına girmesin!" dediği rivayet edilmiştir.

Sadece yabancı erkekler değil, kendisinin veya kocasının mahrem olmayan akrabası da böyledir. Onlar da kendilerine nikah düşen akraba kadın veya kızların yanında yalnız başına bulunmamalıdır. Kur'an, erkeğe de, kadına da mahrem olmayanlara karşı bazı bakışlarını yummalarını emretmektedir. Buradan bazı bakışlarını yummaktan maksat, şehvet duygularıyla karışık bakışları yummaktır. Hiç bakmamak emredilmiyor, şehvet duygusu uyandığında bakılmaması emredilmektedir. Yoksa bu ifade erkek ve kadının hiç birbirlerine bakmayacakları, birbirleriyle konuşmayacakları anlamına gelmez.

Görüldüğü gibi İslam, kadını dört duvar arasına hapsetmemiştir. Gerektiğinde kadın, ihtiyacı için çıkar, işlerini görür. Hz. Peygamber "Allah, sizin ihtiyaçlarınızı görmek için dışarı çıkmanıza izin vermiştir" buyurmuştur ki bu, o zaman için kadın hakları açısından bir reform sayılır.¹⁶⁹

"Kadınların, yabancı erkeklerin yanına başörtüsüz çıkmadıklarını; fakat tesettüre riayet edildiği takdirde bir arada bulunmalarının (ihtilat) bir sakıncası olmadığını şu olay açıkça gösteriyor: İmran b. Husayn (ö. 52) anlatıyor: Bir gün dışarı çıktım ve Rasulullah'a rastladım. Bana "Ey İmran, Fatıma hasta, ziyaret etmek ister misin?" dedi. Ben "Babam anam sana feda olsun, bundan daha yüce bir şeref olur mu?" dedim. "Öyle ise haydi gel" dedi. Resulullah çıktı, ben de onunla birlikte çıktım. (Fatıma'nın) kapısına gelince, "Esselamu aleyküm" dedi ve "İçeri girebilir miyim?" diye sordu. Fatıma "Aleykümü's-selam, gir" dedi. Rasulullah "Yanımdakiyle birlikte mi?" deyi sordu. Fatıma, "Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki, üzerimde şu abadan başka bir şey yok" dedi. Resulullah'ın yanında eski bir örtü vardı. Onu Fatıma'ya attı ve "Bunu başına bağla (ثددها على رأسك) dedi. Fatıma denileni yaptıktan sonra "İçeri gir" dedi. Resulullah'la beraber ben de girdim. Resulullah Fatıma'nın baş tarafına oturdu, ben de onun yanına oturdum."¹⁷⁰

2.5.9. Örtünmenin Şekli / Modası

¹⁶⁹ Süleyman ATEŞ, "Örtünme", **Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi** 1998, sy. 10, s. 22.

¹⁷⁰ İsmail Hakkı ÜNAL, "Hadislere Göre Kadının Örtünmesi" **İslamiyat**, 2006, s. 244.

APAYDIN, örtünmenin şeklini gerek namazda ve gerekse namaz dışında, derinin (Cild, beşere) rengini belli etmeyecek şekilde olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷¹ Buna göre APAYDIN’a göre giyilen elbise beden rengini belli etmiyorsa, örtünme gerçekleşmiş olmakta, bunun dışında bir şart aranmamaktadır.

“Bilindiği üzere, giyim-kuşam, amacına uygun olarak insanların yaşadıkları tarihi, coğrafi, yöresel, kültürel vs. şartlara ve imkanlara göre şekillenmektedir. Farklı bölgelerde, farklı iklim şartlarına ve farklı kültürlerde yaşayan insanları, tek bir şekil, tek bir renk ve tek bir kıyafette birleştirmek eşyanın tabiatına aykırıdır. Giyinme sosyal bir olgudur; onun teşekkülünde, içinde yaşanan fiziksel coğrafyanın, iklim şartlarının, kültürün, örfün ve geleneğin belirleyici ve zorunlu etkisi vardır. Kur’an-ı Kerim’de sadece, “takva”ya uygun bir giyinmeden ve yetişkin bir insanın örtmesi gereken yerlerin sınırlarından bahsedilmektedir. Bu yüzden örtünmeyle ilgili ayetlerin sayısı fazla değildir..”¹⁷²

“Kadının yabancı erkeklere karşı yüz, el ve ayak dışındaki kısımlarını örtmesini, Kur’an’ın emri olmakla beraber Kur’an, örtünme için belli bir kıyafet getirmemiştir. Çarşaf giymek şart değildir. Kıyafet zamana göre değişir. Kur’an’ın dediği biçimde vücudu örten her kıyafet makbuldür. Toplumca benimsenen, acaip kaçmayan kıyafet giymek uygundur. Toplumun benimsediği, herkesin dikkatini çekecek acaip kıyafetlere bürünmenin anlamı yoktur. Ahzab suresinde belirtilmiş olduğu üzere örtünmenin asıl amacı, namusu ve toplum nezahetini korumaktır. Şartların değişmesiyle bir kıyafet, toplumun çoğunluğunca benimsenmiş teamül haline gelmişse artık onun, Kur’an’a aykırı olduğu söylenemez. İslam’ı bir tek başörtüsü çaputuna bağlamanın, İslam’ı bundan ibaret görmenin anlamı yoktur. Bunun temel amacı namusu korumak ise, günün koşulları içinde ağırbaşlı giyilen, da’vetçi olmayan normal kıyafet de yeterlidir. Netice olarak diyebiliriz ki, Hz. Ömer’in bunu ısrarla istemesinden de anlaşılacağı üzere, örtünmenin emredilmesi, toplumun genel eğilimini yansıtmaktadır. Hz. Ömer’in başını kapatan cariyeyi de hürlere benzediği için dövüp açmağa zorladığı da rivayet edilir.

¹⁷¹ Yunus APAYDIN, “Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme”, **İslamiyat**, 2001, s. 95.

¹⁷² Mehmet Zeki DUMAN, “Kur’an’da Örtünmenin Temel Sınırları”, **İslamiyat**, 2001, s. 37.

O zamanki toplumların köklü bir geleneği olan örtünme, zamanla gevşeyip, bazı rahatsızlıklara neden olunca, Kur'an-ı Kerim, topluma yararlı olan bu geleneğin uygulanmasını emretmiştir. Bundan önce inmiş olan Ahzab suresinin 59. Ayeti bunu açıklıkla göstermektedir. Fakat aradan zaman geçince yetişen din uzmanları, her konuda olduğu gibi, bu konuda da çok zorlaştırıcı hükümler getirmişler; İslam emretmediği halde kadının gözlerini dahi peçe ile kapatmayı gerekli görerek kadının toplumsal etkinliğini azaltmışlardır. Oysa Peygamber'in hanımları savaflara katılıyor ve Peygamber'den sonra, gelip soranlara din konusunda öğretmenlik yapıyorlardı."¹⁷³

İslamın bu konudaki temel kuralı şudur ki; *erkekler kadınları taciz etmeyecek, kadınlar da "teberrüc" gösteriş ile dolaşmayacak, kendinden belli olmadıkça zinetlerini açığa vurmayacaklardır.*¹⁷⁴ Ancak burada unutulmaması gereken husus İslam'ın insanlara "örf"e uygun davranmayı emrettiğidir

ÇEKİN'e göre, vücut algısı ve cinsel his, tabii olduğu kadar kültürel ve bu yüzden genel geçer bir değişmezliğe sahip değildir. Bu da bu konuda yapılacak yorumlarda örfün ne kadar etkili olduğunu ifade etmektedir. Örneğin örfün sınırları dışındaki hal ve hareketler ile giyim tarzları "münker, günah, kerih, ayı veya garip" addedilmiştir.

ÇEKİN, esasen genelde örtü özelde başörtüsünün tarihi bir gelenek olduğu, dolayısıyla tabii ve fitri bir uygulama olduğuna vurgu yapmaktadır: *"Kıyafet tarihi, metin, minyatür, gravür, resim ve fotoğraflardan incelendiğinde, bu asra kadar – başka toplumlarda da yaygın olan- başlığın İslam coğrafyasında kıyafetin ayrılmaz bir parçası olduğu ve erkeklerin, çocukların, gayrimüslimlerin, cariyelerin, 'saçaları ve yakaları tam kapalı olmayan' hanımların da hep başlıklı olduğu görülür. Başlığın – günümüzdeki gibi- ibadete hasredilmesi ya da ibadet sırasında çıkarılması söz konusu değildir. Erkeklerin baş açık dolaşması öylesine öfre aykırı, ayı ve 'kerahetlidir' ki, bazı fakihler, bu yüzden baş açık dolayan erkeğin şahitliğini muteber*

¹⁷³ Süleyman ATEŞ, "Örtünme", **Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi**, 1998, sy. 10, s. 23.

¹⁷⁴ Murat ÇEKİN, "Netlik Ayarı –Kıyafet Meselesine Yeniden Bakış-", **İslamiyat**, 2000, s. 175.

*saymamışlardır.*¹⁷⁵ .” Batı kültüründen farklı olarak İslam geleneğinde başın kapalı olması saygı ifadesidir

Tesettür kavramı, tarihi, yorum ve uygulamadaki çelişkiler ve problemlere örnekler ile temas eden ÇEKİN çözüm olarak da özetle şunları söylüyor:

“Ayet-hadisler çağlar boyunca zaman ve zeminin şart ve imkanlarına göre anlamlandırılmıştır.” Hz. Ömer’in bazı uygulamaları başta olmak üzere çeşitli uygulamalarla desteklediği bu görüşüyle Çekin makalesinin başında dikkat çektiği “örf”ü bir daha gündeme getiriyor ve yegane çözüm olarak görüyor: “Topluma ‘nizamât verme’ iddiasındaki herkesin önce tutarsızlıklardan uzaklaşması, ‘maruf ve makul’ olanın ışığında ‘bakışını tashih etmesi’ gerekiyor. Geçmişten geleceğe uzanan dünya hayatında önümüzü görmek ve ufkumuzu seçmek için ‘netlik ayarı’ şart.”¹⁷⁶

¹⁷⁵ Murat ÇEKİN, “Netlik Ayarı –Kıyafet Meselesine Yeniden Bakış-“, **İslamiyat**, 2000, s. 179.

¹⁷⁶ a.g.mk., s. 181.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1998/2010 TARİHLERİ ARASINDA ÖRTÜNMENİN DÖNÜŞÜMÜ BAŞÖRTÜSÜ SORUNU VE KAMUSAL ALAN TARTIŞMALARI

Değişim ve dönüşüm sosyal hayatın en belirgin özelliklerindendir. Dolayısıyla toplumdaki dönüşümden inanç ve davranış kuralları da etkilenir. Bu etkileşim bazen çevrenin değişimiyle yeni bir yaşama ya da anlayışa dönüşebilir, bazen de toplumun üst tabakasından baskıcı bir yöntemle uygulamaya konulabilir.

Türkiye’de 2000’li yıllarda değişim ve yenilikler kadının toplumsal hayatta görünürlüğü artırmış ve bu durum beraberinde birçok tartışmanın oluşmasına neden olmuştur. Müslüman kadının kamusal alanda yer alması problem haline gelmiş ve örtünmeyi siyasi bir zemine taşımıştır.

“Yaklaşık iki yüz yıllık bir mücadele döneminde ülkeye hakim zihniyetler topluma tepeden şekil vermeye çalışmışlardır. Toplumun direnmesi karşısında siddete başvurulmuş, sorun “kanunen ve cebren” çözülmek istenmiştir.”¹⁷⁷

Çalışmamızın bu bölümünde örtünün dönüşümü, başörtü yasağı ve kamusal alan ile ilgili olan makalelerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Dönüşüm ile ilgili olarak ele alınan makalelere baktığımız zaman eleştirilerin örtünmenin zamanla şekil değiştirmesi, kimliği, değeri üzerine yoğunlaştığı ve tartışmalarda usul ve yöntem yoksunluğu olduğu belirlenmiştir.

Kur’an-ı Kerim giyim ve örtünme konusunda sadece kadınlara uyarılarda bulunmamıştır. Fakat gelineen noktada toplumda örtünme ve koruma sadece kadına atfedilmiş ve örtünmeyi her dönem farklı kurallara bağlama olayı ise erkeklere bırakılmıştır.

¹⁷⁷ Burhanettin CAN, “Örtünmenin Fıtri Temelleri ve Toplumsal Mühendislik Çıkmazı”, **Umran**, 1998, sy. 47, s 6

Bu problemi Nazife ŞİŞMAN şöyle dillendirmiştir;

“Başörtüsü bir “kadın sorunu” olduğunda, başını örten kişi, kendini tanımlarken Allah karşısındaki konumunu değil, erkekler karşısındaki konumunu önceleyen bir kimlik ortaya koymuş olur. Yani o Allah ’ın emirlerini yerine getiren bir kul değil,başörtüsü takmak zorunda olmayan erkeklerden ayrı ve belki de onlara karşı bir “kadın”dır.”¹⁷⁸

Müslüman kadının imgelerle sarılmış inanç dünyasına İslamcı kesimin kadın algısının ne olduğu üzerine yorumlar şöyle ifade edilmiştir;

“Kur’an ’ın inanan kadın ve erkeklerden beklemekte olduğu “ırzını koruma” ahlaki prensibi, içeriği itibarıyla toplumdan topluma ve zamanla değişebilecek bir dinamizme sahiptir ve gerçekte, vahyin nüzulü döneminde Müslümanların kavramın içeriğini doldurma şekli, zorunlu olarak, mevcut dinamik toplumsal pratikle ilişkili olduğundan ve bu ilişkiler zaman içinde farklılaştığından aynı anlam içeriğiyle başka toplum ve zamanlara taşınamayacağı olgusu maalesef bilinçlerden kaçmaktadır.

179

Nitekim 1990’lı yıllarda Allah rızası ve dini daha iyi temsil ve tebliğ etme amacını vurgulayan üniversiteli başörtülü kızlar bu çalışmaların üzerinden çok geçmeden hızla bireyselleşmişler ve her biri daha iyi bir statü, meslek edinme, daha iyi yaşama, para kazanma, refah gibi talepler ortaya koymuşlardır. İlk televizyonculuk ve radyoculuk yıllarında kadın sesinin haram olduğu, kadın gövdesinin teşhirinin fitne olduğu seslendirildi; ama zamanla teşhirci görünürlükten geri kalmadılar, her türlü reklamı yayınlamayı televizyonculuk anlayışlarına dahil ettiler. Küreselleşmenin ve popüler kültürün etkisiyle sokakta tanık olduğumuz göbeği açık, dudağı gözü cilalı, cinselliğini ön plana çıkartacak şekilde kozmetik ürünleriyle yüzünü dekoratif figür hale getiren, yeni giymiş

¹⁷⁸ Nazife ŞİŞMAN, “Başörtüsü Yasakları ve Kadın Hakları Söylemi”, **Tezkire**, 2001, s. 36.

¹⁷⁹ Hafsa FİDAN VİDİNLİ, “ Müslüman Kadın İmgesi ve Çağdaş Durum”, **İslamiyat**, 2005, sy. 2, s. 124.

*olduğu dar pantolon altındaki topuklu deri ayakkabılarıyla cinsel yürüyüş içinde olan bireylerin varlığı, kimi örtülü Müslüman kadının ne kadar melezleş/tiril/diğini gösterir. Örtünmenin naslarından hareket etmek zamanla boyut değiştirmiş, boyutundan hem ontolojik hem epistemolojik olarak koparılmış, moda söylemi içerisinde örtünmek aksesuar haline getirilmiş, takvadan imaja dönüştürülmüştür”.*¹⁸⁰

Öncelikle örtünme ile ilgili olarak asıl sorgulanması gerekenin inanan kadının ne düşündüğü ve örtünmeyi nasıl yorumladığıdır. Örtünme ihtiyacı neden ileri gelmektedir; bedeni kişiye ait özel bir mülk mü yoksa emanet olarak verilmiş koruma kaygısı olan bir sahiplik mi ifade ediyor. Örtünme tezahürü inançlı bir kadının zihninde nereye tekabül etmektedir.

*“Örtünme davranışının altında bedenin sahibi olma iddiası mı yoksa bir emaneti koruma kaygısı mı yer almaktadır? Bedenini emanet olarak değerlendiren ile mülk olarak kabul eden arasında, ona ait mahremiyet sınırlarını belirleme noktasında bariz farklılıklar ortaya çıkacaktır.”*¹⁸¹

“Örtünme, insanın sosyolojik ve psikolojik karakterinin zedelenmeden gelişmesine; dini inançları ve estetik duyguları gibi birtakım değerlerinin korunabilmesine hizmet ettiği sürece gerçek anlamına erişir. Zira örtünmenin bir yüzü bireye bakarken, diğer yüzü topluma dönüktür. Bireysel olması anlamında örtünme, özde benlik saygısıyla alakalıdır. Bu konuda ilginç bir örnek, Hz. Peygamber’in Abdullah b. Ümmü Mektum’un yanında eşlerinden örtünmelerini istemesidir. Gözleri görmeyen bir sahabe olması sebebiyle onun yanında kendilerini rahat hissedebileceklerini düşünen eşleri bu duruma şaşırınca Hz. Peygamber “O görmese de siz onu görmüyor musunuz?” demiştir. Toplumsal yüzüyle örtünme ise, insanın bir anlamda başkaları ile arasına mesafe koyarak kendi “kişiliğinin farkına varışı” ve bu mesafe sayesinde dış etkilere maruz kalmaktan kurtularak diğerleriyle iletişiminin formuna kendisi karar verecek şekilde “özgürleşmesi” demektir... Kişinin kendi özeli demek, kişiye özgü bir mekan demektir... Örtünme sayesinde insan bu öze mekanı yani mahremiyeti ile

¹⁸⁰ Ahmet DAĞ, “Böştürüsü ve Algı Bozuklukları”, **Umran**, 2004, s.47- 49.

¹⁸¹ Huriye MARTI, “Hz. Peygamber’in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti”, **Marife**, 2009, sy. 2, s. 10.

*sosyalleşir... En özel yanımızı örtüyle gizlemek suretiyle toplumsal alanda kendimize özgü bir yer açarak sosyalleşiriz”.*¹⁸²

Örtünmenin uygulanmasında çeşitliklerin ortaya çıkışını metafizik bağlamda manevi yoksunluğa dikkat çekilmiş ve örtü ile nefis muhasebesi arasında bir ilişki kurulmuştur.

*“Ne yazık ki, başörtüsü sahip olduğu dini içerikten soyutlanarak –tabii ki bizdeki baskıcı modernistlerin çabalarının bir sonucu olarak- kamusal bir özgürlük, bir kamusal görünürlük meselesine indirgeniverdi. O günden biridir ki, başörtüsü hem modernist despotların hem de onların simetrisi olan muhafazakların çabaları ile başörtüsü bir tüketim nesnesine, bir koda, bir göstergeye dönüşüverdi. Tüm bu anlamlar ekseninde toparlarsak, örtü perde metaforu çerçevesinde bir engeli, bir mesafeyi, unutuşu, uzaklaşmayı ve son tahlilde ölü olmayı temsil eder. Hem manen ölü olmayı (tenzil mertebesinde), uruc yani tersine hareketle manen öz yurduna doğru yapılan çıkışta bir diri olmayı temsil eder. Meseleye bu boyutu ile bakarsak boşörtüsü, bir kadının artık kadınsı benlik olarak ölümünü, ama manevi olarak dirilmesini gösterir. En basit manası ile ise maddi varoluşun bir göstergesidir. Bu da şu demektir, biz maddi varoluş Aleminde bedenli varlıklar olarak nefsen diri, ancak ruhen ya da manen bir tür ölüm halindeyizdir. Manen uyanık olup ta, zulmet perdelerini kaldırabilseydik ve nefsimizi bir daha dirilmeyecesine öldürebilseydik o zaman bedensel varoluşun getirdiği kısıtlamalara tabi olmazdık. Nefsen ölümler olabilseydik o zaman da kadının örtünme gerekliliği olmayacaktı. Böyle bir gereklilik, henüz maddi varoluş boyutunu aşıp da manen diriler olamayışımızdandır.”*¹⁸³

Müslüman kadının örtünme biçimi son yıllarda farklılık göstermeye başlamış geleneksel başörtüsünden örtünmenin popüler biçimi olan “Türban”a dönüşüm başlamıştır. 1960’lı yıllardan itibaren kullanımı yaygınlaşan türban kendine özgü

¹⁸² “Huriye MARTI, “Hz. Peygamber’in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti”, **Marife**, 2009, sy. 2, s. 19.

¹⁸³ Dilaver DEMİRAĞ, “Göçebe Beden - Başörtüsü ve Metafizik”, **Umran**, 2003, s. 23 - 24

bağlama şekli ile bazı kesimler tarafından siyâsî giyim tarzının bir ögesi olarak kabul edilmektedir.

Tesettür tartışmalarında en çok kullanılan kelime şüphesiz “türban”dır.

“Medya ve siyaset mensubu pek çok aydınımız, aslında erkeklere mahsus ‘türban’ı başörtüsü zannetmektedir. HALbuki Fransızca’ya 15. Asırda tulban, tolliban’dan bozularak turbant, tourban şeklinde giren bu kelimenin aslı Türkçe’dir: ‘Tülbend’ veya ‘dülbend’. Şark erkeğinin giydiği bu başlığa hayran olmuş Avrupalı Hanım, onu kendisine uyarlayarak şapka gardrobuna dAhil etmiştir. Türban erkek başlığıdır, kadın değil...”¹⁸⁴

Genelde tesettür, özelde ise başörtüsünün türban ile yer değiştirmesinin sembolik manalarına farklı yorumlar yapılmıştır.

“Kur’an-ı Kerim’in apaçık emir ve yüzyıllar boyu Müslüman kadının tartışmasız giyim tarzı olan tesettürün mütemmin ana unsuru mevkiindeki başörtüsü, hayli zamandır Türkiye’de malum ve mahut çevrelerce kasıtlı olarak ‘türban’ diye isimlendirilmiş ve böylece içi boşaltılmak, amacı ve özü çarpıtılmak istenmiştir.¹⁸⁵ Bir özgürlük sembolü olan başörtüsü özgürlüğü şu anki konjoktürde, aynı zamanda din ve vicdan özgürlüğü başta olmak üzere bütün özgürlüklerin ilk ve en önemli eşiğidir.¹⁸⁶

Türkiye’de Müslüman kadının örtünme serüvenine bakıldığında asıl dönüşümün 1980’li yıllarda başladığını söyleyebiliriz, fakat gündemin vazgeçilmez teması niteliğini ise çalışmanın kapsama alanı içinde olduğu 2000’li yıllarda almıştır.

“Örtünme 80’li yıllarla birlikte yeni anlamlar kazanmış,¹⁸⁷ yeni talep ve arzuların yansımaları üretecek şekilde ortaya çıkmıştır. Türbanla birlikte fark edilen yeni bir örtünme biçimi de hem modern dünyayla daha temelli bir ilişkiye

¹⁸⁴ Mehmed Said HATİBOĞLU, “Tesettürden Turbana”, **İslamiyat**, 2001, sy 2, s. 8.

¹⁸⁵ Abdullah YILDIZ, “Başörtüsü Özgür Olmadan Asla!”, **Umran**, 2005, s. 30.

¹⁸⁶ a.g.mk., s. 32.

¹⁸⁷ Necdet SUBAŞI, “80’li Yıllarda Örtünmenin Anlamı”, **İslamiyat**, 2000, s. 61.

geçmenin aracı olarak gözlenmiş, hem de bu bağlamdaki siyasi reflekslerin bir göstergesi olarak algılanmıştır.¹⁸⁸

Bu dönemde “başörtüsü” artık taşralılıkla iç içelik şeklinde tanımlanabilen dinsel-geleneksel bir kabuller sisteminin parçası haline gelirken, “türban” da zamanla gündelik hayatın aktif birer katılımcı üyesi olma talebini içinde barındıran, okumuş kadın dindarlığının simgesel sermayesini yansıtmaya başlamıştır... Bu bağlam içinde türban, örtü konusundaki sıkılığına rağmen modernlikle bir eş uyumluluğu yansıtırken, başörtüsü de zaman içinde halk dindarlığının popüler gevşekliğinin bir parçası olarak anlaşılmaya başladı. Yanısıra manto ve yeni tesettür modası olarak ta bilinen yeni bir estetik tercihler alanının aksesuarlarını da, türbanı tamamlayan unsurlar olarak görmek zorunlu hale geldi. Bedenin türban ve mantoyla örtülmesi ‘örtülü kimlik’ olarak ta betimlenebilen yeni bir toplumsal kadın tipolojisinin mahrem resmini ortaya çıkarmış oldu.”¹⁸⁹

1980-1990’lı yıllarda başörtüsü ve tesettür tartışmaları, bir yandan tesettürün bilimsel olarak ne’liği ve nasıl’lığı üzerinden yapılırken bir yandan da ön yargılı ideolojik propagandalar üzerinden yapılmaktaydı.

“Türkiye’de yaklaşık yirmi yıldır tartışılan başörtüsü meselesi, laik fantezinin hem beslediği hem de beslendiği “hayal alanı”nın (imaginatio ve spectrum) ana konturlarını, düğüm noktalarını ve bu düğüm noktalarını birbirine bağlayıp çoğaltan vektörel derecelenmeleri (gradients) ele almanın uygun bir yolunu teşkil eder. Bu tartışmalarda başörtüsünden kimileyin “bir parça bez”, kimileyin “siyasal bir simge”, kimileyin Allah’ın emri olan bir farzı yerine getirmenin uygun bir şekli, kimileyinse bir laiklik kriteri olarak bahsedilmiştir.”

“ Her şeyden önce, başörtüsü ile cehalet ve hizmetçilik özdeşdir, okuma yazma bilmek ile modernlik ve başı açıklık özdeşdir ve bu iki özdeşlik seti birbirine karşıttır. Bu karşıtlıkları birbirine bağlayan ve bir özdeşliği diğerine doğru dönüştürmek üzere harekete geçiren şey okuma arzusu iken bu arzunun

¹⁸⁸ a.g.mk., s. 63.

¹⁸⁹ Necdet SUBAŞI, “80’li Yıllarda Örtünmenin Anlamı”, **İslamiyat**, 2000, s. 66.

doğurulmasının olası tek aracını ve zeminini (“boş zamanı”) temin eden şey ise “çamaşır makinası”, yani teknolojidir. “Başörtülü”, “cahil”, “hizmetçi” figürü, “modernlik”, “teknoloji”, “çamaşır makinası” öncesi bir konumla simgelenip kötülenirken, başörtüsünü çıkarmış, okuma yazma bilen, teknolojiyi kullanabilen hizmetçi figürü övülür.¹⁹⁰ Başörtüsünün geleneksellik, cehalet ve hizmetçilik ile özdeşleştirilip bu geleneksel, cahil, hizmetçi konumun teknoloji kullanımı ve modernleşmeyle aşılabacağı varsayımı; yani klasik laik anlatı, bu reklam filmi dolayısıyla kendi yanlışlığını da ortaya koymaktadır. Hizmetçi, okuma yazma öğrenmiş, başını açmış fakat hizmetçilikten kurtulamamıştır. “Tarihsel geri kalmışlığın” giderilmesi için gösterilen bütün çabalara karşın Türkiye hala “muasır medeniyet seviyesi”ne ulaşmak şöyle dursun yanına bile yanaşamamaktadır.¹⁹¹

“Başörtüsü sorunu etrafında oluşan bu simgesellikler yumağı ve laik simgesel kurgunun çıkması “başörtülü üniversiteli genç kız” imgesinde iyice belirginleşir. Bu simgesel kurgunun simgeselleştiremediği, kendi kurgusuna dahil edemediği bu imgeye bakışı bu yüzden epey fantazmagorik nitelikler taşır. Örtünün özgül İslami anlatıda “hür” kadınların bir işareti olduğu gözden kaçırılır. Genç kızların para karşılığında ya da siyasal amaçlarla örtündükleri, hatta üniversiteyi kıskırtıkları ileri sürülür. Gerçekte, özgül İslami anlatıda kadınlar açısından başörtüsü “hür”lüğün bir simgesiyken bu simgesellik laik versiyonda tersine çevrilir: O, bir baskı ve kadının köleliğinin bir göstergesine dönüşür.¹⁹²

3.1. BAŞÖRTÜSÜ YASAĞI

Başörtüsü yasağının en fazla mağdur ettiği kesim hiç şüphesiz üniversitelerde eğitim gören öğrenciler ile kamu alanında hizmet veren Müslüman örtülü kadınlar oldu. 1960 yılından beri süregelen yasaklamalar zaman zaman anayasa maddelerine konu olmuş belli dönemlerde ise yasaklamalar uygulamadan kaldırılmıştır. Nitekim

¹⁹¹ Murat GÜZEL, “Simgesellik(ler), Siyasal Nomos ve Tahayyül”, **Tezkire**, 2001, sy. 19, s. 20

¹⁹² a.g.mk., s. 20

Anayasa Mahkemesinin ilgili olaya ilişkin 07.03.1989 Tarih, 1989/1 Esas, 1989/12 Sayılı Kararı ile üniversitelerde başörtüsünün serbestliği on oya karşı bir red oyuyla kaldırılmıştır.

Son olarak 1997 tarihinde başlayan yasaklamalar yaklaşık olarak on yıl boyunca Türkiye'nin gündeminde kaldı. İlk olarak 2007'de örtü yasağı üniversitelerde yürürlükten kaldırıldı ve en nihayet 2013'e gelindiğinde yönetmelikte yapılan değişiklikle kılık kıyafet yönetmeliğindeki kısıtlayıcı hükümler kaldırıldı.

On binlerce mağduru ve ülkede sebep olduğu psikolojik, sosyolojik, idari sonuçlarıyla örtünme sorunu ortada duruyor ve ülkenin önünü tıkayan bir problem olarak da giderek kronikleşiyordu. Dini otoritelerce kimi zaman açıklamalar yapılmış ama gerilimin ortadan kalkmasına yeterli olamamıştır.

Türkiye'de de Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 30 Aralık 1980 tarih ve 77 sayılı, 3 Aralık 1993 tarih ve 6 sayılı kararlarında ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na yapılan müteaddit açıklamada başörtüsünün Kur'an, Sünnet ve müslümanların ortak kabulüne dayalı dinî bir vecîbe olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ancak bu konudaki tartışmaların ana eksenini başörtüsünün dinî hükmünün ve bu konuda müslümanların on dört asırlık dinî geleneğinin ne olduğunu öğrenme ve bunu göz önüne alarak dinî özgürlükleri genişletme düşüncesi teşkil etmediği için, dinî kurum ve kurulların konunun dinî hükmüyle ilgili olarak defalarca ve aynı çizgide sürdürdükleri açıklamalar çözüme ulaşmada çok fazla müessir olmamaktadır.¹⁹³

“Batı karşısında ülkeyi geri bıraktıran irticai bir imge olarak başörtüsü, yirminci yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla da miras olarak aktarıldı. 1980’li ve 90’lı yıllarda söylem pek fazla değişmedi. Yasaklayanlara göre başörtüsü geriliğin, irticanın, siyasal bir geri dönüş hareketinin sembolüydü. Bu yasaklara karşı söylem geliştirmek zorunda kalanlar ise önceleri bu taleplerini, anayasanın din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde temellendirmenin ötesine gitmiyorlardı. Ardından Avrupa Birliği’ne girme azminde olan yasakçılara

¹⁹³ “Tesettür”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, Cilt: 40, s. 542

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hatırlatılarak mesele uluslararası hukuk çerçevesine taşındı. Globalleşme, kimlik tartışmalarını da beraberinde getirince başörtüsü, farklılık hakkı, kültürel grup hakkı ya da kadın hakları çerçevesinde ele alınmaya ve bu doğrultuda bir söylem geliştirilmeye başlandı.”¹⁹⁴

Müslümanların başörtüsünü savunurken bu tür evrensel kavramlara sığınması baştan beri ciddi bir savrulma idi.

1998/2010 yılları arasında örtünme konusunu gündeme taşıyan dini süreli yayınlar araştırılırken İSAM kütüphanesinin süreli yayınlar alanında bulunan dergiler tek tek kontrolden geçirilmiş ve tartışmaların ayyuka çıktığı bir dönemde sadece İslamiyat, Tezkire ve Umran dergilerinin ikişer sayısı, Eskiye ve Köprü dergilerinin ise bir sayılarının “örtünme” ye ayrıldığı tespit edilmiştir.

Özellikle örtü yasağının devam ettiği okullarda birçok yazarın hali hazırda görev yaptığı ilahiyat alanından ise genel olarak örtünme konusunun ritüelleri ile ilgili makalelerin yayınlanmış olduğu tespit edilmiştir.

3.2. KAMUSAL ALAN

Örtünme yasağının diğer bir mağdur ayağını ise kamuda çalışan başörtülü kadınlar oluştuyordu. Örtülü oldukları gerekçesiyle kamu işlerinden çıkartılıyor ve belli mekanlara atfedilen “Kamusal Alan” ifadesiyle örtüleriyle birçok yere giremiyorlardı. Sadece hizmet veren değil zaman zaman hizmet alan konumunda da örtü sorunuyla karşı karşıya kalmışlardı. Oysa “Kamusal Alan” kavramının en önemli özelliği ve niteliği tüm vatandaşlara açık olmasıdır.

Türkiye’de özellikle, 1990’lı yıllarda kamusal alanın sınırları başörtülü kadınların kamuya ait yerlerde görünür olmak için gösterdikleri çabalar nedeniyle sıkça gündeme gelerek tartışılmıştır.

¹⁹⁴ Nazife ŞİŞMAN, “Başörtüsü Yasakları ve Kadın Hakları Söylemi”, **Tezkire**, 2001, s. 34.

Başörtü sorunu etrafında süregiden tartışmalarının önemli bir boyutunu kamusal alanın “ne”liği ve sınırları sorunu oluşturmaktadır.

“Türkiye örneğinde kadın konusu gerek Kemalist, gerek sol, gerekse Müslüman entelektüeller tarafından kapitalist dünya sisteminin bakış açıları temelinde ele alınmaya devam edilmektedir. Bu bakış açısının ayrılmaz parçalarından birini de özel alan-kamusal alan ayrımı oluşturunuyor.”¹⁹⁵ Özel alan-kamusal alan ayrımı esasen tarihsel bir zorunluluk değil, batının Kartezyen bakış açısının doğal bir sonucudur. Kartezyen düşüncenin parçalara ayırma eğilimine karşın, İslami evren-toplum-insan anlayışı, alanların “yekpareliği” düşüncesi üzerine kuruludur. Yekpareliğin temelinde tevhid anlayışı ve buna bağlı olarak da tüm evrenin tanrı-merkezli olduğu düşüncesi yatmaktadır. Tevhid anlayışı çerçevesinde, toplumsal yaşamın tüm alanları –görelî farklılıkların ötesinde- bir ilkesel özdeşlikle nitelenirler. Bu ilkesel özdeşlik, bir yandan hukuk, ekonomi, siyaset, aile gibi alanları boydan boya kesen bir ana hat oluştururken, bir yandan da kadın/erkek ayrımı aşar. Bunun sonul uzanımı, bireyin kişilik bütünlüğünün sağlanmasıdır. Bu anlamda özel ve kamusal alanlara ve bu alanlarda yerine getirilecek rollere göre bölünmüş olan kişilik, yerini temel ‘yaşamsal seçme’lerin tüm rol gerçekleştirimlerini ve tüm toplumsal alanları belirlendiği ve dönüştürdüğü ya da dönüştürme yönünde bir eylemlilik içinde bulunduğu yekpare bir kişiliğe bırakır. Bu çerçeveden bakıldığında, kadın sorununu kendi kompartmanı içinde ele almak olanaklı görünmemektedir. İslami siyasetin/ hareketin temel sorunsalı, kadını örtünmesi ya da kadın bedeninin görünürlüğünün ortadan kaldırılması değil, İslami hükümlerin bedenleştirilmesi, dışlaştırılmasıdır. Bir başka deyişle ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ ilkesinin ve ona bağlı diğer ilkelerin yaşanırılığının sağlanmasıdır.¹⁹⁶

Tanın gereği örtünme, evsel alana çekilmek için değil, “kamu”sal eylemliliğe çıkmak içindir. Örtünme evsel alanda yaşamını sürdüren kadının değil, toplumsal alandaki eylemliliğini sürdürmek isteyen kadının seçimidir... “Örtülü ve kamuda” olma talebi, daha önce de vurgulamaya çalıştığımız gibi

¹⁹⁵ Alev ERKİLET BAŞER, “Marjinal Yurttaşın Özgür Bireye –Müslüman Kadın Kimliğinin İnşa Süreci-“, **Tezkire**, 2001, sy. 19, s. 54.

¹⁹⁶ a.g.mk., s. 58-59.

temelde burjuva bir toplumsal taleptir. Modernizmin kazanımlarını içselleştirmiş olan kentsel, burjuva kadının taleplerine ilişkin bir tartışmadır.¹⁹⁷

*Modernleşmekte olan Müslüman toplumlarda yönetici seçkinlerin devletin tüm gücünü seferber ederek kadını özel alandan kamusal alana çekmek istedikleri; geleneksel Müslüman söyleminin ise kadının 'eş ve anne' rollerini vurgulayarak onu evsel alanda tutma çabası içine girdiği doğrudur.*¹⁹⁸

Kamusal alan uygulamasına bir itiraz da Mustafa AYDIN'dan gelmektedir. "Mahremiyet ve Örtünmenin Dönüşümü" isimli çalışmasında şunları ifade etmiştir:

*"Ne var ki aslında kamusal ile mahremiyeti bağdaştırmak mümkün değildir. Mahremiyet başkasıyla ortak olmayan, yabancıya kapalı bulunan alandır. Halbuki kamusal alan herkes için ortak olan ve dolayısıyla da kendine özgü bir mahremiyeti bulunmayan alandır. Bu alandaki mahremiyet olgusu kişilere aittir kendi mahremiyetlerini yaşamak isterler ve bu çoğu kere örtünmeleriyle gerçekleşir. Bir başkasının hakkına tecavüz edilmediği sürece de buna kimsenin müdahale etme hakkı yoktur. Siyasal alan ve onun en belirgin aktörü olan devlet burada başlı başına bir hak sahibi değildir. Ne var ki gelişme devleti başlı başına hak sahibi bir aktör haline getirmiştir.*¹⁹⁹

¹⁹⁷ Alev ERKİLET BAŞER, "Marjinal Yurttaşın Özgür Bireye –Müslüman Kadın Kimliğinin İnşa Süreci-", **Tezkire**, 2001, sy. 19, s. 59.

¹⁹⁸ a.g.mk., s. 57.

¹⁹⁹ Mustafa AYDIN, "Mahremiyet ve Örtünmenin Dönüşümü", **Eskiyeni**, 2009 s. 65

SONUÇ

Örtünme, Allah ile kul arasındaki bir göstergedir. Örtü ayetleri “iman edenlere” hitap olarak hicretten sonra indirilmiştir. Yani İslam toplumunda bireysel ve toplumsal bir değişim sonrasında ayetlerin inmiş olması, örtünme eyleminin bir bütün halinde gerçekleşmesi gerektiğinin göstergesidir.

Ayetlerin devamında asıl olanın takva elbisesi olduğu vurgulanmaktadır. Örtünme salt giyim / elbise’den ibaret değil; insanı her yönden kuşatan manevi bir örtüdür. Ahlak, iman ve salih amelle bütünleşince Allah’ın istediği örtünme amacına ulaşılmaktadır.

Kadınla ilgili tartışmalar geçmişten günümüze devam ettiği gibi, bundan sonra da devam edeceğe benzemektedir. Tartışma konuları aynı olmakla beraber tartışılan noktalar zaman içerisindeki gelişme ve değişimlere göre çeşitlilik kazanmaktadır.

Örtünme ile ilgili özel bir çalışmanın yapılması gerekliliği yeniden ortaya çıkmıştır. Müslüman kadın kıyafetlerinin kültürel çeşitliliği geçmişi kucaklayan, geleceği aydınlatan bir üslupla değerlendirilmesi gerçeğine ulaşılmıştır.

Kadını cinsel tahrik aracı, toplumsal karışıklığın kaynağı olarak gören zihniyetin örtünme ile ilgili yorumları, kültürün ve örfün etkisi altındadır. Müslüman ilim insanlarından beklenen çalışma tüm İslam toplumunu kucaklayan makul ve maruf olan görüşleri ortaya çıkarmalarıdır.

Örtünmenin sadece kadınlara has bir durum olmadığı, erkeklerin de iffetleriyle toplumda var olması; cinsler arasında meydana gelebilecek taciz edilme-rahatsız olma konusunun ortadan kalkabileceği buna mukabil kadınların da toplumda göze batmadan iffetle bedenlerini örtmeleri asıl istenen, murad edilen bir topluma ulaşılabilmesi öngörülmektedir.

Başörtüsü yasağıyla ilgili olarak, kısıtlamaların olduğu dönemlerde çözümü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde aramanın, örtünme tercihinin özgürlük, hak mücadelesi anlamında değerlendirmenin yanlışlığı ortaya çıkmıştır. Oysaki çözüm

Türkiye'nin kendine özgü şartları içerisinde ele alınmalı; din-devlet karşıtlığına müsaade edilmeden toplum tarafından kabul edilen makul bir çözüme ulaştırılmalıdır.

1998-2010 yılları arasında yayınlanan dini süreli yayınlarda tesettür konusunu ele alan bu çalışmada 11 adet dergide konumuzla ilgili 52 adet makale tespiti yapılmıştır.

Yazarların ilahiyat, psikoloji, sosyoloji, tarih gibi sosyal bilimlerin hemen her dalından akademik kariyerli kişiler olduğu görülmüştür.

Tespit edilen 52 makaleden 28 makale teze konu edilmiş olup bu çalışmada örtünmenin mahiyeti, İslam kaynaklarındaki yeri ve tarihi ile ilgili makalelerin yazarlarının ilahiyat kökenli olduğu, örtünme yasağı tartışmalarına katılan ve karşı çıkan yazarların büyük bir kısmının ise ilahiyat alanı dışında olduğu görülmüştür.

Örtünme, tesettür kavramı, örtünmenin tarihi, anlamı ve hikmeti gibi birçok konu ele alınmış, tefsir, hadis ve İslam hukuku kaynaklarında yer alan bilgiler eleştirel bir okuma ile incelenmiştir.

Modern hayat yer yer eleştirilirken, genelde savunulmuş; geleneksel anlayış ve uygulamalar ise genelde eleştirilmiş ve yerilmiştir.

Dini nasların değerlendirilmesinde yer yer dikkat çekilen bir problem “usul” olmuş, yorum ve değerlendirmelerde usulsüzlükten şikayetlenirken, bazı tekliflerde de bulunulmuştur.

Ayet ve hadislerin yorumunda dikkati çeken önemli bir husus da Arapça kelime ve cümlelere verilen manalardaki farklılıklar ile metinlerin yorumundaki dikkatsizliklerdir. Örneğin bayram günü hadisiyle ilgili yorumda hadis metninde “erkekli kadınlı eğlence” olduğundan söz edilmiş, halbuki metinde bunu ifade eden kelime ya da bir cümleye rastlanmamaktadır.

Makalelerde bir taraftan İslam-Kadın konusu “değer” açısından savunulurken, kadının konumu konusunda batılı talepleri savunucu bir yöntem göze çarpmaktadır.

Bu meyanda “evinin kadını” yerine, “sokağın, ticaretin, siyasetin vs. kadını” anlayışı hararetle savunulmuştur.

Örtünme bağlamında din ve medeniyetlerde kadın algısı, kadının değeri ve sosyal konumu, bu husustaki aşırılık ve eksiklikler üzerinde sıkça durulmuş, kadının konum ve sosyal rolünü aileden çok, sosyal ve siyasal hayat üzerinden değerlendirildiği görülmüştür.

Sonuç olarak makalelerde, kadının sosyal ve siyasal hayata katılımı açık bir şekilde savunulurken, bunun gerekçeleri üzerinde net bir izah yapılamamıştır.

KAYNAKÇA

- Ateş, Süleyman: **“Örtünme”**, *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, sy. 10
- Ay,Eyüp: **“Örtünmenin Tarihsel Görünümleri ve Sembolik Anlam(lar)ı”** *İslamiyat*, 2000, sy. 2
- Bağcı, Musa: **“Adetler ve İbadetler Arasında Peçe Sorunu”**, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, Cilt: 8, sy. 2
- Başer, Alev Erkilet: **“Marjinal Yurttaşın Özgür Bireye - Müslüman Kadın Kimliğinin İnşa Süreci-”**, *Tezkire*, 2001, sy. 19
- Buhari, Muhammed b. İsmail: ***el-Camiu's-sahih***, İstanbul, 1988.
- Çekin, Murat: **“Netlik Ayarı –Kıyafet Meselesine Yeniden Bakış-”**, *İslamiyat*, 2000, sy. 2
- Dağ, Ahmet: **“Başörtüsü ve Algı Bozuklukları”**, *Umrân*, 2004
- Demirağ, Dilaver: **“Göçebe Beden-1: Başörtüsü ve Metafizik”**, *Umrân*, 2003
- Duman, M. Zeki: **“Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları”**, *İslamiyat*, 2001, sy 2
- Ebu Davud: ***es-Sünen***, İstanbul, 1988.
- Tirmizi, Ebu İsa
- Muhammed b. İsa b. Sevre: ***el-Camiu's-sahih***, İstanbul, 1988.

- Fidan, Hafsa: **“Müslüman Kadın İmgesi ve Çağdaş Durum”**, *İslamiyat*, 2005, sy. 2
- Görmez, Mehmet: **“İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”**, *İslamiyat*, 2001, sy. 2
- Güzel, Murat: **“Simgesellik(ler), Siyasal Nomos ve Tahayyül”** *Tezkire*, 2001, sy. 19
- Hatipoğlu, M. Said: **“Tesettürden Turbana”**, *İslamiyat*, 2000, sy. 2
- Martı, Huriye: **“Hz. Peygamber’in Hadislerinde Beden ve Mahremiyeti”**, *Marife*, 2009, sy. 2
- Komisyon: **Kur’an-ı Kerim Ve Açıklamalı Meali**, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Ankara, 2007
- Öztürk, Mustafa: **“Klasik Tefsirlerdeki ‘Tesettür’ Formu Üzerine”**, *İslamiyat*, 2001, sy. 2
- Subaşı, Necdet: **“80’li Yıllarda Örtünmenin Anlamı”**, *İslamiyat*, 2000, sy. 2
- Şişman, Nazife: **“Başörtüsü ve Kamusal Alan”**, *Umran*, 2004
- “Başörtüsü Yasakları ve Kadın Hakları Söylemi”**, *Tezkire*, yıl 10, sayı 19, şubat/mart 2001, s. 34.
- Ünal, İsmail Hakkı: **“Hadislere Göre Kadının Örtünmesi”** *İslamiyat*, 2006, sayı 1-2-3-4,
- Yasdıman, Hakkı Ş.: **“Hristiyanlığın Mimarı Pavlus’un Kadınların Örtünmesiyle İlgili Sözleri Üzerine Bir Değerlendirme”**, *Marife*, 2002, sy. 2,

Yasdıman, Hakkı Ş.:

“Yahudiliğin Erken Dönemlerindeki Örtünme Geleneği Üzerine Bir İnceleme” *Tezkire*, sayı 40, eylül/ekim 2004, s. 32.

Yıldız, Abdullah:

“Başörtüsü Özgür Olmadan Asla!”, *Umran*, 2005

Yıldız, Abdullah:

“Tesettürün Fıtriliği”, *Umran*, 2004

Yılmaz, Özçelik, Bedriye :

“Tarihsel ve Teolojik Açılardan Kadının Örtünmesi Sorunu”, *İslami İlimler Dergisi*, 2009, sy. 1-2

İNTERNET ADRESLERİ

<http://bcan.fsm.edu.tr/Biyografi> (05.05.2019)

<http://cv.ankara.edu.tr/kisi.php?id=unal@divinity.ankara.edu.tr°er=1>
(07.05.2019)

<http://dergipark.org.tr/eskiyeni> (11.05.2019)

<http://diyanet.gov.tr/tr-TR/Person/PresidentDetail/36/prof-dr-suleyman-ates>
(10.05.2019)

<http://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/tefsir/profdr-mustafa-ozturk/> (09.05.2019)

http://isamveri.org/pdfdrg/D01929/1997_1/1997_1_SELCHUKH2.pdf (10.06.2019)

<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.ydiman/> (07.05.2019)

<http://musabagci.tr.gg/Eserler.htm> (06.05.2019)

<http://nazifesisman.com/kimdir/> (10.05.2019)

<http://secimharitasi.com/aday/14495-yrd-doc-dr-eyyup-ay.html> (06.05.2019)

<http://tezkiredergisi.org/hakkimizda/> (10.06.2019)

<http://tr.linkedin.com/in/hafsa-fidan-075831176> (06.05.2019)

<http://www.abdullahyildiz.org/?SyfNmb=2&pt=Biyografi> (05.05.2019)

<http://www.biyografya.com/biyografi/11733> (09.05.2019)

<http://www.dicle.edu.tr/ilahiyat-fakultesi-du-ilahiyat-fak-dergileri> (11.05.2019)

<http://www.diyanet.gov.tr/es-ES/Institucional/Detalle/11042> (07.05.2019)

<http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/3614/Haci-Yunus-Apaydin.asp>
(10.05.2019)

<http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/3469/Hakki-Sah-Yasdiman.asp?LID=TR&ID=3469> (07.05.2019)

<http://www.felsefe.klu.edu.tr/Sayfalar/14216-doc-dr-ahmet-dag.klu> (22.07.2019)

<http://www.hayrettinkaraman.net/kimdir.htm> (07.05.2019)

<http://ilahiyat.erciyes.edu.tr/yonetim/Dekanlarimiz/Ilahiyat-Fakultesi/6/67>
(08.05.2019)

<http://www.ilem.org.tr/egitmenler/dilaver-demirag> (06.05.2019)

<http://www.ilem.org.tr/egitmenler/murat-dincer-ekin> (08.05.2019)

<http://www.iletisim.com.tr/kisi/alev-erkilet/9424#.VvaXrdKLRdg> (05.05.2019)

<http://www.iz.com.tr/bedriye-yilmaz#> (05.05.2019)

<http://www.iz.com.tr/murat-guzel> (08.05.2019)

<http://www.koprudergisi.com.tr/kunye/> (11.05.2019)

<http://www.marife.org/hakkimizda.php?dil=tr> (10.06.2019)

<http://www.mehmetgormez.com/indexTr/hakkinda.asp> (08.05.2019)

<http://www.necdetsubasi.com/biyografi> (10.05.2019)

http://www.suleymanates.com/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=42 (10.03.2019)

<http://www.timeturk.com/tr/2009/07/26/islamiyat-ve-kitabiyat-neden-kapandi.html>
(11.05.2019)

<http://www.tmkv.org.tr/kimkimdir/nazifesisman.htm> (10.05.2019)

<http://www.umrandergisi.com/hakkimizda-pg5.html> (10.06.2019)